

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta pedagogická
Katedra historie

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Historické školní pomůcky při vyučování dějepisu a vlastivědy

Bc. Jana Koudelková

Vedoucí práce: PaedDr. Naděžda Morávková, Ph.D.
Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Plzni, dne 13. dubna 2016

.

.....

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Michalu Červenkovi z Muzea jižního Plzeňska v Blovicích za jeho ochotu a pomoc při vyhledávání obrazů ve fondu.

Obsah

Úvod	5
1 Didaktické pomůcky	7
1.1 Mapy	8
1.1.1 Mapy a plány.....	8
1.1.2 Mapy a plány pro výuku vlastivědy z období rakouské monarchie.....	15
1.1.3 Mapy a plány pro výuku vlastivědy po roce 1918	16
1.1.4 Atlasy pro výuku dějepisu a vlastivědy	18
1.1.5 Mapy pro výuku dějepisu.....	19
1.2 Školní obrazy	20
1.2.1 Školní obrazy před rokem 1900	20
1.2.2. Školní obrazy na počátku 20. století	24
1.2.3 Školní obrazy ve 20. a 30. letech 20. století	25
1.2.4 Školní obrazy po roce 1940	26
1.2.5 Pravěké obrazy Zdeňka Buriana	27
1.3 Diapozitivy	30
1.4 Stereoskopie.....	32
2 Školská knihovna	33
3 Školské muzeum	41
Závěr.....	45
Zusammenfassung	47
Seznam použitých pramenů, literatury a elektronických zdrojů	48
Seznam obrazových příloh	60
Seznam tabulek	63
Seznam textových příloh	64
Obrazové přílohy	74
Tabulkové přílohy	82
Textové přílohy	84

Úvod

Téma této práce jsem si nevybrala náhodou. Na chodbě v domě, kde bydlím, visí jeden obraz. Člověka hned napadne, když ho vidí, že se jedná o školní obraz. Je na něm zobrazena knihařská dílna a v ní několik lidí, kteří v různé fázi vyrábí knihy. Obraz je velmi zajímavý a určitě každého musí na první pohled upoutat. Rozhodla jsem se tedy, že zjistím více o školních obrazech a dalších pomůckách pro vyučování dějepisu a vlastivědy.

Cílem této práce je zmapovat a zhodnotit historické školní pomůcky při vyučování dějepisu a vlastivědy od poloviny 19. století do 50. let 20. století, které se používaly v českých zemích. Hlavně školní obrazy, atlasy a mapy, protože ty vystupují do popředí nejvíce. Cílem je také zmapování fondů institucí, které mají sbírky vážící se k tomuto tématu, a je možné jejich využití. Zastoupeny budou i elektronické databáze tvořící kolekce na různá témata z rozmanitých muzeí a umožňují „vzdálený přístup“¹.

Největší oporou z hlediska výzkumu jsou články od Františka Hýbla, který se systematicky zabýval českými nakladatelstvími mezi lety 1850-1950.² Právě zachování nabídkových listů nebo katalogů knihkupectví a vydavatelství z různých dob umožňuje utřídit jejich produkci do skupin a získat přehled nejen o knižním trhu se školními pomůckami.

Existuje též několik statí zabývajících se školními obrazy a kniha o využití obrazů poněkud staršího vydání.³ Zohledněny jsou také zahraniční statě, články a knihy, které se zabírají daným tématem v českých zemích.

Největší regionální sbírku uchovává Národopisné muzeum v Plzni, které dostalo fond školského muzea⁴ i s jeho knihovnou. Základem pro vybrání určitého vzorku obrazů a map jsou katalogy školních pomůcek, uložených právě v knihovně školského muzea. Ze seznamů pomůcek jsou vybrány určité charakteristické typy map a obrazů z různých vydavatelství tak, aby zastoupily co největší část tehdejší nabídky. Vzhledem k nedostatečnému vzorku map v Národopisném muzeu se využije elektronických databází, které poskytují rozličné vysoké

¹Vzdálený přístup je termín, který se používá u elektronických databází a znamená možnost zobrazení všech informací na jakémkoliv počítači splňujícím určité minimální technické požadavky.

²HÝBL, František. *Didaktické pomůcky pro české školy v letech 1850-1950*. Praha : Ústav školských informací, 1988. 36 s.

³STRNAD, Emanuel; UŽDIL, Jaromír; ŠVEC, Oskar. *Školní obraz jeho význam a užití*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1954. 188 s.

⁴Národopisné muzeum Plzeňska, fond: Školské muzeum. V centrální evidenci sbírek, která by měla obsahovat alespoň výčet druhů fondů v různých institucích, se bohužel slovo školství u Národopisného muzea Plzeňska nevyskytuje. Podrobnější přehled konkrétně o tomto fondu ovšem poskytuje příspěvek ve sborníku Západočeského muzea v Plzni.

SPĚVÁČEK, Václav. Školské muzeum a jeho knihovna. In *Sborník Západočeského muzea v Plzni. Historie*. Plzeň : Západočeské muzeum, 1991. s. 45-47.

školy či instituce.⁵ Pro doplnění výběru školních obrazů poslouží Muzeum jižního Plzeňska v Blovicích, které uchovává ve školském fondu bohatou sbírku školních obrazů z různých vědních oborů, samozřejmě také z vlastivědy a dějepisu.⁶ U vybraného vzorku obrazů a map je podrobnější popis a hodnocení z hlediska využitelnosti v tehdejší výuce, ale i v dnešní době.

Práce je rozdělená kromě úvodu a závěru do třech hlavních kapitol: Didaktické pomůcky, Školská knihovna a Školské muzeum. První kapitolu tvoří několik dílčích částí: Mapy, Školní obrazy, Diapozitivy a Stereoskopie. Podkapitola mapy obsahuje celkem 47 různých druhů map, plánů a atlasů, rozdělených podle období na rakouskou monarchii, po roce 1918 a atlasy. Zástupci jednotlivých časových úseků jsou z různých vydavatelství a míst, aby vytvářeli co největší spektrum možností tehdejší doby. V případě použití totožného vydavatele rozhodovalo o zařazení do výběru provedení mapy, plánu či atlasu a obsah sdělení. Podkapitolu Školní obraz tvoří též několik částí rozdělených podle období na obrazy před rokem 1900, na začátku 20. století, 20. a 30. léta 20. století, po roce 1940 a pravěké obrazy Zdeňka Buriana. Důvodem pro toto členění byly shodné a rozdílné znaky obrazů v dané době, které bylo možno vysledovat. Výběr tvoří celkem 27 různých školních obrazů zvolených dle vydavatelů, sdělení obsahu a provedení. Pokud byl obraz součástí nějaké větší kolekce, další příklad již není uváděn.

⁵Například Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy nebo Moravská zemská knihovna v Brně.

⁶Údaje o této sbírce jsou též rozepsány v Centrální evidenci sbírek.

1 Didaktické pomůcky

Na rozdělení didaktických pomůcek má většina autorů svůj vlastní názor, hledisko či typologii. Pro klasifikaci z hlediska výuky dějepisu a vlastivědy se zdá optimální dělení dle Pedagogické encyklopedie⁷ na následující schéma.

- 1) skutečné předměty (přírodniny, preparáty, výrobky apod.)
- 2) modely (statické, dynamické)
- 3) přístroje, technická zařízení, stroje
- 4) zobrazení
 - obrazy, náčrty, kresby, fotografie
 - statická projekce (epiprojekce, diaprojekce, zpětná projekce)
 - dynamická projekce (film, televize, video, počítačová projekce)
- 5) zvukové pomůcky (hudební nástroje, gramofonové desky, magnetofonové pásy, CD ROM)
- 6) dotykové obrazové pomůcky (reliéfové obrazy, slepecké písmo)
- 7) literární pomůcky (knihy, učebnice, atlasy)
- 8) nosiče informací pro PC

Ačkoliv se jedná o obecné rozdělení, nejvíce odpovídá právě pro dějepis a vlastivědu. Jedná se o knihu z roku 2009, proto neobsahuje přesné zařazení nové moderní techniky. Je tedy otázka, kam zde zařadit například interaktivní tabuli. Zda do skupiny tři (mezi přístroje) nebo například čtyři (mezi zobrazení). Další otázkou je, do které skupiny přiřadit (a zda vůbec) například školské knihovny a školská muzea. Zde jim bude věnována větší pozornost hlavně kvůli regionálnímu výskytu fondů obou příkladů a možnostem elektronických databází. Školská knihovna by spadala do skupiny sedmé. S muzeem je situace trochu komplikovanější, proto je zařazen až na konec kategorií.

⁷PRŮCHA, Jan. *Pedagogická encyklopedie*. Praha : Portál, 2009. s 259.

1.1 Mapy

1.1.1 Mapy a plány

Mapy používané pro výuku byly v minulosti většinou jako volné listy, málokdy součástí větších mapových děl. Výhodou toho byly nižší pořizovací náklady. Většina vydavatelů nabízela i zmenšeniny jednotlivých map pro žáky⁸. Úroveň map či plánů byla velmi dobrá. Je to dáno hlavně tím, že výroba map probíhala ručně a obsah díla byl na rozdíl od dnešní doby, kdy si mapu může na počítači vytvořit každý sám, častokrát redigován. V průběhu času se často měnila souřadnicová síť. Dříve se totiž považoval za nultý poledník nikoliv ten, co prochází Anglií, Greenwichem, nýbrž Ferrský poledník proto, aby byla celá evropská pevnina od něj na východ. K této změně došlo teprve na konferenci ve Washingtonu roku 1884. Kromě souřadnicové sítě byla velmi různorodá měřítka jednotlivých map. Není výjimkou, když mapa má měřítko v několika jednotkách. Časté, kromě kilometrů, bylo používání milí, ať již zeměpisných, rakouských, uherských, či italských nebo dalších. Na jedné mapě byla dokonce zjištěna velmi neobvyklá délková jednotka s názvem myriametr, což je 10 000 metrů. Viz příloha obrázků č. 1⁹ a tabulka č. 1 „Převody jednotek“.

Měřítka je znázorněno povětšinou graficky i slovně, aby si studenti dokázali představit danou vzdálenost míst v mapě. Pro snazší orientaci ve vzdálenostech se v některých plánech a mapách objevují kružnice s vzdušnou vzdáleností od určitého místa, například od centra Prahy¹⁰. Jejich jednotkou je většinou jedna hodina (případně jedna půlhodina).¹¹

Většina map vytvořených pro výuku obsahuje kromě hlavního mapového pole i vedlejší malé mapy a grafy, které usnadňují výklad dané problematiky či jej zpřesňují. Jako například národnostní složení, srovnání výšky pohoří atd.

⁸Dnes se k tomuto trendu vydavatelé znovu vrací a nabízejí s jednou velkou nástěnnou mapou i např. 15 dalších stejných „mapek“ pro žáky do lavic. Trochu si tím usnadnili práci, protože jakmile mohou žáci číst názvy rovnou z podkladu v lavicích, není nutné, aby byly všechny texty k přečtení na velkou vzdálenost na nástěnné mapě. Je zde tedy možné umístit více textu.

⁹Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]
Dostupné z : http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1169102&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

¹⁰Například v „Okolí města Prahy na hodinu cesty : pomůcka k prvopočátečnímu vyučování zeměpisu na školách pražských“.

¹¹Například Křížkova „Školní závěsná mapa království Českého“.

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]
Dostupné z : http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1026824&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

V daném sledovaném období se reliéf znázorňoval ponejvíce šrafy (viz příloha. č. 3¹²). Až později v období první republiky se nejen v tomto odvětví zavádí několik převratných novinek. Začíná se používat více například barevná hypsometrie (viz příloha. č. 4¹³).¹⁴ S tímto přelomovým nápadem u nás přišel profesor Karel Kořistka, známý kartograf, pedagog a politik¹⁵. Ve stejné době se také začala zavádět další novinka, kterou jsou vrstevnice.¹⁶ Ve vybraných sledovaných mapách se však neobjevily, neboť barevná hypsometrie je zde stále doprovázena šrafováním či stínováním, což je opět dáno konzervativností ve vydávání pomůcek pro vyučování. Tuto tezi potvrzují některé mapy, které mají zobrazena všechna pohoří stejným liniovým znakem¹⁷ a není tak rozlišena jejich výška.

Na starších mapách jsou celkově vodní toky a vodní plochy znázorněny černě¹⁸, až později se přešlo k modré barvě, což je rozdíl, který člověka upoutá již na první pohled.

Většina těchto map kromě klasického rozdělení měst podle velikosti rozlišuje také města opevněná, což autorku vzhledem k dnešním mapám překvapilo. Důležité zjištění bylo také to, že pro tehdejší lidi bylo znázornění železnic důležitější nežli silniční síť. Což je ovšem pochopitelné z důvodu množství přepravených osob a zboží. V některých případech byla dokonce železnice ještě dále členěna na hlavní a vedlejší tratě. V jedné mapě byl dokonce zapsán i rok první jízdy na železniční trati.¹⁹

Dále má většina map stejné, že hlavní město - a v některých případech i další větší města - jsou znázorněna půdorysem. Toto znázornění člověka na první pohled upoutá a strhne

¹²Mapa království českého.

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitoool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1011830&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

¹³Nástěnná mapa Československé republiky.

Mapová sbírka Přírodovědecké Fakulty Masarykovy Univerzity v Brně [online]

Dostupné z <http://mapy.geogr.muni.cz/mr.html?id=720148> [cit. 12.4.2015].

¹⁴Barevná hypsometrie je znázornění nadmořské výšky pomocí barev. Nížiny jsou většinou zelené, pohoří hnědá a v některých vybraných mapách jsou vrcholové partie vyznačeny rudě nebo červeně.

¹⁵Karel Kořistka byl poslanec Českého zemského sněmu a říšské rady.

¹⁶Vrstevnice jsou linie spojující místa se stejnou nadmořskou výškou. Starší mapy mají nadmořské výšky počítány od střední hladiny Jaderského moře v Terstu, ale po připojení Československa k „východnímu bloku“ se využívá střední hladina Baltského moře. Tudíž většina vybraných sledovaných map má nadmořskou výšku počítanou od Jaderského moře, což může udávat odlišné číslo než dnes.

¹⁷V mapě se nachází tři základní druhy znaků: plošné (např. barevná hypsometrie, vodní plocha, znázornění plochy státu), liniové (např. řeky, silnice, železnice) a bodové (např. hrad, zámek, umístění měst atd.).

¹⁸Pražská schůze zeměpisná z roku 1878 toto označení uznala za vhodné.

SVOBODA, Antonín. *Vyučuj názorně : předpisy a ukázky, kterak zásadě této nejlépe lze vyhověti ve škole obecné*. Díl 3. 1. vydání. Praha : Fr. A. Urbánek, 1896. s. 57.

¹⁹„Evropa XIX. století: od vídeňského kongresu r. 1815, do rozhodnutí na frontách světové války“.

Mapová sbírka Přírodovědecké Fakulty Masarykovy Univerzity v Brně [online]

Dostupné z: <http://mapy.geogr.muni.cz/mr.html?id=726232>. [cit. 12.4.2015].

na sebe jeho pozornost, tím pádem je ale vše ostatní, co je v mapě zobrazeno, upozaděno a je to tedy vhodné pouze pro mapy sídelního charakteru. Zhruba od roku 1848 se naše území dělí na kraje a samosprávné obce, což dokazuje, že toto rozdělení je tradiční. V období první republiky se ale přemýšlelo, jak znovu vymezit dílčí regiony, protože na Slovensku a Podkarpatské Rusi, v zemích, které patřily k uherské části Rakouského mocnářství, bylo ale jiné tradiční dělení území. Tyto oblasti byly rozděleny na župy, v jejichž čele stáli představitelé, kteří byli nazýváni župany. Podle rozhodnutí prezidenta Masaryka se celé Československo začalo de iure dělit na župy, které ovšem nebyly vymezeny podle regionalizace jako je tomu dnes, ale jako účelové administrativní jednotky. Nesměly v nich totiž převažovat národnostní menšiny nad Čechoslováky²⁰, aby nedocházelo ke vzpourám a odtrháváním jednotlivých částí od jádra republiky. Vznikly dlouhé úzké pruhy místo klasičtějších kruhovitějších tvarů krajů. Toto pravidlo mělo jedinou výjimku, a tou je župa Podkarpatské Rusi, kde převažovala národnostní menšina Rusínů. Župy nikdy nevznikly de facto, protože byly odmítnuty veřejností a jejich představitelé nikdy nebyli voleni. Přestože se republika opět vrátila ke krajům, v několika sledovaných mapách se objevuje výše popsané rozdělení na župy.

Některé sledované mapy mají popis v češtině, jiné v němčině, a v mém výběru se objevují dokonce i mapy s dvojjazyčnými vysvětlivkami. Užívání českého či německého popisu závisí na místě a době vydání. Autoři map z období první republiky důsledně trvali na používání českého jazyka. Mapy primárně určené pro výuku vlastivědy mají samozřejmě mnohem podrobnější popis, než mapy dějepisné, což je dáno jejich účelem.

Autorku zaujaly především mapa a plán kreslené malířem Ladislavem Laudou, a to konkrétně „Kulturní mapa země české a moravskoslezské“ a „Názorný plán Prahy“, protože obsahovaly kromě klasického umístění i architektonickou podobu budov.

Mapy byly hodnoceny autorkou práce většinou po zhlédnutí digitalizovaných originálů. Využity byly digitalizované části mapových sbírek Univerzity Karlovy, Masarykovy univerzity, Vědecké knihovny v Olomouci, Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích a Výzkumného ústavu geodetického, topografického

²⁰V době první republiky vznikla idea umělé národnosti Čechoslováků, která byla složena ze dvou skupin lidí, kteří obývají toto území – Čechů a Slováků. Důvodem tohoto rozhodnutí byly obavy, aby nevznikl problém, že německá menšina má větší procentuální zastoupení obyvatelstva v republice, nežli část obyvatel, kteří nebyli považováni za menšinu, a jejichž pojmenování se objevuje v názvu státu.

a kartografického. Průřezově byli vybráni zástupci různých vydavatelství v českých zemích i Rakousku (pouze do období konce Rakouska-Uherska).

1.1.1.1 Knihkupectví a vydavatelství Eduarda Hölzela

Knihkupectví, potažmo vydavatelství Eduarda Hölzela hrálo velmi důležitou a nezanedbatelnou roli při výrobě a distribuci školních pomůcek do škol v monarchii. Hlavně pokud se jednalo o školní nástěnné obrazy a mapy. Eduard Hölzel se narodil 8. 10. 1817²¹ v Praze jako syn obchodníka. Zde se také vyučil knihkupcem. Zkušenosti sbíral také v německých městech, ve Vídni či v Brně. A již roku 1844 založil v Olomouci vydavatelství Eduard Hölzel Verlag. Postupně, jak se firma rozšiřovala²², založil pobočku i ve Vídni a v roce 1861 sem přenesl své hlavní sídlo, což se později ukázalo jako velmi chytrý obchodní tah. Eduard zavedl ve svém vydavatelství olejový tisk jako první, čímž proslavil svou firmu v celé monarchii. Zabýval se hlavně školní kartografií a geografickými publikacemi, průvodci a právě nástěnnými obrazy pro vyučování.²³

V Olomouci se Hölzel seznámil s Blassiem Kozennem, který vyučoval od roku 1858 na německém c.k. státním vyšším gymnáziu. Kozzen byl kartograf, čehož Hölzel využil k tomu, aby vydal školní atlas, který do té doby žádný v monarchii nebyl. Eduard byl velmi zdatný podnikatel. Na litografickém ústavu ve Vídni založil geografický institut a současně se svou novou pobočkou zde vydal „Geographischer Schulatlas für die Gymnasien, Real- und Handelsschulen der österreichischen Monarchie“²⁴. V následujících letech byl atlas vydáván pod jménem „Kozenn-Atlas“. Dočkal se mnoho vydání a patřil k nejlepším školním atlasům monarchie. Vydavatelství Eduard Hölzel existuje (bohužel již jen ve Vídni) dodnes a stále vydává učebnice a školní pomůcky. V roce 2011, když uplynulo 150 let od prvního vydání atlasu, uskutečnily se v sále Rakouské akademie věd velké oslavy a bylo představeno jubilejní nové vydání atlasu, který byl nově zpracován pro Rakousko, ale na idejích a podkladech původního díla.²⁵ Školní atlas z vydavatelství Eduarda Hölzela je na rakouských

²¹AEIOU-Lexikon [online]

Dostupné z : http://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Eduard_H%C3%B6lzel [cit. 31.3.2016].

Podle jiného zdroje již 5.10.1817.

Österreichische Buchhändler Correspondenz z 22.11.1899 s. 552-553.

Austrian Newspapers Online [online]

Dostupné z : <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=obc&datum=18991122&seite=4&zoom=33> [cit. 31.3.2016].

²²Své pobočky měl v Novém Jičíně (od roku 1849), v Ostravě (od roku 1857), v Šumperku (1862), ve Šternberku (od roku 1862), v Uherském Hradišti (od roku 1863), v Přerově (od roku 1880) i v Kroměříži.

AEIOU-Lexikon [online]

Dostupné z : http://austria-forum.org/af/AustriaWiki/Eduard_H%C3%B6lzel [cit. 31.3.2016].

²³AEIOU-Lexikon [online]

Dostupné z : http://austria-forum.org/af/AEIOU/H%C3%B6lzel%2C_Eduard [cit. 31.3.2016].

²⁴V překladu: Geografický školní atlas pro gymnázia, reálné a obchodní školy rakouské monarchie.

Hölzel – vydavatelství [online]

Dostupné z : <http://www.hoelzel.at/firmengeschichte.html> [cit. 31.3.2016].

²⁵Hölzel – vydavatelství [online]

školách stále velmi oblíbený a používaný. Kromě klasických map pro výuku geografie, dodává firma i atlasy k dějepisnému vyučování, které jsou také vytvářeny na podkladu Kozennových map.

Hölzelovo vydavatelství začalo kromě map vydávat od počátků i nástěnné velkoformátové tabule pro vyučování. Pod názvem „Geographischen Charakterbilder“²⁶ tisklo nádherné barevné obrazy krajin z různých částí zeměkoule.²⁷ Z výuky dějepisu jsou ale známější „J. Langla Obrazy k dějinám“ – nezaměnitelné svým vzhledem i formátem. Popisky k nim vycházely v mnoha jazycích, podle toho, jak rostla sláva obrazů. Překládaly se nejen do obvyklých jazyků monarchie, jako například maďarština nebo i čeština,²⁸ ale také třeba i do švédštiny nebo nizozemštiny.²⁹

Eduard se snažil svou firmu stále rozšiřovat, což se mu dařilo. Snažil se o pokračování svého podniku, který by převzali jeho synové. Měl několik potomků, ale ne všichni se dožili dospělosti. V obchodě mu již od roku 1878 pomáhal jeho syn Hugo, který se stal spoluvlastníkem. Poté co Eduard Hölzel těžce onemocněl a odjel se léčit do Salcburku, předal svou firmu synovi Hugovi a jeho švagrovi Emilu Kosmackovi³⁰. Zanedlouho, 21. prosince roku 1885, zemřel Eduard v Salcburku.³¹ Vydavatelství Ed. Hölzel má dnes sídlo ve 23. vídeňském okrese Liesing na Jochen-Rindt-Strasse 9 a je součástí holdingu P&V, který se zabývá vydavatelskou a tiskařskou činností.³²

Dostupné z : <http://www.hoelzel.at/428.html>, [cit. 31.3.2016].

Kozennův školní atlas [online]

Dostupné z : <http://www.kozenn.at/?id=830> [cit. 31.3.2016].

²⁶V překladu: Geografické znakové obrazy.

²⁷AEIOU-Lexikon [online]

Dostupné z : http://austria-forum.org/af/Wissenschaft_und_Wirtschaft/Unternehmen/Verlag_Ed._H%C3%B6lzel [cit. 31.3.2016].

²⁸Hölzel – vydavatelství [online]

Dostupné z : <http://www.hoelzel.at/firmengeschichte.html> [cit. 31.3.2016].

²⁹Digitální databáze Europeana [online]

Dostupné z : [http://www.europeana.eu/portal/search?f\[TYPE\]\[\]=IMAGE&page=6&per_page=48&q=H%C3%B6lzel](http://www.europeana.eu/portal/search?f[TYPE][]=IMAGE&page=6&per_page=48&q=H%C3%B6lzel) [cit. 31.3.2016].

³⁰Österreichische Buchhändler Correspondenz z 28. 12. 1895, str. 713-714.

Austrian Newspapers Online [online]

Dostupné z : <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=obc&datum=18951228&seite=5&zoom=33> [cit. 31.3.2016].

³¹Dějiny první 50 let vydavatelství se zabývá Österreichische Buchhändler Correspondenz z 27. 10. 1894, str. 610-612.

Austrian Newspapers Online [online]

Dostupné z : <http://anno.onb.ac.at/cgi-content/anno?aid=obc&datum=18941027&seite=6&zoom=33> [cit. 31.3.2016].

³²P&V Holding [online]

Dostupné z : <http://pv-holding.at/geschaefsfelder/> [cit. 31.3.2016].

1.1.1.2 Kartograf Blasius Kozenn

Blasius Kozenn³³, významný geograf a kartograf, se narodil 24. ledna 1821 ve vesnici Hotunje v dnešním Slovinsku³⁴. Po gymnáziu v Grazu (v dnešním Štýrsku v Rakousku) studoval teologii na univerzitě v Klagenfurtu (v dnešních Korutanech v Rakousku). Jako kaplan byl ve službě na mnoha místech v dolním Štýrsku³⁵ až do roku 1850. Později v letech 1852-3 studoval matematiku a fyziku na univerzitě ve Vídni, kde také složil učitelské zkoušky a stal se gymnaziálním učitelem. Vyučoval na několika místech v dnešním Slovinsku (Celje, Ljubljana, Gorica) a poté i od roku 1858 na Moravě v Olomouci³⁶ na c.k. státním vyšším gymnáziu. Již na Slovinsku se začal zabývat didaktikou geografie a psal své vlastní učebnice. Známým se však stal díky vlastnímu atlasu. V Olomouci se seznámil s tamním nakladatelem a majitelem knihkupectví, Eduardem Hölzelem. Kozenn vytvořil poprvé právě ve spolupráci s nadšeným Hölzelem rakouský školní atlas³⁷, který nese jeho jméno dodnes. Školy v rakouské monarchii do té doby trpěly velkým nedostatkem vlastních atlasových děl a musely tedy dovážet knihy ze zahraničí. Kozennův atlas vyšel jako první a v obměnách je vydáván až do dnešní doby.³⁸ Dohromady bylo vydáno několik milionů těchto atlasů, celkem v asi 300 vydáních v různých jazycích. Například v němčině, maďarštině, češtině, polštině či italštině. „*Musí být proto právem považován za jednoho z průkopníků moderní geografie a moderního středního školství vůbec.*“³⁹

Jako vzpomínka na tohoto významného kartografa slouží pomník na vzpomínkovém domě, který tam byl umístěn roku 1972 „Společností slovinských geografů“. Od roku 1975 je po něm také pojmenována škola v Ponikvě⁴⁰. Na místě bývalého rodného domu v Hotunji byl vystaven malý dřevěný dům, kde je stálá výstava o životě a díle tohoto významného slovinského muže.⁴¹ Kozenn se dožil pouhých padesáti let a zemřel 29. května 1871⁴² ve Vídni na epidemii úplavice.⁴³

³³Ve slovinštině zní jeho jméno Blaž Kocen. Blasius Kozenn je německá varianta jména. Další modifikace, které se vyskytují na jeho dílech, jsou například Blaž Kozenn nebo Blažej Kocen.

³⁴Slovinská národní biografie [online]

Dostupné z : <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi281647/> [cit. 3.4.2016].

³⁵V oblasti „Untersteiermark“, která je dnes součástí Slovinska.

³⁶Turistický server oblasti Šentjur v němčině [online]

Dostupné z : <http://www.turizem-sentjur.com/de/Museen-und-Galerie/Gedenkzimmer-von-Blasius-Kozenn.html> [cit. 3.4.2016].

³⁷„Geographischer Schulatlas für die Gymnasien, Real- und Handelsschulen der österreichischen Monarchie“.

³⁸AEIOU-Lexikon [online]

Dostupné z : <http://www.aeiou.at/aeiou.encyclp.k/k716351.htm> [cit. 3.4.2016].

³⁹Slovinská národní biografie [online]

Dostupné z : <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi281647/> [cit. 3.4.2016].

⁴⁰Ponikva je vesnice na východním Slovinsku v Sávském regionu, nedaleko místa, kde se Kozenn narodil.

⁴¹Turistický server oblasti Šentjur v němčině [online]

1.1.2 Mapy a plány pro výuku vlastivědy z období rakouské monarchie

Důvodem pro vybrání některých map byla odlišnost vydavatelství tak, aby byl zastoupen větší počet různých firem – větších i menších knihkupců z odlišných míst monarchie, které se týkají povětšinou českých zemí. V mém výběru z tohoto období převládají mapy, které obsahují popis v češtině, ale samozřejmě nechybí i takové, které mají popis německý. Mapy jako takové jsou velmi rozdílné. Některé jsou pro výuku vlastivědy nebo dějepisu velmi vhodné, neboť obsahují, kromě již zmíněného českého popisu, i další doprovodné věci, jako jsou například grafy nebo srovnávání výšky pohoří. U jiných byl shledán význam pro výuku, vzhledem k neexistenci doprovodného obsahu a často velmi hustého popisu, téměř nulový. Zhodnocení každé jednotlivé mapy pro výuku je součástí jejího popisu v příloze.

Na starších mapách z tohoto období není měřítko uvedeno, a je proto důležitá velikost samotného díla. Může být také měřítko jen grafické, uváděné v tehdejších jednotkách, jakými jsou například palce, sáhy nebo různé druhy mílí (rakouské, zeměpisné, maďarské či italské). V některých mapách je grafické měřítko doplněno měřítkem slovním, které může být i ve více jednotkách. Jako příklad nám může posloužit hned první mapa z přílohy s názvem „Císařství rakouské“⁴⁴.

Číselné měřítko se objevuje v tomto období spíše ve druhé polovině. U poslední jmenované skupiny děl je i toto číselné měřítko kromě dnes obvyklých metrů a jejich odvozenin, doplněno také o míle.

U této skupiny vybraných děl je při hodnocení velmi důležité si uvědomit dobu jejich vzniku a možnosti tehdejších kartografů a vydavatelů. Je proto velmi těžké a k těmto lidem i nespravedlivé uplatňovat na ně současné míry hodnocení kartografických počínů.

Dostupné z : <http://www.turizem-sentjur.com/de/Museen-und-Galerie/Gedenkzimmer-von-Blasius-Kozenn.html> [cit. 3.4.2016].

⁴²Rakouský biografický lexikon [online]

Dostupné z : http://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_K/Kozenn_Blasius_1821_1871.xml [cit. 3.4.2016].

⁴³Turistický server oblasti Šentjur ve slovinštině [online]

Dostupné z : <http://www.turizem-sentjur.com/Znameniti-ljudje/Blaz-Kocen.html> [cit. 3.4.2016].

⁴⁴„Měřidlo : 1 palec = 10 zeměpisným mílím anebo 40000 vídeňských sáhů.“. Císařství rakouské.

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitoool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1042215&sil0_library=GEN01 [cit. 12.4.2015].

1.1.3 Mapy a plány pro výuku vlastivědy po roce 1918

Jazyk vybraných map a plánů je český s jedinou výjimkou, a tou je mapa s názvem „Československá republika“ z roku 1923, jejíž autor nebyl uveden a ani se ho nepodařilo dohledat, kde je jazyk slovenský.

Jak již bylo výše několikrát zmíněno, první republika znamenala pro českou kartografii velký posun vpřed. To můžeme dokladovat například přesností a jasností měřítek jednotlivých map, která se od té doby nezměnila a používají se dodnes. Vybraná díla spojuje především precizní obsah (podrobný a přesný popis) hlavního mapového pole a časté používání vedlejších mapových polí pro doplnění či podrobnější dovysvětlení určitého tématu, kterému se mapa věnuje. Námětem vedlejších mapových polí je např. plán historického centra hlavního města Prahy. Daný jev můžeme vidět na již zmíněném příkladu „Československá republika“ z roku 1923. Nebo jsou ve vedlejších mapových polích zobrazeny i další významná města Československa, například Brno či Kutná Hora, které můžeme spatřit na „Kulturní mapě Země české a moravskoslezské“ od známého autora Ladislava Laudy.

Mapy z tohoto období jsou více tematicky zaměřeny, než v předcházejícím časovém úseku. Znázorňují ve vedlejších mapových polích často také národnostní složení (možno vidět na mapě „Republika Československá“ od autora Jaroslava Ryšavého z roku 1936), průmysl a těžba či náboženské rozložení obyvatelstva („Česko-Slovenská republika od známého autora map Františka Macháta, kterou později upravil Karel Kuchař a vyšla ve 30. letech 20. století.).

Ve výběru jsou kromě map obsaženy i dva velké plány hlavního města Prahy, které se od sebe velmi liší, a to svým zpracováním i obsaženými informacemi. Zatímco „Názorný plán Prahy“ zobrazuje hlavně střed města a jeho významné historické stavby i s jejich miniaturami, které vytvořil malíř Ladislav Lauda v roce 1938, druhý plán s názvem „Praha“ od Klementa Salače postrádá výtvarnou hravost a předává pouze „suché“ informace o umístění jednotlivých objektů s jejich půdorysy. Ale navíc nám přináší informace o „Velké Praze“ a přikládá i seznam čtvrtí hlavního města. Oba se podrobněji věnují Pražskému hradu a kulturním pamětihodnostem umístěným v jeho areálu. Plán od Ladislava Laudy je také vhodný pro ilustraci historických událostí při výkladu v hodinách dějepisu. Svou hravostí, jednoduchostí a výtvarným zpracováním zaujme určitě i mladší žáky.

Tato díla jsou dosti propracovaná a tudíž pro výuku velmi vhodná a dala by se využít i při dnešních vysokých požadavcích na didaktické pomůcky do vyučování, neboť v tomto

období se pomalu ustaluje barevná hypsometrie, tak jak ji používáme dnes. Například ještě na mapě „Čechy“, jejímž autorem je Vojenský zeměpisný ústav, jsou řeky znázorněny černě, ale již na „Národnostní mapě Republiky československé“ jsou řeky vyznačeny modře. Dalším důvodem pro využití těchto map při dnešním vyučování je jejich výpovědní hodnota o době vlastního vzniku, neboť podrobně a přehledně znázorňují například rozložení národnostních menšin, a toho se dá využít v hodinách dějepisu.

Zajímavým a méně obvyklým jevem je vydání příručky textů k „Nástěnné mapě Československé republiky“ od Františka Macháta. Jedná se o tzv. „průvodce“ od Pavla Papáčka. Nachází se zde podrobné vysvětlení měřítka i celé hypsometrie. V části „Mapa ve škole“ se můžeme dozvědět, k čemu autoři směřovali při jejím vytváření. *„Mapa naše má ve škole dvoji a vlastně troji úkol. Předně jest sama předmětem vyučování. Žák musí, abych tak řekl, nejprve se „učiti mapě“, musí se naučiti „mapu čísti“. Jest až s podivěním, jak dlouho tento důležitý úkol školní mapy byl zanedbáván. A přece jen tenkrát, když mapa stala se žákům otevřenou knihou, může vyplniti druhý, hlavní svůj úkol, t. j. býti prospěšnou pomůckou vyučovací po přednosti ovšem zeměpisnou, ale též dějepisnou a přírodopisnou. Že možno z mapy vybrati nejeden zajímavý úkol mathematický, bude z dalších stránek dosti patrné. Ale naší mapy – a tj. třetí úkol její – může býti použito i k hromadnému poučení žactva, jak a v čem slouží mapa turistovi, třebaže ovšem nebude jí užívati v praxi, nýbrž chopí se k tomu účelu map většího měřítka (speciální a generální nebo jiných map výslovně turistickými zvaných). Na naší mapě možno žákům aspoň ukázati, jak podrobnějších map užívati, neboť mnohý výklad na těchto mapách rozmanitými značkami přeplněných působí značné obtíže, nehledě na to, že ne každá škola má v inventáři podrobné mapy turistické ve větším počtu exemplářů.“⁴⁵* Průvodce obsahuje též dodatky, kde se nachází přehledná tabulka k přepočítávání pro různé poledníky (ferrský, greenwichský, pařížský, pulkovský, washingtonský a pražský), tabulka se zeměpisnou polohou vybraných měst a další zajímavé přílohy, například převody různých druhů měr.

⁴⁵PAPÁČEK, Pavel. *Průvodce k Nástěnné mapě Československé republiky*. Praha : Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva česko-slovanského v Praze VIII, 1921. s. 9-10.

1.1.4 Atlasy pro výuku dějepisu a vlastivědy

Ve výběru se nacházejí pouze dva atlasy s využitím v dějepisu i vlastivědě. To je způsobeno především malým počtem vydaných atlasů, neboť vydávání celých mapových děl je finančně nákladné a žáci tak většinou měli pouze jednotlivé mapové listy, ať již nástěnné či malého formátu. Výhodou atlasu oproti jednotlivým listům je jejich ucelenost. První „Atlas dějepisný“ od Josefa Brunclíka je ryze dějepisný. Zabývá se obdobím od starověku (Egypt, Palestina atd.) až po novověk (Rakousko po válkách Napoleonských).

Tento atlas by s jistotou obstál i u dnešních žáků jasným uspořádáním, různými výřezy ze stejného zobrazení a především svou barevností a jednoduchostí. Jediným nedostatkem z pohledu dnešního žáka jsou některé geografické názvy, které se dnes již nepoužívají. Například na mapě zobrazující Římskou říši je uveden místo „Severního moře“, tzv. „Ocean Germanský“, místo „Baltského moře“, „Moře Suevské“ nebo místo dnešního „Rudého moře“ tzv. „Záliv Arabský“⁴⁶. Popisu v jednotlivých mapách není příliš mnoho, a proto si žáci či studenti mohou těchto odlišností snáze všimnout, ale neměly by jim působit vážné problémy.

Zatímco první atlas byl ryze dějepisný, druhý je možné použít celkově při hodinách vlastivědy či zeměpisu. Pouze „Politickou mapu Evropy“, která je součástí tohoto atlasu lze využít i při výuce, kde se žáky a studenty probírají nové či současné dějiny, neboť se jedná o stav Evropy v roce 1921. Atlas má celkem devět částí, které se věnují jednotlivým tématům probíraných v hodinách geografie či zeměpisu, s primárním zaměřením na území Československé republiky.

Autorem Atlasu republiky Československé je již výše zmíněný profesor František Machát.

⁴⁶Velká a malá písmena v názvech jsou samozřejmě uvedena podle tehdejšího pravopisu, jak byla vtištěna do daného atlasu.

1.1.5 Mapy pro výuku dějepisu

Ve výběru jsou zastoupeny mapy v německém a českém jazyce. Ty, které jsou v němčině, byly vydány dříve (1840-1908), obsahují podrobnější popis vybraného území, což v mnoha případech škodí jejich přehlednosti. U některých map vzhledem k rozdílu mezi lety vydání a zobrazovanou dobou je to pochopitelné, neboť lidé měli o znázorněných událostech větší povědomí, než máme my dnes.⁴⁷ Daná dílčí skupinka německy psaných map obsahuje stejné „problémy“ jako výše zmíněné mapy ze stejného časového období. Například není uvedené měřítko⁴⁸, je jen grafické⁴⁹ nebo dílo celkově vykazuje velké množství geografického popisu a tematického obsahu.

Mapy psané v českém jazyce jsou již moderně pojaté. Například měřítko je většinou ve standardním formátu⁵⁰ jako dnes.⁵¹ Jejich autoři využívají více barevné plochy⁵² než barevných linií⁵³.

Některá mapová díla jsou natištěna na více listech a dohromady vytvářejí jednu mapu.⁵⁴ Ve vybraných příkladech je zastoupena i situace, kdy více map se společnými znaky vytváří jeden soubor, avšak nikoli celý atlas.⁵⁵ Ve výběru je zastoupeno celkem osm různých map pro výuku dějepisu.

⁴⁷Viz například mapa „Oesterreich im Jahre 1564, 1720, 1795“ a „Oesterreich in den Jahren 1564-1795“.

⁴⁸Viz například mapa „West- u. Mittel- Europa im Zeitalter Napoleons (bis 1810)“.

⁴⁹Viz například mapa „Historische Uebersichts-Karte der Entstehung der Oesterreichischen Monarchie“.

⁵⁰Grafické měřítko je v kilometrech nebo číselné v podobě 1 : číslu.

⁵¹Výjimku tvoří mapa „Západní Slované na počátku historie“.

⁵²Viz v příloze č. 6 je výřez ze „Západní Slované na počátku historie“.

⁵³Viz v příloze č. 7 je výřez z „Historische Uebersichts-Karte der Entstehung der Oesterreichischen Monarchie“.

⁵⁴Viz například mapa „Evropa XIX. století: od vídeňského kongresu r. 1815, do rozhodnutí na frontách světové války r. 1918“.

⁵⁵Viz například „Čtyři historické mapy k dějinám národa československého“.

1.2 Školní obrazy

1.2.1 Školní obrazy před rokem 1900

Počátky českého didaktického obrazu se datují nejčastěji k dílu Jana Amose Komenského *Orbis Pictus*, kde znázornil na 150 obrazů. Tyto měly zpřístupnit žákům všední věci okolo nich a názorně jim je vysvětlit. Ačkoliv kniha začíná Bohem a končí vesmírem, což nejsou zrovna realistické oblasti, život jako takový je zde ale znázorněn realisticky.⁵⁶

Za průkopníka v oblasti školního didaktického obrazu se určitě dá považovat Karel Slavoj Amerling⁵⁷, český pedagog, spisovatel lékař a přírodovědec, který vytvořil společně s litografem Kučerou a později Františkem Liebischem cyklus 150 „Obrazů k názornému vyučování“. Tyto vycházely v letech 1850-1865⁵⁸. Amerling rozdělil obrazy do pěti kategorií podle znázorňujícího námětu. Jsou to I. Zvířata (50 listů), II. Rostliny jedovaté (30 listů), III. Dílny řemeslnické (30 listů), IV. Život v přírodě v jednotlivých měsících (30 listů) a V. Přírodní a umělé hospodářství (10 listů). Pro účely vlastivědy se nejvíce užívala kategorie třetí, „Dílny řemeslnické“, kterých je celkem třicet barevných listů. Rozměry jednotlivých obrazů jsou 36,5 x 26,2 cm.⁵⁹ Třetí část je odlišná právě svou koncepcí obrazu. Ve střední pasáži je vždy pohled do řemeslnické dílny, kde několik lidí pracuje na různých výrobních stádiích. V okolním bílém rámci středního obrázku se nachází rovnoměrně rozmístěné řemeslné nástroje patřící do dané dílny nebo konečné výrobky. Každý předmět je i označen. Písmena určují výrobky dílny a čísla její nástroje, což usnadňuje orientaci v celém složitém procesu výroby. V jediném obrazu může být tedy předmět označen jako produkt, ale v jiném jako nástroj na výrobu dalších. Ve spodní části obrazu si uprostřed

⁵⁶STRNAD, Emanuel; UŽDIL, Jaromír; ŠVEC, Oskar. *Školní obraz jeho význam a užití*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1954. s. 18.

⁵⁷Karel Slavoj Amerling se narodil 18. září 1807 v Klatovech. Mezi jeho nejznámější díla kromě „Obrazů k názornému vyučování“ patří třeba „Orbis pictus čili Svět v obrazích“ s podtitulem „Stupeň druhý. Co pokračování prvního stupně, jež napsal Amos Komenský“, což je ale spíše přírodovědná učebnice. Nebo „Přírodněna česká“ či „Jedovaté rostliny v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku“.

STRNAD, Emanuel; UŽDIL, Jaromír; ŠVEC, Oskar. *Školní obraz jeho význam a užití*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1954. s. 13-36.

⁵⁸Datace se v literatuře liší. Kniha „Školní obraz jeho význam a užití“ uvádí 1858. „Vzácné školní obrazy“ uvádí 1851.

STRNAD, Emanuel; UŽDIL, Jaromír; ŠVEC, Oskar. *Školní obraz jeho význam a užití*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1954. 188 s.

MATYÁŠOVÁ, Alena. *Vzácné školní obrazy. II. díl. Řemesla*. Praha : Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze, 2011. 63 s.

⁵⁹Původní rozměry se nepočítaly v centimetrech.

HÝBL, František. Výroba a nakladatelé didaktických pomůcek pro české školy všech stupňů v letech 1850-1950. In *K dějinám didaktických pomůcek na českých školách : protokoly ze semináře : Přerov 2.II.1988*. Přerov : Okresní vlastivědné muzeum J.A. Komenského, Oddělení dějin českého školství, 1988. s. 26.

můžeme přečíst český název profese, vlevo od něho německé pojmenování a úplně napravo i dané slovo v latině.⁶⁰ Všechny obrazy jsou ještě doplněny popisujícími texty od Čeňka Kotala, které jsou dodávány zvlášť. U řemeslnických dílen se jedná o krátký popis postupu výroby a správné pojmenování použitých nástrojů a výrobků. Právě koncepcí jednoho centrálního obrazu a orámování nástroji a výrobky jsou řemeslnické dílny ojedinělé.⁶¹ Většinou typem jsou totiž obrazy, které zaplňují celý list, případně více obrazů vměstnaných na jeden list⁶². V ostatních částech „Obrazů k názornému vyučování“ od K. S. Amerlinga je uspořádání vzhledem k tématům jiné. Jedná se vždy o několik zvířat či rostlin, které spolu vytváří jakousi symbiózu a dodávají obrazu celistvost, ačkoliv při detailním zkoumání zjistíme, že jde jen o jednotlivé „kousky skládky“. Všechny hlavní rostliny a zvířata jsou zde také označené a v doprovodném textu i popsány.⁶³

České obrazy Karla Slavoje Amerlinga jsou ovšem na trhu se školními obrazy až do pádu Rakouska-Uherska spíše výjimkou. Školní nabídku ovládají německé tituly, které jsou cizí svým prostředím, ale i způsobem života. Z hlediska vlastivědy, ale hlavně dějepisu, se objevují obrazy připomínající spíše umělecké dílo a nikoliv didaktickou pomůcku pro výuku na školách. Jejich námětem jsou převážně dějiny starověku, případně významné mezníky dějin pro německy mluvící oblasti. V Rakousko-Uherské produkci poté též převládají náměty, kromě starověkých, z dnešních rakouských zemí⁶⁴. Výjimku tvoří jen dobové obrazy významných míst z hlediska historického nebo současného pro promítání na zpětný projektor („*Bilder für Projectionsapparate*“)⁶⁵. Ty poté obsahují větší soubor námětů a postihují celou tehdejší Rakousko-Uherskou monarchii. Například v katalogu nakladatelství Pichler z Vídně z roku 1899 se nabízejí dva typy zpětných projektorů a obrazů k nim. Pro české země (tedy Čechy, Moravu a Slezsko) je ovšem dostupný jen jeden typ. Konkrétně

⁶⁰Zde je možno spatřit vliv Komenského *Orbis pictus*.

⁶¹Ačkoliv nakladatel Matthias Trensentský z Vídně vydává podobné obrazy dílen již kolem roku 1840, kvalit Amerlinga nedosahuje. Jeho listy mají celkově o trochu menší rozměr. Vnitřní obrázek dílny je též menší a zahlcenější. Jedná o černobílé listy. Celková orientace v obraze je tím obtížnější. V okolním rámci se sice též nacházejí nástroje a výrobky, ovšem tyto nemají žádné označení a neexistuje k nim žádný doprovodný text. Označení profese znázorněné na listu čteme na rozdíl od Amerlinga vpravo nahoře a pouze v jazyce německém.

⁶²Příkladem tohoto typu může být „Sedlář, barvíř, tkadlec, bednář“ z edice „Názorné vyučování v obrazech“. Barevné dílo je zde rozdělené na čtyři stejně velké části, ve kterých jsou zobrazeny čtyři různé dílny. Vystihují ale jen některé činnosti daného povolání, nepřinášejí popis činnosti a předmětů, který je právě pro vyučování důležitý.

⁶³Uceleně a i s didaktickou částí, která k Amerlingovi a jeho obrazům určitě patří, se obrazy zabývá cd „*Svět očima Amerlinga*“. MUZEUM KOMENSKÉHO V PŘEROVĚ. Svět očima Amerlinga. Přerov : Muzeum Komenského, 2002.

⁶⁴Jedná se o země, které jsou dnes součástí Rakouska, s výjimkou Burgenlandu, který se připojil až roku 1922, neboť dříve patřil k Uhersku.

⁶⁵*Fach-Katalog über die Lehrmittel für den Unterricht in der Geographie u. Geschichte*. Wien : A. Pichlers Witwe & Sohn, 1899. s. 46-64.

českými zeměmi se zabývá 130 obrazů, což je poměrně dostatečné množství v poměru k ostatním zemím. Celkem je v nabídce 887 obrázků. Místopisné ale končí číslem 709. Dalšími tématy je například astronomie či meteorologie.

Obrazy rakousko-uherské produkce mají jedno společné, zabývají se dějinami starověku, dějinami Rakousko-Uherska z hlediska celku nebo jen rakouských zemí. Nikdy nebo jen velmi výjimečně dějinami jednotlivých zemí Rakousko-uherského mocnářství. Pouze v případě, že se to dotýká nějakým zásadním způsobem výše uvedeného pojetí. Dalším velmi oblíbeným tématem, které je ovšem poněkud méně didakticky využitelné, jsou kroje. Z českých zemí je nejčastěji zastoupen kroj z Plzeňska.⁶⁶

Většina školních obrazů v minulosti vycházela jako součást edice. Před koncem 19. století byla nejznámější a nejrozšířenější edicí „Bilderbogen für Schule und Haus“⁶⁷ vycházející ve Vídni od roku 1897. Jednalo se o desky, které obsahovaly celkem 25 listů s různými náměty, od biologických přes architektonické až po různé události a osobnosti. Společnost pro rozmnožování umění ve Vídni⁶⁸, která edici vydávala, zaměstnala umělce z různých částí Rakousko-Uherské monarchie. Celkem dvanáct obrazů vytvořili výtvarníci z Čech⁶⁹. Podle zprávy v Časopisu pro katolické duchovenstvo z roku 1899 bylo zamýšleno vydat celkem 500 listů s různými náměty⁷⁰. V katalogu Rakouské národní knihovny, která má spravovat tištěnou produkci na území dnešního Rakouska, se dozvíme, že byly vydány mezi lety 1897-1902 celkem 4 sešity s dohromady 95 listy.⁷¹ Rozšíření této edice podpořily i různé překlady. Dohromady byly vydány Obrázkové listy v osmi jazykových variantách. Kromě němčiny a češtiny ještě v polštině, chorvatštině, slovinštině, ruštině, italštině a rumunštině.⁷² Typickým příkladem pro edici „Obrázkové listy pro školu a dům“ může být například číslo 12, „Románské hradiště“. Nekolorovaná kresba je rozdělena na šest různých velkých částí, které zobrazují pohled na románský hrad stejně jako na jeho rozličné části i s jednoduchými popiskami. Rozměry jsou sice 37 x 48 cm, ale při dělení obrazu na menší

⁶⁶Z jakého důvodu je zastoupeno zrovna Plzeňsko a ne například Chodsko není jasné. HRUBÝ, Václav. *Cenník čís. 114 učebných pomůcek pro školy odborné měšťanské i obecné*. Praha : V. Hrubý, továrna s elektrickým pohonem na učebné pomůcky, 1915. s. 178.

⁶⁷V českém překladu: „Obrázkové listy pro školu a dům“.

⁶⁸V originálním znění: „Gesellschaft für vervielfältigende Kunst“.

⁶⁹5 listů je od Felixe Jeneweina, 4 listy od Hanuše Schwaigra, 1 list od Václava Brožíka, 1 list od Františka Urbana a 1 list od Karla Tomse.

⁷⁰KRÁSL, František Borgia; KRYŠTŮFEK, František Xaver; TUMPACH, Josef. *Časopis pro katolické duchovenstvo*. 1899, ročník 40 (65), s. 583.

⁷¹Rakouská národní knihovna [online]

Dostupné z : <http://www.onb.ac.at> [cit. 12.5.2015].

⁷²STRNAD, Emanuel; UŽDIL, Jaromír; ŠVEC, Oskar. *Školní obraz jeho význam a užití*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1954. 188 s.

došlo k tomu, že kresby nejsou čitelné ani zblízka, natož z větší vzdálenosti. Ačkoliv jsou dle názvu i pro školu, využití je spíše pro jednotlivce. Kromě menších popisků, umístěných ihned pod obrázky, doprovází jednotlivé listy i delší texty. Bohužel jsou natištěny na rubové straně, tudíž po zavěšení na stěnu je nemožné je ihned přečíst. Exempláře, které byly dodávány podlepené na kartonu, neměly tyto texty viditelné vůbec. Některé listy ale šikovní učitelé podleply tak, že v místech, kde byl text, karton vyřízli. Po zavěšení za zeď (pokud člověk nemá více exemplářů jednoho listu) ale nebylo možné doplňující texty stejně přečíst.

Eduard Hölzel vydával na konci 19. Století tzv. „Jos. Langl's Bilder zur Geschichte“, které jsou nezaměnitelné svým formátem i provedením obrazu. Tyto obrazové materiály k dějinám vycházely vždy po více kusech v sešitu a dočkaly se několika vydání nebo byly dodávány jednotlivě podlepené na tvrdší desce. Pro třicet jedna obrazů ze starověkého Egypta, Indie, Persie, Řecka a Říma vytvořil Josef Langl knihu, vydanou také u Hölzela, která obsahovala černobílý zmenšený obraz a krátký maximálně dvoustránkový popis k památce. Kniha byla vydaná roku 1885 ve vídeňské pobočce nakladatelství v německém jazyce.⁷³

⁷³ Obsahovala tyto obrazy: z Egypta: „Sphinx und die Pyramiden von Gizeh“, „Memnons-Kolosse“, „Tempel von Luxor (Theben)“, „Felsengräber von Ipsambul“, „Insel Philae mit dem Isistempel“ a „Tempel von Edfu“, z Indie: „Ellora“, „Mahamalaipur“ a „Grottentempel von Elephanta“, z Asýrie: „Palast von Khorsabad“, z Persie: „Grabmal des Cyrus“, „Persepolis“ a „Königsgräber (Naksch-i-Rustem)“, z Řecka: „Löwenthor von Mykenae“, „Tempel auf Aegina“, „Akropolis von Athen (Nordseite)“, „Akropolis von Athen (Südseite)“, „Erechtheion“, „Das Theater des Dionysios in Athen“ a „Syrakus“ a z Říma: „Forum Romanum“, „Triumphbogen des Constantin“, „Via Apia“, „Colosseum“, „Pantheon“, „Mausoleum des Hadrian (Engelsburg)“, „Pompeji, Haus des tragischen Poeten in Pompeji“, „Theater zu Taormina“ a „Palmyra“.

Jos. Langl's Bilder zur Geschichte : Ein Cyklus der hervorragendsten Bauwerke des Altherthums in Lichtdrucken nach den Original-Oelbildern. Wien : Eduard Hölzel, 1885. nestránkováno.

1.2.2. Školní obrazy na počátku 20. století

Na počátku století 20. byly vydávány u Karla Jánského v edici „Nástěnných obrazů dějepisných“ díla od Felixe Jeneweina. Tyto kresby se odlišují od ostatních hlavně svým vykreslením postav do nejmenších detailů a obtažením černou linkou, která celému obrazu dodává na přísnosti. Pozadí se svou čistou volnou plochou působí jako kontrast, tudíž se žáci soustředili vždy jen na danou osobu. Okolí hlavní postavy většinou dává na obrazu kontext doby, který zde ale chybí. Při diskuzích učitelů a hodnocení těchto děl jim bylo vytýkáno, že na žáky působí spíše odstrašujícím dojmem. Dané grafiky byly dodávány v rozměrech 55 x 76 cm.

Kromě výše zmíněné edice vycházejí na počátku 20. století spíše jednotlivé obrazy od známých výtvarníků. Například „Tu Felix Austria Nube“ od Václava Brožíka. Obraz vznikl původně na objednávku císaře v šíři přes sedm metrů. Pro využití ve školách se tiskl v menších rozměrech, kde ale osoby následně nejsou bohužel tolik zřetelné.⁷⁴

⁷⁴*České umění : umělecké publikace : obrazy : školní pomůcky : spisy pro mládež : alba pro turisty.* Praha : B. Kočí, 1902. s. 73.

1.2.3 Školní obrazy ve 20. a 30. letech 20. století

Po založení Československé republiky je nedostatek školních obrazů české provenience, proto se více nakladatelů pokouší o zakládání edic s umělci z českých zemí. Svým rozsahem jsou největší dvě z nich – „Československá prvouka a vlastivěda v obrazech“, a „České historické obrazy“. Obě vydává Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého. Jednotlivé obrazy jsou vytvářeny různými výtvarníky. Úroveň jejich realizace je ale též rozličná. Československá prvouka a vlastivěda obsahuje celkem 54 obrazů. Ačkoliv je jednou edicí, vykazuje celkem pět různých rozměrů obrazů.⁷⁵ Dilem, z těch méně zdařilých, je například obraz č. 51 „Kupecký krám“. Původní nápad zobrazit obchod s jeho věcmi uvnitř, na kterém by se daly vysvětlit například názvy druhů potravin a k čemu se používají, byl jistě dobrý. Avšak ve výsledku je zobrazen obchod s různými potřebami, a to od potravin, přes nádobí, až například po látky. Obraz proto působí velmi přeplněným dojmem, že není vůbec jasné, na kterou část se má žák soustředit nejvíce.

České historické obrazy naproti tomu tvoří 33 děl o rozměru 63 x 95 cm. Určitě nejznámějším obrazem z této edice je číslo devět. Většinou člověk ani neví, že je tento obraz z nějaké edice, ale každý ho alespoň jednou určitě v podobě reprodukce v učebnici dějepisu viděl. Autorem je Adolf Kašpar a obraz se jmenuje „Poprava českých pánů na Staroměstském náměstí v r. 1621“. Byl schválen jako školní pomůcka roku 1925 a výborně ilustruje situaci jednoho z mezníků českých dějin.

Edice, která v dané době vycházela a vybočuje z tradičního pojetí obrazu, je dílo „Čeští vladaři“ z vydavatelství O. R. Semeráda z Prahy. Na první pohled není možné obrazy zaměnit s žádnými jinými. Například na čísle VII. je šest stejně velkých stylizovaných bust Přemyslovců i s jejich charakterizujícími atributy⁷⁶. Pod každým obrázkem je vytištěné jméno panovníka a jeho vlády. Jedná se o výborný chronologický přehled panovníků, který je vhodný do výuky právě díky jednoduché, ale přitom výborně zhotovené kresbě s charakterizujícími vlastnostmi.

Mezi obrazy, které potěší lidské oko i dnes, jsou samozřejmě ty od Josefa Lady. Pro vyučování jich namaloval hned několik. Jedním z nich jsou například „Velikonoce“. Autor nenásilně rozdělil obraz linií do devíti menších celků, kde ukazují velikonoční tradice.

⁷⁵Klasickým rozměrem je zde 63x95cm. Číslo 6 a 7 má velikost 73 x105 cm, 40/41 66 x 112 cm, 52 83 x 63 cm a obrazy od autora Bokšaje jsou velké 56 x 82 cm.

⁷⁶Například jedno oko u Václava I.

1.2.4 Školní obrazy po roce 1940

Čtyřicátá léta jsou ve znamení naprostého útlumu ve vydávání školních obrazů. Z kontextu doby se ovšem není čemu divit. Od 50. let 20. století dochází k většinové změně témat obrazů. Jejich námětem jsou sociální problémy. Například obraz od Václava Junka „Demonstrace nezaměstnaných na Kladně“⁷⁷. Jedná se o malbu s tmavými barvami, které dokreslují beznaděj nezaměstnaných. V přední části obrazu nejdříve zaujmou četníci s puškami namířenými na masu lidí v pozadí. Vzhledem k zobrazení jedné konkrétní situace, nemá obraz větší vypovídací hodnotu. Podobným, hodně propagovaným, obrazem od stejného autora, je „Únor 1948 – dělnictvo na stráži“⁷⁸. Dílo staví na kontrastu modré a červené, avšak působí celkově zmateným dojmem. V pravé části vystupuje do popředí dělník, který promlouvá k mase lidí. Vzhledem k tomu, že k oběma obrazům neexistuje žádný doprovodný vysvětlující text, nemají větší využití ve vyučování.

Obrazem, který poněkud vybočuje z výše zmíněné ponurosti, je „Staroslovanské hradiště“⁷⁹. Jedná se o znázornění hradiště na ostrohu s jeho podhradím, opevněním i příkopem od autora Jana Melichara. Rozměry díla jsou 61 x 86 cm. Výborným materiálem k obrazu je doprovodný text se čtyřmi kresbami znázorňujícími různé druhy staveb a hradeb. Pro svou jednoduchost a přehlednost byl obraz velmi oblíbený a dočkal se několika vydání.

⁷⁷ŠUSTOVÁ, Magdaléna. *Stalo se v zemi české ... : jak se vyučoval dějepis*. 1. vydání. Praha Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze, 2009. s. 45.

⁷⁸Sbírka Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Fond: Školní pomůcky, inv. č. 11506/14.

⁷⁹Sbírka Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Fond: Školní pomůcky, inv. č. 11502/2.

1.2.5 Pravěké obrazy Zdeňka Buriana

Obrazy, které nemají v historii obdoby, jsou od Zdeňka Buriana. Liší se svým námětem, provedením i spoluprací s odborníky (například profesorem Josefem Augustou). Pravěk opravdu nepatří mezi oblíbené náměty autorů pro školní obrazy, což je velká škoda. Pravěké obrazy Zdeňka Buriana vycházely ve „Státním nakladatelství učebnic, oddělení Komenium“. Jejich rozměry byly většinou 64 x 100 cm.⁸⁰ Pokrokový způsob tvoření obrazu – tedy spolupráce předních osobností svého oboru (zde historika a malíře) je to, co se na těchto obrazech velmi cení. Došlo k propojení odborného výzkumu a výborně zhotovené malby. Obrazy Zdeňka Buriana ještě dnes ilustrují učebnice, populární i odbornou literaturu, ačkoliv od doby jejich vzniku uplynulo více než šedesát let. Velmi známým je obraz „Brontosaurus“⁸¹ z roku 1950, který zobrazuje Apatosaura v jeho přirozeném prostředí. Příkladán byl i vysvětlující text od profesorů Josefa Augusty a Františka Němejce. Spolupráce historika a malíře je velmi patrná například na obraze „Kamenouhelný prales“ taktéž z roku 1950. Jedná se o přehlídku rostlinstva podloženou maximálně realistickou malbou. Dodávaný text o kamenouhelném pralesu opět od profesorů Josefa Augusty a Františka Němejce výborně popisuje situaci na obraze.

⁸⁰Výjimkou je například „Kamenouhelný prales“, který má rozměry 70 x 100 cm.

⁸¹Ačkoliv se dnes upřednostňuje název Apatosaurus, je i nyní obraz vhodnou ilustrací k výuce.

1.2.5.1 Malíř a ilustrátor Zdeněk Burian

Malíř a ilustrátor Zdeněk Burian se narodil 11. února 1905 v Kopřivnici. Již na základní škole si všimli jeho talentu a tak již ve čtrnácti letech složil přijímací zkoušky na Akademii výtvarných umění v Praze. Zde pobyl dva roky a poté odešel, aby si vydělával jako ilustrátor. Od roku 1927 spolupracoval s nakladatelstvím Josefa Richarda Vilímka. Ilustroval převážně dobrodružné knihy autorů Jaroslava Foglara, Rudyarda Kiplinga, Jacka Londona, Daniela Defoa, Julese Verna, Karla Maye nebo Eduarda Štorcha.⁸²

V srpnu roku 1935 se poprvé setkal s profesorem Josefem Augustou a navázal s ním spolupráci na rekonstrukcích zvířat a života v pravěku. Augusta se zabýval bádáním o životě v pravěku. S Burianem vytvářeli menší i větší obrazy ze života lidí i zvířat této doby, aby ji přiblížili veřejnosti. Zdeněk Burian ilustroval profesorovi také většinu jeho knih.⁸³ Právě spolupráce s profesorem Josefem Augustem ho proslavila nejen v tehdejší Československu, ale po celém světě. Ačkoliv některé detaily, které jsou zobrazeny na jeho dílech, považuje současná věda již za překonané, stále dokáží jeho obrazy zaujmout a „přenést“ člověka do dob dávno minulých. I v dnešní době, kdy jsou možné různé 3D rekonstrukce, patří jeho díla mezi malířské poklady a ilustrují knihy pro děti i dospělé.

Celkový počet Burianových děl se odhaduje na čtrnáct tisíc. Přesné číslo nelze určit s ohledem na velké množství menších ilustrací či skic.⁸⁴

Na sklonku svého života přijal nabídku tehdejšího ředitele zoologické zahrady ve Dvoře Králové Josefa Vágnera, aby pro ně vytvořil velkoformátové obrazy, které by znázorňovaly život na zemi a jeho vývoj. Celkově se mělo jednat o 34 pláten, avšak namalovat stihl jen 22 z nich. Zdeněk Burian zemřel 1. července 1981 v nemocnici Na Františku v Praze.⁸⁵ I přes menší počet původně zamýšlených obrazů otevřela zoo v roce 1983 novou expozici, kde byla instalována tato i další starší díla. V zoo ve Dvoře Králové nad Labem jsou Burianovy práce k vidění dodnes. Tato zahrada vlastní celkem 147 jeho děl, které byly roku 1998 označeny za kulturní památku.⁸⁶

⁸²Zdeněk Burian 1905-1981 [online]

Dostupné z : <http://burianzdenek.cz/> [cit. 1.4.2016].

⁸³Zdeněk Burian 1905-1981 [online]

Dostupné z : <http://burianzdenek.cz/> [cit. 1.4.2016].

⁸⁴Zoo Dvůr Králové nad Labem [online]

Dostupné z : <http://www.zoodvurkralove.cz/cs/pred-navstevou/pavilony-a-expozice/pravek-ocima-zdenka-buriana/> [cit. 1.4.2016].

⁸⁵PROKOP, Vladimír. *Zdeněk Burian*. Praha : Gallery, 2005. 223 s.

⁸⁶Zoo Dvůr Králové nad Labem [online]

Dostupné z : <http://www.zoodvurkralove.cz/cs/pred-navstevou/pavilony-a-expozice/pravek-ocima-zdenka-buriana/> [cit. 1.4.2016].

Malířovým a ilustrátorovým obrazům je věnováno celé jedno muzeum ve Štramberku, kde se každoročně schází jeho příznivci a obdivovatelé.⁸⁷ Kromě muzea je po autorovi pojmenovaná také galerie nedaleko Lázní Slatiňan u Olomouce, kde jsou k vidění hlavně jeho ilustrující díla k různým dobrodružným knihám.⁸⁸ Avšak největší sbírku a to přes 200 obrazů vlastní Moravské zemské muzeum, které pravidelně ve svém pavilonu Anthropos pořádá výstavy z jeho děl.⁸⁹

⁸⁷ Muzeum Zdeňka Buriana [online]

Dostupné z : <http://www.zdenekburian.cz/cs/zdenek-burian/> [cit. 1.4.2016].

⁸⁸ Galerie Zdeňka Buriana [online]

Dostupné z : <http://www.galeriezdenkaburiana.cz/Zdenek-Burian.html> [cit. 1.4.2016].

⁸⁹ Moravské zemské muzeum [online]

Dostupné z : <http://www.mzm.cz/zdenek-burian-videl-svety-davno-minule/> [cit. 1.4.2016].

1.3 Diapozitivy

Diapozitiv byl jednou z možností zpřístupnění fotografií žákům ve větším počtu najednou, neboť nebylo nutné mít v zásobě větší množství stejných fotografií. Diapozitiv je fotografický pozitivní obraz na průhledném podkladu. Série diapozitivů mohly být natočeny na kinofilm nebo v jednotlivých rámečcích⁹⁰ 5 x 5 cm či 6 x 6 cm. Hlavním vydavatelstvím, které vydávalo diapozitivy, byly Filmové laboratoře Barrandov. Jejich velmi známým produktem byla barevná plastová pouzdra po 12 dílech, na kterých bylo zlatým či stříbrným písmem vytištěn název a tradiční logo laboratoří s trilobitem. Uvnitř pouzdra byl i krátký text obsahující popisky k jednotlivým obrázkům i v krátkosti historii místa. V těchto sériích byla vydávána například různá československá města, oblasti, hory, zámky, hrady, lázně, muzea i třeba pražské zahrady nebo Praha a její památky z rozličných architektonických období.⁹¹

Komenium, vydavatelství, specializující se na vytváření a distribuci školních pomůcek, se též zabývalo diapozitivy, a to tzv. školními výukovými diasadami. Firma si je ale nechala vyrábět též ve filmových laboratořích. Vycházely u nás od 60. do 90. let 20. století v krabičkových sériích, které měly různé náměty. Např. stejně jako filmové laboratoře to byly státy evropské i mimoevropské, muzea či dějiny rozličných historických epoch. Pod názvem „Poznáváme svou vlast“ bylo vydáno 20 sérií, které obsahovaly města a místa Československa. Kromě již zmíněných byly v nabídce také dějiny české a slovenské kultury, vývoj architektury nebo „Bydlení dříve a dnes“. Celkem vyšlo přes 130 různých sérií, které se zabývaly nejen historií, vlastivědou nebo zeměpisem, ale také přírodou a výukou cizích jazyků.⁹²

Zajímavou možností s diapozitivy bylo vydávání pohlednic s nimi. Formát pohlednice byl podélně rozdělen na dvě části, kdy ve svrchní byl klasický obrázek a ve spodní části tři diapozitivy. Tyto pohlednice vyrábělo hlavně vydavatelství Orbis v 60. letech. Jako náměty se objevovaly typické obrazy, které ale nebyly vždy všechny stejné. Například na klasickém obrázku v horní části byl Pražský hrad a na diapozitivech již poté jednotlivé místnosti uvnitř. Všechny čtyři obrazy (ať již klasické nebo na diapozitivech) spolu vždy podle nějakého klíče

⁹⁰V letech 1940-1985 se používaly hlavně kovové rámečky. Poté většinou již plastové.

⁹¹Historie profesionálních diapozitivů v Česku a na Slovensku [online]
Dostupné z : <http://diapozitivy.unas.cz/index2.htm> [cit. 2.4.2016].

⁹²Historie profesionálních diapozitivů v Česku a na Slovensku [online]
Dostupné z : <http://diapozitivy.unas.cz/dia-komenium.htm> [cit. 2.4.2016].

souvisely. Vydavatelství Orbis mělo ve své nabídce přibližně tisíc různých druhů těchto pohlednic.⁹³

⁹³Historie profesionálních diapositivů v Česku a na Slovensku [online]
Dostupné z : <http://diapositivy.unas.cz/diaposez1.htm> [cit. 2.4.2016].

1.4 Stereoskopie

Stereoskopie je metoda, kdy pomocí dvou dvourozměrných obrázků a přístroje⁹⁴, můžeme vyvolat dojem prostoru. Zpočátku se obrázky tiskly jako pohlednice hned vedle sebe a po dvou. Ve 30. letech se v USA začal používat „stereokotouček“, plastový 9 cm kulatý disk, na kterém je 7 párů obrázků. Tyto obrázky je možné shlédnout „soukromě“ na promítačce, která se přiloží před oči a pomocí páčky na straně se postupně otáčí obrazy nebo pomocí většího přístroje, kdy se obrazy promítají na zed'.⁹⁵

Stereopohlednice pro výuku na školách vydávalo v rakouské monarchii hlavně známé vydavatelství B. Kočího v Praze. Pohlednice velikostí připomínala dnešní, s tím rozdílem že se zde nacházely dva podobné obrázky, vždy jen o kousek posunuté tak, aby při prohlížení se vytvořil prostorový dojem. Vydavatelství vytvořilo několik sérií, primárně určené pro školy a jako suvenýr. V sériích byla mimo jiné například evropská i mimoevropská města, kulturní památky, hrady, zámky, divadla, pohoří. Pro Českou republiku je možná nejzajímavější série s motivem Prahy či umělců Národního divadla. Pohlednice vycházely v letech 1900-1910. Celkem bylo vydáno u Kočího přibližně na 1500 různých druhů Stereopohlednic.⁹⁶

Systém stereokotouček, kdy je pohromadě vždy sedm různých obrázků k nám přišel z USA⁹⁷ a zde jej převzala hlavně firma Meopta, která vyráběla kotoučky i promítací systémy, a firma Plastikolor. Vydávaly se série s různými náměty, většinou jako suvenýr, ale i pro potřeby škol. V sériích byla různá evropská i mimoevropská města, československé hrady, zámky, národní parky, pohoří, lázně, jeskyně, ale i průmyslové podniky nebo hotely. Výroba stereokotouček byla u nás již přerušena. Z USA se přenesla do Mexika, kde probíhá pouze v malých sériích pro děti nebo jako soukromé zakázky pro různá muzea či firmy.⁹⁸ V dnešní době se stereokotoučky stávají postupně oblíbeným sortimentem různých sběratelů.

⁹⁴Dnes i pomocí speciálních brýlí, které mají na levém straně zabarvení do červena a na pravé straně do zelenomodra. Snímky se dnes fotí pomocí 3D technologie a poté se mohou vytisknout na totožné kotouče jako v minulosti, jen s rozdílem, že nejsou obrázky vloženy mezi dvě části plastu, ale tisknout se přímo i s popiskem.

Stereokotoučky [online]

Dostupné z : http://www.stereokotoucky.cz/cz/anaglyph_cz.html [cit. 2.4.2016].

⁹⁵Stereokotoučky [online]

Dostupné z: <http://www.stereokotoucky.cz/> [cit. 2.4.2016].

⁹⁶Stereokotoučky [online]

Dostupné z : http://www.stereokotoucky.cz/cards/koci_cz.html [cit. 2.4.2016].

⁹⁷V USA se kotoučky začínají vyrábět na konci 30. let 20. století.

⁹⁸Stereokotoučky [online]

Dostupné z : <http://www.stereokotoucky.cz/> [cit. 2.4.2016].

2 Školská knihovna

Školská nebo školní knihovna jako instituce, kde učitelé naleznou oborovou literaturu, časopisy a další informace, je známá již dlouhou dobu. V Plzni vznikla naše sledovaná školská knihovna⁹⁹ hned při prvním školském muzeu, které bylo na „Doudlebecké třídě“. Fungovala až do roku 1939, kdy se stala (stejně jako muzeum) fondem Národopisného muzea Plzeňska. Jako jeho součást byla provozována i nadále, až do roku 1986¹⁰⁰. Poté byla uložena v depozitu Národopisného muzea Plzeňska (jestli je tedy možné to tak vůbec nazývat vzhledem ke stavu uložení knih) až do roku 2006, kdy byl celý fond¹⁰¹ školské knihovny nabídnut knihovně Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni. Ta jej z určitých důvodů¹⁰² nechtěla přijmout. Předala ovšem tuto nabídku Studijní a vědecké knihovně Plzeňského kraje¹⁰³, již v té době řídil Jaroslav Vyčichlo¹⁰⁴.

Pro vysvětlení dodejme něco málo k historii Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje. Ta byla založena v roce 1950 jako Státní studijní knihovna a do vínku při svém založení dostala mimo jiné velkou sbírku Knihovny Městského historického muzea. Což je bohužel dodnes nepřekonaným svárem ze strany knihovny Západočeského muzea v Plzni, která si činí na sbírku nárok. Proto zde nebylo zrovna nadšení přenechat sbírku právě studijní knihovně, ale raději vůle ji rozprodat. Což se naštěstí nestalo a 4. 9. 2006 byla uzavřena smlouva mezi Studijní a vědeckou knihovnou Plzeňského kraje a Západočeským muzeem v Plzni o bezplatném přenechání fondu “Školské knihovny”¹⁰⁵ o 12 200 svazcích s tím, že jej do tří let zapíše do svého fondu¹⁰⁶. Nakonec se ovšem ukázalo, že fond je ve velmi tristním stavu

⁹⁹V různých časech existovalo v Plzni více školních, či učitelských knihoven. Ty byly při různých školách. Jejich fondy se při rušení a slučování různě mísily. Je tedy skoro až nemožné některé tituly „vystopovat“. Čtenář to ale zjistí hned při druhém pohledu na titul, kdy otevře knihu a objeví několik razítek, které označují různého vlastníka.

¹⁰⁰MORÁVKOVÁ, Naděžda. Z dějin školského muzea v Plzni. In *120 let Muzea Komenského v Přerově a oslavy Komenského v roce 1892 ve střední Evropě : materiály z odborné konference, konané 14.-15. října 2008 v Přerově*. Přerov : Muzeum Komenského v Přerově, 2009. s. 266-273.

¹⁰¹Jednalo se o fond velikosti přes 13 tisíc knihovních jednotek.

Archiv Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje č.j. 347 z roku 2006.

¹⁰²Nejspíše z důvodu náročnosti na uskladňovací prostory a stavu jednotlivých jednotek.

¹⁰³Název Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje se používá od roku 2001 a souvisí se vznikem nových krajů.

¹⁰⁴Jaroslav Vyčichlo byl ředitelem Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje až do své smrti v roce 2008. Mimo jiné se zabýval i literární historií v regionu.

HORÁKOVÁ, Ivanka. *Kronika 60 let Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje*. Plzeň : Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, 2009. 113 s.

¹⁰⁵Název “Školská knihovna” byl fondu ponechán i ve SVK PK, aby se tato část odlišila od jiných a nedošlo k záměně, protože ve fondu vlastní i další “pedagogické” knihovny. Neboť například některé knihy právě do školské knihovny přešly původně z knihovny Městského historického muzea a mají ještě i jeho ex-libris. SVK PK též vlastní fond knihovny Městského historického muzea. Tudíž by mohlo snadno dojít k záměně.

¹⁰⁶Archiv Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje č.j. 347 z roku 2006.

a není možné všechny jednotky zapsat¹⁰⁷. Kvůli četným stěhováním a nevhodnému uskladnění se z celkového počtu 12 200 jednotek uvedených ve smlouvě do knihovny nakonec dostalo jen něco přes 10 000. V roce 2009 knihovna opravdu všechny možné tituly, které byly ve „stavu použití“, zapsala a došlo na rekatalogizaci¹⁰⁸. Nyní můžeme všechny tituly „Školské knihovny“ dohledat v online katalogu pod signaturami 20E¹⁰⁹. Na sklonku roku 2012 se objevila v Národopisném muzeu ještě další část již darovaného fondu, která byla jako doplněk ke stávající smlouvě také předána do vědecké knihovny. V současné době je možné v online katalogu najít pod signaturami 20E celkem 10 149 bibliografických záznamů¹¹⁰. Přírůstkový katalog školské knihovny se bohužel nedochoval. K dispozici je ale například několik původních tištěných katalogů¹¹¹ a seznam knih, které by měly být součástí fondu¹¹². Nejedná se ovšem o katalog této knihovny, ale její předchůdkyně, ze které byla většina knih převedena. Původní seznam, který sloužil jako katalog přímo v knihovně¹¹³, byl šikovně rozdělen na několik kategorií¹¹⁴. Nás z hlediska dějepisného zajímají jen některé. „Odbor B - Spisy paedagogické, didaktické, methodické, estetické, filozofické“¹¹⁵, „odbor E - Spisy dějepisné, zeměpisné, životopisné, cestopisné, místopisné, atlanty, výtvarné umění, archaeologie, statistika, mythologie“¹¹⁶, „odbor I - Spisy encyklopaedické“¹¹⁷ a „odbor M - Spisy periodické“¹¹⁸. Tento seznam je důležitý hned z několika hledisek. Kromě tradičních

¹⁰⁷Jednalo se o nekompletní tituly nebo například jen o jednotlivé listy. Určitě je na vině nevhodné uskladnění. Otázkou například je, jak se „normálním způsobem“ může na některé knihy dostat například otisk špinavé boty. (Náhodně vybraný exemplář, který nebyl kromě otisku boty nijak poškozený, jen silně znečištěný.)

¹⁰⁸Rekatalogizace spočívá k zapsání dokumentu do online systémů (zde ALEPH) s titulem v ruce. Druhým postupem, který je také možno použít je retrokonverze, kdy se tituly do online katalogu zadávají podle katalogizačních lístků. Vzhledem k tomu, že lístkové záznamy nebyly v tomto případě možné, přistoupilo se k rekatalogizace fondu Školské knihovny.

Výroční zpráva SVK PK za rok 2009 [online]

Dostupné z : <http://svkpl.cz/files/rocnizprava-za-rok-2009.pdf> [cit. 12.4.2009].

¹⁰⁹Počáteční čísla a písmena v signaturách mají své odůvodnění. Číslo 20 je pro různé uzavřené fondy (kolekce) knih, které se dostaly do SVK PK jako celek. Písmeno E značí následně pořadí, v jakém byly zapsány. Tudíž se jedná o pátý celkový fond.

¹¹⁰Některé záznamy obsahují více jednotek (například časopisy mají více ročníků). Celkový počet knih je tedy větší.

Archiv Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje č.j. 347 z roku 2006.

¹¹¹Pod signaturou 20E3400. KRÍŽ, Karel. *Seznam knih a pomůcek učebných okresní učitelské knihovny hejtmanství Plzeňského sestavený za úřadování jeho Vysokorodí Pána pana Lva rytíře z Hansgurgů a velectěných Pánů panů professorů Josefa Weger-a a P. Adolfa Schorsche od Karla Kříže*. Plzeň : Učitel. knihovna, 1891. 384 s.

¹¹²V naskenované a později svázané verzi, kterou vlastní Studijní a vědecká knihovna jsou v seznamu již vyškrtané knihy, které nebylo při převodu možné dohledat nebo jejichž stav je neumožňoval zapsat. Jedná se celkem o sedm vázaných knih. Dále jen „Seznam knih a pomůcek učebných“.

¹¹³Seznam knih a pomůcek učebných.

¹¹⁴Knihy je rozdělena na odbory a oddělení v závislosti na jazyce a předmětu knihy.

¹¹⁵Seznam knih a pomůcek učebných s. 32.

¹¹⁶Seznam knih a pomůcek učebných s. 174.

¹¹⁷Seznam knih a pomůcek učebných s. 292.

¹¹⁸Seznam knih a pomůcek učebných s. 325.

údajů, jako je název knihy, jméno autora, místo a rok vydání, se zde totiž uvádí i cena titulu a její „cesta“ do knihovny. Zda byl titul zakoupen či darován, kdy jej do knihovny zapsali a kolik stál nový výtisk. Nejzajímavější je ovšem položka, kdy je vyplněn dárce. Protože kromě různých soukromých osob (většinou učitelů) nebo jiných knihoven, se zde uvádí například „Starobylý klášter Premonstrátů v Teplé“, který jen do námi sledovaných oddělení daroval hned 27 knih. Většina pocházela ze 40. a 50. let 19. století.¹¹⁹ Každý odbor v knihovně byl pak rozdělen ještě do několika oddělení dle jazyků a typu školy. První oddělení „náležející pánům učitelům na českých školách působícím“¹²⁰ a „spisy jazykem německým psané náležejícího do prvního oddělení“¹²¹, druhé oddělení „náležející pánům učitelům na německých školách působícím“¹²² a „spisy jazykem českým psané náležející do druhého oddělení“¹²³ a naposledy ještě jedna zvláštní skupina „ve staré knihovně se nacházející“¹²⁴. Poslední jmenovaná skupina byla vydělena zvlášť, neboť jí byly ponechány staré signatury.

Tato knihovna sloužila učitelům jako jedinečný zdroj informací. Kromě různých knih a časopisů zde byly k možnému vypůjčení i seznamy učebních pomůcek od jednotlivých firem, které je vyráběly, případně jen dodávaly. Právě tyto seznamy jsou dnes neochvějným zdrojem informací pro současné badatele, kteří chtějí vědět, jaké didaktické pomůcky či knihy bylo možné v určitém období do škol zakoupit a za jakou cenu se věci pořizovaly.

Nejlépe hodnocenou i z hlediska tehdejších učitelů se zdá časopis „Pomůcková revue“, který vycházel v letech 1927-1932¹²⁵. Ve fondu školské knihovny se nachází jen léta 1930-1932, ale i ty jsou zajímavé. Hlavně proto, že je zde možné sledovat vývoj cen pomůcek i jejich zaměření či obsáhlost. Její předchůdkyně „Revue učebních pomůcek“, vycházela v letech 1905-1914.¹²⁶ Její obsah je velmi zajímavý. Kromě hlavních článků o různých pomůckách a recenzí, které by nejspíše očekával každý čtenář, se zde nachází ještě jedna

¹¹⁹Seznam je dle bibliografického záznamu SVK PK z roku 1891.

Online katalog Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje [online]

Dostupné z : http://aleph20.svkpl.cz/F/2UX1JE8M6E2KUQBGCDJDUS596LX65ANY9BQFX25SHIQGSCYT4C-64295?func=short-0&set_number=020014 [cit. 12.4.2015].

¹²⁰Seznam knih a pomůcek učebních s. 174.

¹²¹Seznam knih a pomůcek učebních s. 201.

¹²²Seznam knih a pomůcek učebních s. 213.

¹²³Seznam knih a pomůcek učebních s. 221.

¹²⁴Seznam knih a pomůcek učebních s. 90.

¹²⁵Online katalog Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje [online]

Dostupné z : http://aleph20.svkpl.cz/F/I5YS761TM5SVLVHTMNDRNJ16B664JH24J9ER24YIMK6DR5XR57-42256?func=short-0&set_number=011465 [cit. 12.4.2015].

¹²⁶Online katalog Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje [online]

Dostupné z : http://aleph20.svkpl.cz/F/I5YS761TM5SVLVHTMNDRNJ16B664JH24J9ER24YIMK6DR5XR57-43098?func=short-0&set_number=011470 [cit. 12.4.2015].

hlavní část. V každém čísle je oddíl, který navazuje na Čítanku pro školy obecné. V této čítance jsou všechny statě očíslovány. Podle těchto číslic poté v časopise vychází jakýsi předchůdce dnešních metodických příruček a ke každé stati a odstavci vybírá z tehdejší nabídky školních pomůcek právě ty, které se hodí pro vyučování (nebo si to autor alespoň myslí) daného tématu, ať se již jedná o mapy, obrazy či jiné věci. Novinky z oblasti učebních pomůcek poté dostávají větší prostor. Kromě rozměrů a klasických údajů, je zde ještě autorovo hodnocení, cena a vypsány obchody, kde ji nabízejí. Případně i doprovodná ilustrace, což se ukázalo jako neocenitelný pomocník, právě při psaní diplomové práce.

Knihovny se zaměřením na školství, pedagogiku a didaktiku jsou dnes součástí všech univerzit, většiny vědeckých knihoven a ve velkém případě i jednotlivých základních a středních škol. Každá knihovna, která má tento fond, si jej rozšiřuje dle svého plánu, proto není mnoho reálné je srovnávat. Přesto si některé srovnání zaslouží. V České republice jsou kromě výše jmenovaných ještě dvě instituce, které mají takto velké knižní fondy, a to „Muzeum Komenského v Přerově“ a „Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského“ v Praze. Jejich knižní fondy jsou opravdu rozsáhlé. V Praze je knihovna s přibližně 470 tisíci svazky¹²⁷ a v Přerově mají přes 86 tisíc jednotek rozdělených podle druhu do několika sbírek¹²⁸.

Pro výzkum učebních pomůcek a knih v českých zemích je možné se též obrátit i na naše sousedy, konkrétně do Rakouska. Čechy, Morava i Slezsko byly po dlouhou dobu součástí rakouského mocnářství, indicie k výzkumu nalezneme tedy i ve Vídni. Dnešní Rakousko se obecně zabývá historií svého území s velkým úsilím již dlouhou dobu velmi kvalitně. Jak by se mohlo stát, že ho zajímá „pouze“ oblast současných spolkových zemí, opak je pravdou. Rakouští vědci, historikové, se zajímají o celé území svého tehdejšího státu, tedy i o české země. Z hlediska knižní produkce je velmi zajímavý sborník, který vychází dvakrát ročně s názvem „Mitteilungen der Gessellschaft für Buchforschung in Österreich“¹²⁹. Na světě je od roku 1999, kdy vyšlo první číslo. Všechny díly, které byly dosud vytištěny, je možné si přečíst na webových stránkách „Společnosti pro knižní výzkum v Rakousku“¹³⁰. V zatím posledním ročníku, tedy 2015, byly v obou číslech pro naše téma zajímavé články.

¹²⁷Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského [online]
Dostupné z: <http://www.npmk.cz/knihovna/o-knihovne-J.A.Komenskeho> [cit. 1.4.2016].

¹²⁸Muzeum Komenského v Přerově [online]
Dostupné z: <http://www.prerovmuzeum.cz/muzeum-komenskeho-v-prerove/sbirky> [cit. 1.4.2016].

¹²⁹V překladu: „Zprávy Společnosti pro knižní výzkum v Rakousku“.

¹³⁰Společnost pro knižní výzkum v Rakousku [online]
Dostupné z: http://www.buchforschung.at/content_de/mitteilungen.php [cit. 1.4.2016].

V první části se Murray G. Hall zabýval dějinami knihkupectví v českých zemích v 19. a 20. století. Velmi poutavě vysvětlil obtížnou situaci knihkupectví a jejich pracovních spolků ve vícejazyčné zemi z hlediska významných měst i tzv. „periferie“. Neméně zajímavý je též seznam nově založených knihkupectví a vydavatelství v 19. století v českých zemích, který (jakkoli by se to mohlo zdát málo uvěřitelné) obsahuje různá města, a to nejen ta „významná“ z dnešního pohledu.¹³¹

Ve druhém díle totožného ročníku je přímo článek týkající se školské knihovny. Ve Vídni se totiž nalézala rozsáhlá sbírka učebnic a školních zpráv, která se v nedávné době stala předmětem odborných i veřejných debat. „Schulbuch- und Schulschriftensammlung“, jak zní oficiální název, byla dlouhou dobu součástí ministerstva pro vzdělávání¹³². Byla nejen součástí, ale hlavně i uskladněná na ministerstvu. Proto bylo pro studenty a badatele poněkud obtížné využívat její sbírku. BMBF (oficiální zkratka ministerstva), sídlí na Minoritenplatz 5, což je nedaleko Vídeňské univerzity, ale fond měl převážně lístkový katalog a minimální online podporu. Po odchodu dlouholeté pracovnice do důchodu, se rozhořel spor o to, zda má vůbec „cenu“ sbírku zachovat nebo ji raději prodat či darovat jiné instituci. Jednalo se vcelku o rozsáhlý fond s přibližně 60 tisíci knižními tituly a 40 tisíci výročními zprávami škol z celé oblasti bývalé monarchie. Z tohoto důvodu se přistoupilo k variantě darovat tento fond některé z vídeňských institucí. V úvahu připadaly hlavně dvě, a to Rakouská národní knihovna¹³³ a Vídeňská univerzita. Po dlouhých rozhovorech bylo dosaženo kompromisu.

¹³¹Hall, Murray G. Zur Geschichte des Buchhandels in den Böhmisches Ländern im 19. und 20. Jahrhundert. In : *Mitteilungen der Gesellschaft für Buchforschung in Österreich 2015/1* s. 7-21.

¹³²Dnes je oficiální název ministerstva: „Bundesministerium für Bildung und Frauen“ tedy „Spolkové ministerstvo pro vzdělávání a ženy“.

¹³³Rakouská národní knihovna má své hlavní sídlo ve Vídni v Hofburgu, což jsou nádherné reprezentační prostory, ale z hlediska skladových možností je postupně málo místa. Což byl také jeden z důvodů, proč získala fond univerzita. V blízké době se počítá, alespoň většina návrhů měla tuto část, s výstavbou nového podzemního skladu pro národní knihovnu přímo pod Hofburgem, a to společně s novým „Haus der Geschichte“. Dům dějin, jak zní český překlad, je další téma, které hýbe současnou rakouskou kulturní i politickou scénou. Počítá se s novým muzeem, které by pojmul dějiny Rakouska od počátků až s výhledem do budoucnosti, neboť takové muzeum Rakousku stále chybí. V jednotlivých spolkových zemích existují vždy dílčí části, ale z hlediska spolkové republiky Rakousko, žádné takové muzeum není. Poslední zprávy počítají se začleněním muzea právě pod národní knihovnu a s výstavbou nového podzemního depozitáře přímo pod Hofburgem. Zatím poslední informace dostupné z článku novin Die Presse ze 17.3.2015.

Noviny Die Presse [online]

Dostupné z: <http://diepresse.com/home/zeitgeschichte/4948552/Gesetz-fur-Haus-der-Geschichte> [cit. 1.4.2016].

Součástí projektu „Haus der Geschichte“ by měla být i část věnovaná školství. Nejen jako výstava, ale počítá se i s koncepcí pro využití muzea jako místa dalšího vzdělávání nejen pro žáky, studenty a učitele, nýbrž pro celou širokou veřejnost.

Úřad spolkového kancléře [online]

Během letního semestru 2015 získala Vídeňská univerzita rozsáhlý fond zabývající se školstvím, ale knihy zůstaly stále na ministerstvu. Hodně se diskutovalo o tom, zda instituce, které mají již knihy s danou tematikou, spojí sbírky, nebo kde tituly budou přístupné. V současné době je fond přístupný veřejnosti dvakrát týdně a obsluhovaný univerzitní knihovnou.¹³⁴ Ve sbírce se nachází k českým dějinám tituly používané v období monarchie v němčině, v češtině a výběrově i novodobé knihy v českém jazyce. V části školních zpráv jsou k dohledání i německé školy na území českých zemí.¹³⁵ Článek od Waltera Kisslinga, odborníka na problematiku školních knižních fondů, se zabývá i druhým v Rakousku největším fondem, a to sbírkou „Bucharchiv des Österreichischen Bundesverlages“¹³⁶. Sbírkou spolkového vydavatelství zůstala bohužel v soukromých rukou při spojení spolkového vydavatelství se skupinou Hölder-Pichler-Tempsky¹³⁷, a v současné době je zabalena a nepřístupná veřejnosti ani badatelům. Ovšem pro výzkum z hlediska učebních pomůcek v českých zemích by neměla obsahovat tolik materiálů, jako předchozí příklady.¹³⁸

V současné době se nejen ve výuce využívá moderních elektronických databází, které shrnují různé zdroje z rozličných míst. Pro vyhledávání knihovních fondů jsou neocenitelným pomocníkem. Pro odborné, tedy studijní či vědecké knihovny slouží v České republice „Jednotná informační brána“¹³⁹, která umí vyhledávat nejen knihy a periodika, ale i články a autority¹⁴⁰. V rámci ČR „sbírá“ data přímo od institucí, ale pro zahraničí využívá dalších zdrojů, tedy jiných databází.

Dostupné z: <http://www.bundeskanzleramt.at/DocView.axd?CobId=60404> [cit. 1.4.2016].

Právě to, že ještě není vystaven depozitář a Rakouská národní knihovna se potýká s nedostatkem místa, bylo jedním z hlavních důvodů, že fond učebnic získala univerzitní knihovna, která se dohodla se spolkovým ministerstvem, aby knihy zatím mohly zůstat na Minoritenplatz 5 a nemusely se stěhovat. Postupně také dochází k jejich katalogizaci a začleňování nových přírůstků (nově nabytých) do fondu.

¹³⁴Katalog knihovny Univerzity Vídeň [online]

Dostupné z: <http://bibliothek.univie.ac.at/schulbuchsammlung/> [cit. 1.4.2016].

¹³⁵Kissling, Walter. Die Schulbuchsammlung des österreichischen Unterrichtsministeriums und das Bucharchiv des Österreichischen Bundesverlages – Österreichs grösste Schulbuchsammlungen und ihre gesichere bzw. ungesichere Zukunft. In : *Mitteilungen der Gesellschaft für Buchforschung in Österreich 2015/2*. s. 23-43.

¹³⁶V překladu: „Knižní sbírka Rakouského spolkového vydavatelství“.

¹³⁷Hölder-Pichler-Tempsky je skupina původně tří různých vydavatelů, kteří spojili své síly a dohromady se spolkovým vydavatelstvím působí na trhu s učebními pomůckami pod značkou a zkratkou öbv-hpt. Tedy Österreichisches Bundesverlag- Hölder-Pichler-Tempsky.

¹³⁸ Kissling, Walter. Die Schulbuchsammlung des österreichischen Unterrichtsministeriums und das Bucharchiv des Österreichischen Bundesverlages – Österreichs grösste Schulbuchsammlungen und ihre gesichere bzw. ungesichere Zukunft. In : *Mitteilungen der Gesellschaft für Buchforschung in Österreich 2015/2*. s. 23-43.

¹³⁹ Jednotná informační brána [online]

Dostupné z: www.jib.cz [cit. 6.4.2016].

¹⁴⁰ Autority čili autoritní záznamy jsou stručná „hesla“ v knihovním katalogu, která mohou být věcná nebo jmenná a obsahovat i další odkazy.

Pro vyhledávání celých naskenovaných knižních titulů slouží hlavně rozhraní „Kramerius“¹⁴¹, které umožňuje zobrazení celých digitalizovaných tisků různým institucím. Bohužel z obavy před „vykrádáním“ některých děl a z důvodu ochrany autorských práv nejsou všechny tituly volně přístupné, ale část z nich je možné zobrazit pouze na počítačích knihovny nebo instituce, která dílo původně digitalizovala a zpřístupnila jej pomocí tohoto rozhraní. Další možnou nevýhodou podobných aplikací je plnotextové vyhledávání. Digitalizované dokumenty umožňují sice vyhledávat přímo v jednotlivých titulech a ne jen v názvu či obsahu, ale člověk se na výsledky nemůže vždy spolehnout. Problém působí hlavně různé druhy písma, nečistoty na původním výtisku nebo prosté rozdělování a v českém jazyce i skloňování slov. V různých vyhledávacích webových stránkách jsme zvyklí, že nemusíme zadávat všechny koncovky u klíčových slov, ale stačí za hlavní část (většinou kořen slova) přidat hvězdičku a výsledky obsahují všechny možnosti. Bohužel ve vyhledávání v těchto aplikacích není toto možné, protože slova se vybírají přímo z textu nikoliv z nějakých vedlejších seznamů slov.

Výborným zdrojem digitalizovaných knih a časopisů je portál Rakouské národní knihovny¹⁴², která má přímo část nazvanou „Digitaler Lesesaal“, kde zpřístupňuje různé aplikace. Pro vyhledávání periodických tisků slouží rozhraní „ANNO“ neboli „Austrian Newspapers Online“¹⁴³. Ačkoliv má v názvu jen slovo rakouské, počítá zde i se zeměmi celé bývalé Rakousko-uherské monarchie. Jsou zde zastoupeny noviny, časopisy a sborníky různých zemí a v rozličných jazycích. I v češtině je možné si něco přečíst. Většina novin pochází ze starší doby a poslední rok, který se postupně zpřístupňuje je rok 1945. Ze současnosti jsou pouze některé časopisy, jejichž vydavatelé dali Rakouské národní knihovně svolení. Nespornou výhodou oproti českému Krameriovi, pomineme-li rozsah, je zobrazování výsledků při hledání určitých slov. Zde je totiž možné seřadit výsledky nejen podle roku, ale i podle dalších kritérií, například výskytu četnosti hledaných slov. Můžeme tedy ihned zjistit, ve kterých novinách či časopisech se daná věc nachází, aniž bychom museli složitě postupovat jednotlivými stránkami. V neposlední řadě je výhodou jednoduché zobrazení a není nutná instalace žádného speciálního programu na otevírání naskenovaných stránek. Databáze ANNO je pouze jedna z několika, která se ale hojně využívá. Další, která se

¹⁴¹ Kramerius [online] "

Dostupné z: <http://kramerius.nkp.cz/> [cit. 6.4.2016].

¹⁴² Rakouská národní knihovna [online]

Dostupné z: <http://www.onb.ac.at> [cit. 12.5.2015].

¹⁴³ Austrian Newspapers Online [online]

Dostupné z: <http://anno.onb.ac.at/> [cit. 31.3.2016].

zdají pro dějepis velmi vhodná je například „Bildarchiv Austria“¹⁴⁴. Opět se jedná nejen o sbírku obrázků z Rakouska, jak by se mohlo na první pohled zdát, ale i o země, které někdy byly součástí monarchie. Jsou zde naskenované např. obrazy, litografie, fotografie a další. Všechny obrazy je možné si prohlédnout a nejsou omezeny dobou svého vzniku. Do databáze jsou nahrávány i obrazové materiály ze současnosti. Poslední „novinkou“, kterou tato aplikace zavedla, jsou kolekce. K určitému významnému datu, místu nebo osobnosti vytváří kolekce obrazových materiálů tak, aby co nejvíce vypovídala o dané věci a čtenář nemusel složitě vyhledávat jednotlivá klíčová slova. Většina vyspělých států má národní knihovny, které zpřístupňují v různých fázích a možnostech své sbírky. Pro české dějiny je Rakouská národní knihovna jedinečným zdrojem.

¹⁴⁴ Bildarchiv Austria [online]
Dostupné z: <http://www.bildarchivaustria.at/> [cit. 31.3.2016].

3 Školské muzeum

Školská muzea též jako jedinečný zdroj informací, materiálů a nápadů pro výuku byla zakládána nejdříve jako školní kabinet, ze kterých poté vznikla jednotlivá muzea s určitým zaměřením. Teritorium muzea při škole bylo velmi výhodné. Učitelé měli pomůcky ihned při ruce a celkem větší množství, ze kterého mohli snadněji vybírat ty vhodné. V případě, že škola nedisponovala takovými prostředky, aby mohla zakoupit drahé předměty nabízené různými specializovanými firmami, vyráběli si učitelé drobné (nebo i větší) pomůcky sami¹⁴⁵. Nad kreativitou učitelů minulých období musí současný člověk jen žasnout. Jejich vynalézavost byla nevšední a i současníci se od nich mají co učit. Práce učitelů i žáků se poté objevovaly na různých výstavách. Nejznámější jsou ovšem dvě výstavy v Čechách, které proběhly v kratším čase po sobě. Jedná se o „Všeobecnou zemskou výstavu v Praze 1891“, která měla obsáhlou školní část, a o „Národopisnou výstavu Československou“ z roku 1895 též z Prahy. Z jejich katalogů, které byly pořízeny za účelem propagace, se můžeme dočíst, co všechno bylo na výstavách k vidění, a jen žasneme¹⁴⁶. Kromě těchto dočasných výstav byla v Praze založena „Stálá výstava školská“¹⁴⁷, která se později stala základem současného „Národního pedagogického muzea a knihovny J. A. Komenského“, taktéž se sídlem v Praze.

Roku 1892 vzniklo v našem současném hlavním městě již výše zmíněné muzeum, dnes nazývané „Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského“. Spolu s Muzeem Komenského v Přerově patří k institucím v České republice, které vlastní rozsáhlou sbírku předmětů týkajících se školy a školního prostředí. Pedagogické muzeum spadá svou působností pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Sídlí v Praze ve Valdštejnské ulici č. 18 a 20, v tzv. „Domě u Zlatého šífu“ a „Domě U Zlatého slunce“. Jeho sbírkový fond tvoří několik tematicky zaměřených částí. Například sbírky uměleckých tisků, grafických listů, školních pomůcek či archiv písemností

¹⁴⁵Učitelé – autoři učebnic a dětské literatury : materiály z odborné konference, konané 22.-23. června 2004 v Přerově. Přerov : Muzeum Komenského, 2005. 247 s.

¹⁴⁶KAFKA, Josef. *Hlavní katalog a průvodce*. 2. vydání. Praha : Nákladem Výkonného výboru, 1895. 528 s. *Katalog výstavy školské*. Praha : Nákladem školního výboru, 1891. 126 s.

¹⁴⁷JANDL, Antonín. *Stálá výstava školská v Praze, její vznik a vývoj od r. 1879 do r. 1909*. Praha : E. J. Baštyř, 1909. 54 s.

významných osobností české pedagogiky. Již dle názvu je možné poznat, že fond obsahuje i specializovanou knihovnu na oblast pedagogiky a didaktiky v kontextu českých zemí.¹⁴⁸

Muzeum Komenského v Přerově slouží jako oblastní muzeum, avšak s velkým důrazem na oblast školství. Jeho sbírkové fondy tak tvoří mimo jiných například i školní nábytek a zařízení, školní obrazy, učební pomůcky a učebnice. Právě svou sbírkou školních obrazů je muzeum jedinečné. Tvoří ji neuvěřitelných více než deset tisíc jednotek. Jedná se hlavně o obrazy ze škol z Moravy, ale v poslední době stále více dostává „dary“ i z jiných institucí, které se školstvím mnoho nezabývají. Základ této sbírky tvoří fond dnes již neexistujícího vydavatelství Komenium, které se ve 20. století zaměřovalo na učební pomůcky pro školy, hlavně na výukové obrazy a obrazové materiály.¹⁴⁹

Ani Plzeň nevynechaly myšlenky, že by mohla mít vlastní školské muzeum. Tyto myšlenky byly staršího data, ale teprve spolek „Pedagogická jednota Komenského“ získal jednu místnost v nové Benešově škole, na Doudlebecké třídě, která sloužila jako školské muzeum¹⁵⁰. Slavnostní otevření se konalo 3. dubna 1927 a instituce nesla honosný název „Školské museum Komenského v Plzni“.

Fond muzea byl rozdělen do celkem čtrnácti různých tematických skupin. Z velkého množství dokumentů zde byly například obrazy starých škol z Plzně a okolí, podobizny profesorů a žáků (i Bedřicha Smetany a jeho školní prospěch), dokumenty ke slavnostnímu otevření reálné školy, různá blahopřání, vysvědčení, programy oslav, diagram rozmachu plzeňského školství, výplatní listiny učitelů, písně a básně pro veřejné zkoušky, školní sešity či staré učebnice. Zajímavostí bezpochyby bylo vystavení originálu rukopisné knihy učebních osnov ze „Štíftu“. V posledních dvou skupinách, kde byly práce učitelů. Zde měl například dlouholetý ředitel české školy Jan Rychtařík vystaveného „Malého kreslíře“ a cvičebnici němčiny, obě knihy vzniklé vlastním úsilím, nebo ředitel Tobermann vlastnoručně vytvořené plastické mapy či František Tyttl mykologické studie.¹⁵¹

¹⁴⁸PÁNKOVÁ, Markéta. *Odkaz J.A. Komenského : tradice a výzvy české vzdělanosti Evropě : malý katalog expozice o dějinách školství*. Praha : Pedagogické muzeum J.A. Komenského, 2009. S. 9-10.

¹⁴⁹Muzeum Komenského v Přerově [online]

Dostupné z : <http://www.prerovmuzeum.cz/muzeum-komenskeho-v-prerove/sbirky/skolni-obrazy> [cit. 1.4.2016].

¹⁵⁰LÁBEK, Ladislav. *Školské museum Komenského v Plzni*. Plzeň : Pedagogická Jednota Komenského, 1927. s.1.

¹⁵¹LÁBEK, Ladislav. *Školské museum Komenského v Plzni*. Plzeň : Pedagogická Jednota Komenského, 1927. 8 s.

Fond školského muzea v Plzni se sloučením stal částí dnešního Národopisného muzea Plzeňska. Bohužel s malou možností prohlídky či zkoumání pro badatele nebo zájemce o historii školství na Plzeňsku. Některé předměty jsou vystaveny ve stálé výstavě muzea, což je ale spíše výjimka. Ve webové aplikaci „Centrální evidence sbírek“, kam by měla muzea umístit minimálně seznam svých sbírek, bohužel není u Západočeského muzea v Plzni o školství ani zmínka. Jediné, co uvádí je, že ve sbírce „Písemnosti a tisky“ jsou výroční zprávy plzeňských škol.¹⁵² V realitě jsou sbírkové předměty školského muzea uskladněny v depozitáři a na náměstí Republiky, kde sídlí Národopisné muzeum Plzeňska je „pouze“ několik zásuvek katalogizačních lístků, které obsahují předměty, týkající se školství. Ovšem nejenom z původního školského muzea, ale i z dalších míst. Záznamy se týkají i knih, časopisů a sborníků. Nakolik je seznam aktuální není snadné odpovědět, neboť mezi lístky byly nalezeny i tituly, které se týkaly „školské knihovny“ a rozhodně již nebyly ve fondu muzea, nýbrž Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje.

Je velká škoda, že v Plzni, v krajském městě, se sídlí různých stupňů škol i univerzity, není jedno muzeum, které by se věnovalo pouze školství, nebo by zpřístupnilo své „školní“ sbírky veřejnosti. Obzvláště v dnešní době, kdy jsou na vzestupu a velmi oblíbená „minimuzea“, která na menší ploše, ale s velkým úsilím zpřístupňují zajímavé sbírky, i když se většinou jedná o „amatéry“, kteří ale svým nadšením leckdy předčí profesionální instituce.

Nejen knihovny, ale i muzea mají své databáze, kterými zpřístupňují své sbírky. Jednotným portálem pro muzea by měla být „Centrální evidence sbírek“¹⁵³, která funguje na bázi kolektivního sběru, což znamená, že přispívat do ní mohou instituce, které vyplňují předem připravené formuláře a postupnou aktualizací dochází k „naplňování“ databáze. Bohužel tato evidence má spíše dobrovolný charakter a ne všechny instituce pečlivě vyplní sbírky, které vlastní.¹⁵⁴

Pro prohlížení sbírek muzeí v České republice slouží portál „Esbírky“¹⁵⁵, jehož hlavním iniciátorem je Národní muzeum v Praze. Tento projekt zpřístupňuje široké veřejnosti nejen seznamy sbírek, ale i jejich fotografie. Podobně jako „Bildarchiv Austria“

¹⁵²Centrální evidence sbírek [online]

Dostupné z : <http://ces.mkcr.cz/cz/psb.php?idpsb=184> [cit. 1.4.2016].

¹⁵³Centrální evidence sbírek [online]

Dostupné z : <http://ces.mkcr.cz> [cit. 30.5.2015].

¹⁵⁴Některé z nich to dělají přímo cíleně z obavy, aby je někdo nevykradl.

¹⁵⁵Esbírky – kulturní dědictví online [online]

Dostupné z: <http://www.esbirky.cz/> [cit. 20.6.2015].

tvoří ze sebraných dat různé kolekce a dokonce i „virtuální výstavy“, které většinou mají společné jen téma a původce sbírky jsou odlišní. Na podobném principu, ale v daleko větším rozsahu působí také portál „Europeana“¹⁵⁶, který zpřístupňuje sbírky muzeí z celé Evropy.

¹⁵⁶Digitální databáze Europeana [online]
Dostupné z: <http://www.europeana.eu/> [cit. 31.3.2016].

Závěr

Cílem této práce zmapovat a zhodnotit historické školní pomůcky při vyučování dějepisu a vlastivědy od poloviny 19. století do 50. let 20. století, které se používaly v českých zemích. Hlavně školní obrazy, atlasy a mapy. Pomůcky ve fondu školského muzea v Plzni uloženého v Národopisném muzeu Plzeňska bylo nemožné z různých důvodů¹⁵⁷ získat, zastupují miniaturní část. Pomocí elektronických kartografických databází byly vybrány průřezově mapy z různých období a rozličných vydavatelství, na základě jejich hodnocení v odborných časopisech, které byly součástí fondu školské knihovny. Stejně tak bylo postupováno i při výběru obrazů, ale zde nebyla k dispozici vhodná databáze. Pouze některé, například „Europeana“ či „Esbírky“ obsahovaly několik školních obrazů. Nebyly ale primárně (jako kartografické) zaměřeny jen na ně. Avšak další regionální muzeum „Muzea jižního Plzeňska v Blovicích“ uchovává ve svém fondu několik desítek obrazů týkajících se právě dějepisu a vlastivědy, které umožnily doplnit vzorek tak, aby odpovídal různorodosti nabídky školních pomůcek. Vybrány byly hlavně ty, jež se ponejvíce objevovaly v literatuře školské knihovny (například v „Revue učebných pomůcek“¹⁵⁸ nebo v „Pomůckové revue“¹⁵⁹) a byl vytvořen průřez nejznámějšími či nejhodnocenějšími z nich. „Revue učebných pomůcek“ a „Pomůcková revue“ jsou časopisy, které vycházely v češtině na počátku dvacátého století a zabývaly se právě hodnocením, využitím a možnostmi v té době vydávaných školních pomůcek napříč spektrem předmětů.

Mapy a plány jsou seřazené do několika kategorií podle roku vydání¹⁶⁰. „Mapy a plány pro výuku vlastivědy z dob rakouského mocnářství“, „Mapy a plány pro výuku vlastivědy po roce 1918“, „Atlasy pro výuku dějepisu a vlastivědy“ a „Mapy pro výuku dějepisu“. Jednotlivé kategorie byly vytvořeny podle společných i rozdílných znaků, které se vyskytly při snaze rozdělit dané pomůcky podle nějakého klíče. Velkým mezníkem je rozhodně rok 1918, kdy vznikla Československá republika, neboť poté se velmi dbalo na českou produkci map. Rozlišení vhodnosti pro dějepis a vlastivědu se někdy stírá, ale ve většině případů se jedná o různé druhy, což je k rozpoznání právě v popisu obsahů jednotlivých vybraných titulů. Atlasy jsou vyčleněny jako specifická kategorie,

¹⁵⁷Odůvodnění byla, že již byly prohlídnuty všechny seznamy, pracovníci nemůžou něco nalézt nebo právě probíhá revize fondu.

¹⁵⁸*Revue učebných pomůcek : úvahy, posudky a zprávy o pomůckách učebných : příloha „Českého učitele“*. Praha : Zemský Ústřední Spolek Jednot Učitelů v král. Českém, 1905-1914.

¹⁵⁹*Pomůcková revue : časopis věnovaný správcům školních kabinetů*. Moravská Ostrava : Přírodovědecká laboratoř Falco, 1927-1932.

¹⁶⁰U map, kde je rok vydání nejistý, je letopočet uveden v hranaté závorce.

neboť se jedná o soubor map, jako k takovému se k němu musí přihlížet a produkce v dané době nebyla tak velká, aby se kategorie mohla rozčlenit do více částí.

Cílem této práce bylo také zmapovat fondy institucí, které mají sbírky vážící se ke školním pomůckám, a jejich využití. Kapitoly o školské knihovně a školském muzeu obsahují regionální fondy i zahraniční možnosti. Mohou také pomoci při výzkumu dalším zájemcům o téma školních pomůcek či obecně školství nejen v českých zemích.

Hlavní těžiště práce leží na výzkumu map, plánů, obrazů a jejich hodnocení. Ačkoliv se jedná dle názoru autorky o reprezentativní vzorek, určitě by bylo možné v budoucnosti vytvořit lepší shrnutí jednotlivých obrazů a map, které by mohlo sloužit i dnešním učitelům a pomoci jim při výběru vhodné pomůcky do výuky, neboť ačkoliv se jedná již o historické pomůcky, určitě mohou některé z nich dobře posloužit i dnes.

Zusammenfassung

Ziel dieser Arbeit war eine kritische Bewertung und Abbildung der historischen Lehrmittel für den Geschichts- und Landeskundeunterricht von der Hälfte des 19. Jahrhunderts bis in die 50er Jahre des 20. Jahrhunderts, die für den Unterricht in den Böhmisches Ländern verwendet wurden. Im Fokus der Betrachtung lagen dabei die Schulwandbilder, Atlanten und Landkarten, weil diese am meisten benutzt wurden. Auch die Darstellung des Bestands der verschiedenen Institutionen, die Sammlungen zu diesem Thema haben, war ein Ziel. In der Arbeit findet man auch Online-Datenbanken von Museen, Bibliotheken und anderen Institutionen, nicht nur aus Tschechien, welche unterschiedliche Sammlungen haben. Grund hierfür war die größere Auswahl und der Benutzer freundliche Zugang.

Die Arbeit wurde in drei Hauptkapitel aufgeteilt: Didaktische Hilfsmittel, Schulbibliothek und Schulmuseum. Das erste Kapitel wurde in mehrere Teile gegliedert. Das Unterkapitel Landkarten bilden 47 verschiedenen Landkarten, Atlanten und Pläne, die auch zeitlich gegliedert wurden. Für die Schulwandbilder wurde 27 Beispielen beurteilt. Alle Beispiele wurden im Anhang beigelegt und beschrieben.

Für die Unterkapitel „die Schulbibliothek“ und „das Schulmuseum“ wurden nicht nur die regionalen Bibliotheken und Museen sondern auch die Online-Kollektionen benutzt. Weil diese meistens ein breiteres Angebot und einen Benutzer freundlichen Zugang hatten. In der vorliegenden Arbeit wurde auch eine kleine Biografie von dem interessanten Kartografen Blasius Kozenn und dem weltbekannten Maler Zdeněk Burian erarbeitet.

Seznam použitých pramenů, literatury a elektronických zdrojů

Prameny:

Archiv Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje, č. j. 347/2006.

Národopisné muzeum Plzeňska. Fond: Školské muzeum.

Sbírka Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Fond: Školní pomůcky.

Literatura:

ČERNÝ, Vladislav. *Jak vyučovati vlastivědě*. Praha : Ústřední nakladatelství, knihkupectví a papírnictví učitelstva československého, 1920. 62 s.

České umění : umělecké publikace : obrazy : školní pomůcky : spisy pro mládež : alba pro turisty. Praha : B. Kočí, 1902. 96 s.

Der österreichische Schulbote. Wien : E. W. Seidel, 1851.

DLUHOŠ, Jindřich; VANÍČEK, Karel. *Kapitoly z metodiky využití pomůcek a didaktické techniky ve výuce*. Ostrava : Pedagogická fakulta, 1976. 106 s.

DOSTÁL, Jiří. *Učební pomůcky a zásada názornosti*. Olomouc : Votobia, 2008. 40 s.

Fach-Katalog über die Lehrmittel für den Unterricht in der Geographie u. Geschichte. Wien : A. Pichlers Witwe & Sohn, 1899. 64 s.

FRUMAR, Adolf. *Dějepisné obrazy : mládeži československé*. 1. vydání. Praha : I. L. Kober, 1880. 156 s.

HANÁK, J. S. *Jedťe s námi na Podkarpatskou Rus*. 1. vydání. Praha : Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého, 1937. 71 s.

HOCHMANOVÁ-BURIANOVÁ, Eva. *Zdeněk Burian : Pravěk a dobrodružství*. Praha : Magnet-Press, 1991. 63 s.

HORÁKOVÁ, Dana. Výsledky výzkumu sbírek didaktických pomůcek v muzeích České republiky. In HÝBL, František. *Didaktická technika ve sbírkách muzeí České republiky : Příspěvky z kolokvia, které se konalo v Přerově ve dnech 3.-4. června 1992*. Přerov : Muzeum J. A. Komenského v Přerově, 1992. s. 52-75.

HORÁKOVÁ, Ivanka. *Kronika 60 let Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje*. Plzeň : Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, 2009. 113 s.

HRUBÝ, Václav. *Cenník čís. 114 učebných pomůcek pro školy odborné měšťanské i obecné*. Praha : V. Hrubý, továrna s elektrickým ohonem na učebné pomůcky, 1915. 223 s.

HÝBL, František. *Didaktické pomůcky pro české školy v letech 1850-1950*. Praha : Ústav školských informací, 1988. 36 s.

HÝBL, František. Podíl Adolfa Kašpara a Stanislava Lolka na vývoji českého didaktického obrazu. In *Severní Morava : vlastivědný sborník*. Zábřeh : Okresní vlastivědné museum, 1990. s. 35-44.

HÝBL, František. Výrobci a nakladatelé didaktických pomůcek a jejich nabídkové seznamy. In HÝBL, František. *Didaktická technika ve sbírkách muzeí České republiky : Příspěvky z kolokvia, které se konalo v Přerově ve dnech 3.-4. června 1992*. Přerov : Muzeum J.A.Komenského v Přerově, 1992. s. 16-26.

HÝBL, František. Výrobci a nakladatelé didaktických pomůcek pro české školy všech stupňů v letech 1850-1950. In *K dějinám didaktických pomůcek na českých školách : protokoly ze semináře : Přerov 2.11.1988*. Přerov : Okresní vlastivědné muzeum J.A. Komenského, Oddělení dějin českého školství, 1988. s. 21-30.

CHUDÁČEK, Václav. Školské museum v Plzni. In *Minulostí Plzně a Plzeňska*. Plzeň : Krajské nakladatelství, 1958 s. 240-243.

Illustrierte Lehrmittel-Katalog : Verzeichnis der neuesten, besten und bewährtesten Anschauungs- und Lehrmittel. 13. Jahr. Dresden : C. C. Meinhold und Söhne, 1902. 206 s.

JANDL, Antonín. *Stálá výstava školská v Praze, její vznik a vývoj od r. 1879 do r. 1909*. Praha : E. J. Baštyř, 1909. 54 s.

JEDLIČKA, Josef. *Realie ve školách obecných : ku prospěchu učitelův a čekatelův školních prohlédaje k nové osnově učebné a dosavadní čítance školní*. Praha : Fr. A. Urbánek, 1876. 39 s.

Jos. Langl's Bilder zur Geschichte : Ein Cyklus der hervorragendsten Bauwerke des Altherthums in Lichtdrucken nach den Original-Oelbildern. Wien : Eduard Hölzel, 1885. nestránkováno.

KAFKA, Josef. *Hlavní katalog a průvodce*. 2. vydání. Praha : Nákladem Výkonného výboru, 1895. 528 s.

KALHOUS, Zdeněk. *Školní didaktika*. 2. vydání. Praha : Portál, 2009. 447 s.

KAMARÝT, Antonín. *Učitelé a školství na národopisné výstavě československé v Praze r. 1895 : nástin obrazu velikého vzrůstu a rozkvětu české školy i zásluh učitelstva, jak se jevil na nezapomenutelné výstavě národopisné*. Praha : A. Kamarýt, 1896. 171 s.

Katalog der Aufstellung neuerer Lerhr- u. Anschauungsmittel für den Unterricht an Mittelschulen. 2. rozšířené vydání. Wien : C. Fromme, 1903. 164 s.

Katalog výstavy školské. Praha : Nákladem školního výboru, 1891. 126 s.

KIESGEN, Laurenz. *Der moderne Geschichts-Unterricht : eine historisch-pädagogische Studie für Geschichte-Lehrer sowie Gebildete aller Stände*. 2. Přepřacované a rozšířené vydání. München : R. Oldenbourg, 1900. 188 s.

KLÍMOVÁ, Jarmila. *Školní pomůcka 19. století : Obrazy k názornému vyučování od Karla Slavoje Amerlinga a Františka Liebische*. In BLÁHOVÁ, Kateřina; PETRBOK, Václav. *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století : sborník příspěvků z 24. ročníku symposia k problematice 19. století Plzeň 4.-6. března 2004*. Praha : ÚČL AV ČR, 2004. s. 225-230.

KOVÁŘÍČEK, Ladislav Josef. *O učbě dějepisné z českých a rakouských dějin na škole obecné*. Praha : Fr. A. Urbánek, 1890. 142 s.

KRÁSL, František Borgia; KRYŠTŮFEK, František Xaver; TUMPACH, Josef. *Časopis pro katolické duchovenstvo*. 1899, ročník 40 (65), 584s.

KŘÍŽ, Karel. *Seznam knih a pomůcek učebných okresní učitelské knihovny hejtmanství Plzeňského sestavený za úřadování jeho Vysokorodí Pána pana Lva rytíře z Hansgurgů a velectěných Pánů pánů profesorů Josefa Weger-a a P. Adolfa Schorsche od Karla Kříže.* Plzeň : Učitel. knihovna, 1891. 384 s.

LÁBEK, Ladislav. *Školské museum Komenského v Plzni.* Plzeň : Pedagogická Jednota Komenského, 1927. 8 s.

LAPÁČEK, Jiří. Počátky pedagogických muzeí v Čechách a na Moravě. In *K dějinám didaktických pomůcek na českých školách : protokoly ze semináře : Přerov 2.11.1988.* Přerov : Okresní vlastivědné muzeum J.A. Komenského, Oddělení dějin českého školství, 1988. s. 31-42.

LEPAŘ, Jan. *O methodách dějepisného učení na školách obecných.* Praha : Rohlíček & Sievers, 1879. 39 s.

LEPAŘ, Jan. *Politický Atlas k všeobecným dějinám středního a nového věku.* 2. opravené vydání. Praha : I. L. Kober, 1875. nestránkováno.

LICHTWARK, Alfred. *Výcvik nazírání na díla umělecká : dle pokusů se žáky vydalo Umělecké sdružení pro uměleckou výchovu v Hamburku.* Praha : Dědictví Komenského, 1915. 72 s.

MACEK, Zdeněk. *Obraz jako nositel didaktické informace.* In *K dějinám didaktických pomůcek na českých školách : protokoly ze semináře : Přerov 2.11.1988.* Přerov : Okresní vlastivědné muzeum J.A. Komenského, Oddělení dějin českého školství, 1988. s. 58-60.

MATYÁŠOVÁ, Alena. *Vzácné školní obrazy. II. díl. Řemesla.* Praha : Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze, 2011. 63 s.

MAZÁK, Vratislav. *Pravěký člověk.* Praha : Fénix, 1992. 191 s.

MEJSTRÍK, Václav. *Názornost při vyučování dějepisu se zvláštním zřetelem k využití školní tabule.* Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1959. 226 s.

MÍK, František. *Učebné pomůcky a moderní škola : dílo instruktivní o pomůčkách ze všech oborů, jež moderní škola má míti na zřeteli.* Velké Meziříčí : Šašek, 1933. 239 s.

MORÁVKOVÁ, Naděžda. Z dějin školského muzea v Plzni. In *120 let Muzea Komenského v Přerově a oslavy Komenského v roce 1892 ve střední Evropě : materiály z odborné konference, konané 14.-15. října 2008 v Přerově*. Přerov : Muzeum Komenského v Přerově, 2009. s. 266-273.

MUCHA, Ludvík. Vývoj české školní kartografie. In HÝBL, František. *Didaktická technika ve sbírkách muzeí České republiky : Příspěvky z kolokvia, které se konalo v Přerově ve dnech 3.-4. června 1992*. Přerov : Muzeum J.A.Komenského v Přerově, 1992. s. 27-29.

NIKL, Jiří. Technické výukové prostředky v kontextu systému materiálních didaktických prostředků. In HÝBL, František. *Didaktická technika ve sbírkách muzeí České republiky : Příspěvky z kolokvia, které se konalo v Přerově ve dnech 3.-4. června 1992*. Přerov : Muzeum J.A.Komenského v Přerově, 1992. s. 9-13.

Österreichische Bürgerschul-Zeitung : eine pädagogisch-didaktische Zeitschrift. Wien : Verlag des Allgemeinen österreichischen Reichs-Bürgerschulbundes, 1898.

Paedagogické rozhledy : věstník literárního a paedagogického odboru při „Ústředním spolku jednot učitelských v Čechách“. Praha : Ústřední spolek jednot učitelských v Čechách, 1888-1932.

Památník dvacetipětileté činnosti Ústředního nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého v Praze : 1901-1926. Praha : Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého, 1926. 191 s.

PÁNKOVÁ, Markéta; ŠIMEK, Eduard. *Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského (1892-2012) : Nástin historie*. Praha : Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského, 2012. ISBN 978-80-86935-19-5. 143 s.

PÁNKOVÁ, Markéta. *Odkaz J.A. Komenského : tradice a výzvy české vzdělanosti Evropě : malý katalog expozice o dějinách školství*. Praha : Pedagogické muzeum J.A. Komenského, 2009. 79 s.

PAPÁČEK, Pavel. *Průvodce k Nástěnné mapě Československé republiky*. Praha : Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva česko-slovenského v Praze VIII, 1921. 49 s.

PÍSKOVÁ, Milada. K počátkům tzv. školních muzeí. In HÝBL, František. *Didaktická technika ve sbírkách muzeí České republiky : Příspěvky z kolokvia, které se konalo v Přerově ve dnech 3.-4. června 1992*. Přerov : Muzeum J. A. Komenského v Přerově, 1992. s. 42-49.

Pomůcková revue : časopis věnovaný správcům školních kabinetů. Moravská Ostrava : Přírodovědecká laboratoř Falco, 1927-1932.

POTOČNÁ, Naďa. Informace o kolekci školních obrazů ve sbírkách Pedagogického muzea J. A. Komenského v Praze. In HÝBL, František. *Didaktická technika ve sbírkách muzeí České republiky : Příspěvky z kolokvia, které se konalo v Přerově ve dnech 3.-4. června 1992*. Přerov : Muzeum J. A. Komenského v Přerově, 1992. s. 45-49.

PROKOP, Vladimír. *Zdeněk Burian*. Praha : Gallery, 2005. 223 s.

PROKOP, Vladimír. *Zdeněk Burian a paleontologie*. Praha : Ústřední ústav geologický, 1990. 156 s.

PRŮCHA, Jan. *Pedagogická encyklopedie*. Praha : Portál, 2009. 935 s.

RAFFAY, Robert. *Der Geschichtsunterricht an den österreichischen Mittelschulen*. Wien : R. Raffay, 1889. 35 s.

Revue učebných pomůcek : úvahy, posudky a zprávy o pomůckách učebných : příloha „Českého učitele“. Praha : Zemský Ústřední Spolek Jednot Učitelů v král. Českém, 1905-1914.

SADOVSKÝ, Otakar. *Vyučování dějepisu na škole obecné : methodické výklady ku článkům dějepisným obsaženým v čítankách trojdílných od Šťastného, Lepaře a Sokola s doplňkem výkladův oněch článků dějepisných z čítanky I.-V., jež ve trojdílných čítankách obsaženy nejsou*. Brno : O. Sadovský, 1885. 190 s.

Seznam knih, tiskopisů, učebných pomůcek a projekčních přednášek. Praha : Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého, 1924. 40 s.

Seznam obrazů pro všechny druhy škol. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1952. nestránkováno.

Seznam učebných pomůcek pro školy obecné, měšťanské, odborné, pokračovací, střední průmyslové atd. Praha : Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého, 1923. 40 s.

Seznam učebných pomůcek pro školy všeobecně vzdělávací. Praha : Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého, 1936. 167 s.

SMÉKALOVÁ, Helena. Informace o sbírkových fondech didaktických pomůcek Pedagogického muzea Komenského v Praze. In *K dějinám didaktických pomůcek na českých školách : protokoly ze semináře : Přerov 2.11.1988*. Přerov : Okresní vlastivědné muzeum J.A. Komenského, Oddělení dějin českého školství, 1988. s. 65-66.

SOKOL, Josef. *Dějepisné učení ve škole obecné*. Praha : V. Neubert, 1890. 652 s.

SPALOVÁ, Kamila. *Evropa na podkladě kulturně-zeměpisném : čtení mapy – cestování*. 1. vydání. Praha : Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého, 1924. 175 s.

SPALOVÁ, Kamila. *Republika československá na podkladě kulturně-zeměpisném : čtení mapy : vlastivědné cestování*. Praha : Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého, 1922. 254 s.

SPĚVÁČEK, Václav. Školské muzeum a jeho knihovna. In *Sborník Západočeského muzea v Plzni. Historie*. Plzeň : Západočeské muzeum, 1991. s. 45-47.

STRNAD, Emanuel; UŽDIL, Jaromír; ŠVEC, Oskar. *Školní obraz jeho význam a užití*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1954. 188 s.

SVOBODA, Antonín. *Vyučuj názorně : předpisy a ukázky, kterak zásadě této nejlépe lze vyhověti ve škole obecné. Díl 1*. 1. vydání. Praha : Fr. A. Urbánek, 1892. 90 s.

SVOBODA, Antonín. *Vyučuj názorně : předpisy a ukázky, kterak zásadě této nejlépe lze vyhověti ve škole obecné. Díl 2*. 1. vydání. Praha : Fr. A. Urbánek, 1895. 163 s.

SVOBODA, Antonín. *Vyučuj názorně : předpisy a ukázky, kterak zásadě této nejlépe lze vyhověti ve škole obecné. Díl 3*. 1. vydání. Praha : Fr. A. Urbánek, 1896. 167 s.

ŠUSTOVÁ, Magdaléna. *Stalo se v zemi české ... : jak se vyučoval dějepis*. 1. vydání. Praha Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze, 2009. 47 s.

TILLE, Antonín. *O mapách : jaké jsou, jak ve škole jich užívati a je kresliti*. 2. přepracované vydání. Praha : Fr. A. Urbánek, 1879. 88 s.

Učitelé – autoři učebnic a dětské literatury : materiály z odborné konference, konané 22.-23. června 2004 v Přerově. Přerov : Muzeum Komenského, 2005. 247 s.

UHER, Boris. Postavení audiovizuálních prostředků v systému vyučovacích metod. In *K dějinám didaktických pomůcek na českých školách : protokoly ze semináře : Přerov 2. 11. 1988*. Přerov : Okresní vlastivědné muzeum J.A. Komenského, Oddělení dějin českého školství, 1988. s. 54-58.

Umění ve škole : 116 nových učebných pomůcek. Praha : Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého, 1929. nestránkováno.

VALENTA, Josef. Karel Slavoj Amerling – Komenský 19. století. In *Pocta Univerzity Karlovy J. A. Komenskému*. Praha : Karolinum, 1991. s. 386-391.

VITÁK, Antonín Konstantin. *Školní museum : milým občanům královským, na památku tříletého působení svého ve čtvrté třídě dívčí hlavní školy královské a velectěným bratrům učitelům k upotřebení podává Antonín Konstantin Viták*. Praha : Antonín Konstantin Viták, 1868. 27 s.

VONDRÁČEK, Radim. Bilderbuch a idea názornosti. In BLÁHOVÁ, Kateřina; PETRBOK, Václav. *Vzdělání a osvěta v české kultuře 19. století : sborník příspěvků z 24. ročníku symposia k problematice 19. století Plzeň 4.-6. března 2004*. Praha : ÚČL AV ČR, 2004. s. 216-224.

WAGNER, Vladimír. *Mallý*. Bratislava : Tvar, 1952. 99 s.

WILHELM, Andreas. *Das österreichische Volks- und Mittelschulwesen in den Hauptmomenten seiner Entwicklung seit 1812*. 1. vydání. Prag : F. Tempsky, 1874. 136 s.

ZAJÍČKOVÁ, Eva. Didaktické pomůcky jako jedno z nejčastějších témat pedagogických čtení. In *K dějinám didaktických pomůcek na českých školách : protokoly ze semináře : Přerov 2.11.1988*. Přerov : Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenského, Oddělení dějin českého školství, 1988. s. 63-64.

Elektronické zdroje:

AEIOU-Lexikon [online]

Dostupné z : <http://www.aeiou.at/aeiou.encyclp.k/k716351.htm> [cit. 3.4.2016].

Austrian Newspapers Online [online]

Dostupné z : <http://anno.onb.ac.at/> [cit. 31.3.2016].

Centrální evidence sbírek [online]

Dostupné z : <http://ces.mkcr.cz> [cit. 30.5.2015].

Deutsche digitale Bibliothek [online]

Dostupné z : <https://www.deutsche-digitale-bibliothek.de/> [cit. 31.3.2016].

Digitální databáze Europeana [online]

Dostupné z : <http://www.europeana.eu/> [cit. 31.3.2016].

Digitální knihovna map Vědecké knihovny v Olomouci [online]

Dostupné z : <http://mapy.vkol.cz/mapy> [cit. 12.4.2015].

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z : <http://digitool.is.cuni.cz/> [cit. 12.4.2015].

Esbírky – kulturní dědictví online [online]

<http://www.esbirky.cz/> [cit. 20.6.2015].

Galerie Zdeňka Buriana [online]

Dostupné z : <http://www.galeriezdenkaburiana.cz/> [cit. 1.4.2016].

Historie profesionálních diapositivů v Česku a na Slovensku [online]

Dostupné z : <http://diapozitivy.unas.cz/index2.htm> [cit. 2.4.2016].

Hölzel – vydavatelství [online]

Dostupné z : <http://www.hoelzel.at/> [cit.31.3.2016].

Jednotná informační brána [online]

Dostupné z : www.jib.cz [cit. 6.4.2016].

Katalog knihovny Univerzity Vídeň [online]

Dostupné z : <http://bibliothek.univie.ac.at/> [cit. 1.4.2016].

Katalog knihovny Západočeského muzea v Plzni [online]

Dostupné z : <http://verbis.zcm.cz/> [cit. 12.5.2015].

Kozennův školní atlas [online]

Dostupné z : <http://www.kozenn.at/> [cit. 31.3.2016].

Kramerius [online]

Dostupné z : <http://kramerius.nkp.cz/> [cit. 6.4.2016].

Mapová sbírka Přírodovědecké Fakulty Masarykovy Univerzity v Brně [online]

Dostupné z : <http://mapy.geogr.muni.cz> [cit. 12.4.2015].

Mapový portál Výzkumného ústavu geodetického, topografického a kartografického, v. v. i.
[online]

Dostupné z : <http://mapy.vugtk.cz> [cit. 12.4.2015].

Mapy Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích [online]

Dostupné z : http://archiv.cbvk.cz/historicke_mapy [cit. 12.4.2015].

Moravské zemské muzeum [online]

Dostupné z : <http://www.mzm.cz/> [cit. 1.4.2016].

Museum-digital [online]

Dostupné z : <http://www.museum-digital.de/> [cit. 31.3.2016].

Muzeum Komenského v Přerově [online]

Dostupné z : <http://www.prerovmuzeum.cz/muzeum-komenskeho-v-prerove/> [cit. 1.4.2016].

MUZEUM KOMENSKÉHO V PŘEROVĚ. *Svět očima Amerlinga*. Přerov : Muzeum Komenského, 2002. (CD-ROM).

Muzeum Zdeňka Buriana [online]

Dostupné z : <http://www.zdenekburian.cz/> [cit. 1.4.2016].

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského [online]

Dostupné z : <http://www.npmk.cz/knihovna/o-knihovne-J.A.Komenskeho> [cit. 1.4.2016].

Noviny Die Presse [online]

<http://diepresse.com/> [cit. 1.4.2016].

Online katalog Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje [online]

Dostupné z : <http://aleph20.svkpl.cz/> [cit. 12.4.2015].

Old Maps Online [online]

Dostupné z : <http://www.oldmapsonline.org/map/cuni/1123663> [cit. 12.4.2015].

P&V Holding [online]

Dostupné z : <http://pv-holding.at/> [cit. 31.3.2016].

Rakouská národní knihovna [online]

Dostupné z : <http://www.onb.ac.at> [cit. 12.5.2015].

Rakouský biografický lexikon [online]

Dostupné z : <http://www.biographien.ac.at/> [cit. 3.4.2016].

Slovinská národní biografie [online]

Dostupné z : <http://www.slovenska-biografija.si/> [cit. 3.4.2016].

Společnost pro knižní výzkum v Rakousku [online]

Dostupné z : <http://www.buchforschung.at/> [cit. 1.4.2016].

Stereokotoučky [online]

Dostupné z : <http://www.stereokotoucky.cz/> [cit. 2.4.2016].

Turistický server oblasti Šentjur v němčině [online]

Dostupné z : <http://www.turizem-sentjur.com/de/> [cit. 3.4.2016].

Turistický server oblasti Šentjur ve slovinštině [online]

Dostupné z : <http://www.turizem-sentjur.com/> [cit. 3.4.2016].

Úřad spolkového kancléře [online]

<http://www.bundeskanzleramt.at/> [cit. 1.4.2016].

Výroční zpráva SVK PK za rok 2009 [online]

Dostupné z : <http://svkpl.cz/files/rocni-zprava-za-rok-2009.pdf> [cit. 12.4.2009].

Zdeněk Burian 1905-1981 [online]

Dostupné z : <http://burianzdenek.cz/> [cit. 1.4.2016].

Zoo Dvůr Králové nad Labem [online]

Dostupné z : <http://www.zoodvurkralove.cz/> [cit. 1.4.2016].

Seznam obrazových příloh

Obrazová příloha č. 1: měřítko v myriametrech

Výřez ze „Školní mappy [sic] Království českého“.

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z : http://digitoool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1169102&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Obrazová příloha č. 2: kružnice znázorňující vzdálenost od Prahy

Výřez z Křížkovy „Školní závěsná mapa království Českého“.

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z: http://digitoool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1026824&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Obrazová příloha č. 3: užití šraf

Výřez z Mapy království českého.

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z: http://digitoool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1011830&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Obrazová příloha č. 4: užití barevné hypsometrie

Výřez z Nástěnné mapy Československé republiky.

Mapová sbírka Přírodovědecké Fakulty Masarykovy Univerzity v Brně [online]

Dostupné z: <http://mapy.geogr.muni.cz/mr.html?id=720148> [cit. 12.4.2015].

Obrazová příloha č. 5: příklad převodů jednotek.

Výřez z mapy „Císařství rakouské“.

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z : http://digitoool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1042215&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Obrazová příloha č. 6: užití barevných linií

Výřez z mapy „Západní Slované na počátku historie“.

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z: http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1251985&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Obrazová příloha č. 7: užití barevných ploch

Výřez z „Historische Uebersichts-Karte der Entstehung der Oesterreichischen Monarchie“.

Digitální knihovna map Vědecké knihovny v Olomouci [online]

Dostupné z: <http://mapy.vkol.cz/mapy/v51775.htm> [cit. 12.4.2015].

Obrazová příloha č. 8: pohlednice s diapozitivy

Historie profesionálních diapozitivů v Česku a na Slovensku [online]

Dostupné z : <http://diapozitivy.unas.cz/index2.htm> [cit. 2.4.2016].

Obrazová příloha č. 9: stereopohlednice

Stereokotoučky [online]

Dostupné z : http://www.stereokotoucky.cz/cards/koci_cz.html [cit. 2.4.2016].

Obrazová příloha č. 10: Čechy, Morava a Slezsko

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1123669&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Obrazová příloha č. 11: Schul- u. Volkskarte v. Böhmen

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1169300&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Obrazová příloha č. 12: Praha : hlavní město Republiky československé

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1039560&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Obrazová příloha č. 13: Názorný plán Prahy : vnitřní část města

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1050138&silos_library=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Obrazová příloha č. 14: Knihař

MATYÁŠOVÁ, Alena. *Vzácné školní obrazy. II. díl. Řemesla*. Praha : Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze, 2011. s. 50-51.

Obrazová příloha č. 15: Trh na Starém městě v XVI. století

Sbírka Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Fond: Školní pomůcky, inv. č. 11506/10.

Obrazová příloha č. 16: Velikonoce

Sbírka Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Fond: Školní pomůcky, inv. č. 11517/8.

Obrazová příloha č. 17: Slovanské hradiště

Sbírka Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Fond: Školní pomůcky, inv. č. 11502/2.

Obrazová příloha č. 18: Kamenouhelný prales

Sbírka Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Fond: Školní pomůcky, inv. č. 11524/2.

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: převody jednotek

Tabulka č. 2: obsah Atlasu dějepisného

Tabulka č. 3: obsah Atlasu republiky Československé

Tabulka č. 4. rozdělení skupin v „Školském museu Komenského v Plzni“.

Seznam textových příloh

Mapy a plány pro výuku vlastivědy z období rakouské monarchie

Textová příloha č. 1: Císařství rakouské

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1042215&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 2: Schulwandkarte des Königreiches Böhmen

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1172654&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 3: Království České

Mapová sbírka Přírodovědecké Fakulty Masarykovy Univerzity v Brně [online]

Dostupné z <http://mapy.geogr.muni.cz/mr.html?id=712491> [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 4: Der Oesterreichische Kaiserstaat

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1017080&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 5: Visecí mapa Evropy

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1123660&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 6: Mocnářství rakouské : sestaveno ku prospěchu škol českých

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1042233&silolibrary=GEN0 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 7: Mapa království českého

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1011830&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 8: Polohopisný plán Prahy : pomůcka k prvopočátečnímu vyučování zeměpisu na školách pražských

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1016592&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 9: Okolí města Prahy na hodinu cesty : pomůcka k prvopočátečnímu vyučování zeměpisu na školách pražských

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1016610&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 10: General – Karte des Königreiches Böhmen

Digitální knihovna map Vědecké knihovny v Olomouci [online]

Dostupné z <http://mapy.vkol.cz/mapy/v51830.htm> [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 11: Čechy, Morava a Slezsko

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1123669&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 12: Schulkarte des Königreiches Böhmen

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1011795&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 13: Rakouské země sudetské

Digitální knihovna map Vědecké knihovny v Olomouci [online]

Dostupné z <http://mapy.vkol.cz/mapy/v87818.htm> [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 14: Školní závěsná mapa Království českého

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1026824&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 15: Závěsná Mapa království Českého

Nenalezeno v digitální podobě. Tištěný exemplář v archivu autorky.

Textová příloha č. 16: Praha : diagram ku soujmennému článku školních čítanek

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1053298&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 17: Mocnářství Rakousko-Uherské; Vídeň : diagram ku soujmennému článku šk. čítanek

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1041583&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 18: Visecí mapa království Českého

Nenalezeno v digitální podobě. Tištěný exemplář v archivu autorky.

Textová příloha č. 19: Školní mappa Království českého

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1169102&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 20: Příruční mapa Království českého

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1038195&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 21: Mocnářství Rakousko-Uherské

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1031285&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 22: Plán Všeob. zemské jub. výstavy v Praze 1891 – Plan der Allg. Landes-Ausstellung, Prag 1891

Mapy Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích [online]

Dostupné z http://archiv.cbvk.cz/historicke_mapy/data/MC_51_001.php [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 23: Školní nástěnná mapa Evropy

Old Maps Online [online]

Dostupné z <http://www.oldmapsonline.org/map/cuni/1123663> [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 24: Království české : náčrt mapy pro střední stupně školy obecné; Slovensko : náčrt mapy pro školy

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1050456&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 25: Schul- u. Volkskarte v. Böhmen

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1169300&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 26: Plán královského hlavního města Velké Prahy s okolím

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1012623&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Mapy a plány pro výuku vlastivědy po roce 1918

Textová příloha č. 27: Praha : hlavní město Republiky československé

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1039560&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 28: Československá republika

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1086155&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 29: Čechy

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1094701&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 30: Národnostní mapa Republiky československé

Mapová sbírka Přírodovědecké Fakulty Masarykovy Univerzity v Brně [online]

Dostupné z <http://mapy.geogr.muni.cz/mr.html?id=850422> [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 31: Česko-Slovenská republika : mapa příruční a statistická

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1053738&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 32: Nástěnná mapa Československé republiky

Mapová sbírka Přírodovědecké Fakulty Masarykovy Univerzity v Brně [online]

Dostupné z <http://mapy.geogr.muni.cz/mr.html?id=720148> [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 33: Republika československá

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1053756&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 34: Názorný plán Prahy : vnitřní část města

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1050138&silos_library=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 35: Mapa Protektorátu Čechy a Morava

Mapový portál Výzkumného ústavu geodetického, topografického a kartografického, v. v. i. [online]

Dostupné z <http://mapy.vugtk.cz/others/zoomify.php?rs=2&lg=cze&id=mapa001&print=Mapa%20Protektor%C3%A1tu%20C4%8Cechy%20a%20Morava%20z%20roku%201939> [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 36: Československá republika

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1182856&silos_library=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 37: Kulturní mapa Země české a moravskoslezské

Mapy Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích [online]

Dostupné z http://archiv.cbvk.cz/historicke_mapy/data/MC_458_001.php [cit. 12.4.2015].

Atlasy pro výuku dějepisu a vlastivědy

Textová příloha č. 38: Atlas dějepisný

Nenalezeno v digitální podobě. V tištěné podobě archiv autorky.

Textová příloha č. 39: Atlas republiky Československé

Nenalezeno v digitální podobě. V tištěné podobě archiv autorky.

Mapy pro výuku dějepisu

Textová příloha č. 40: Historische Uebersichts-Karte der Entstehung der Oesterreichischen Monarchie

Digitální knihovna map Vědecké knihovny v Olomouci [online]

Dostupné z <http://mapy.vkol.cz/mapy/v51775.htm> [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 41: West- u. Mittel- Europa im Zeitalter Napoleons (bis 1810)

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1012277&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 42: Oesterreich im Jahre 1564, 1720, 1795

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1012244&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 43: Oesterreich in den Jahren 1564-1795

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1012247&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

**Textová příloha č. 44: Wandkarte zum Studium der Geschichte der Österr.-
Ungarischen Monarchie**

Digitální knihovna map Vědecké knihovny v Olomouci [online]

Dostupné z <http://mapy.vkol.cz/mapy/vi84306.htm> [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 45: Západní Slované na počátku historie

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1251985&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

**Textová příloha č. 46: Evropa XIX. století: od vídeňského kongresu r. 1815,
do rozhodnutí na frontách světové války r. 1918**

Mapová sbírka Přírodovědecké Fakulty Masarykovy Univerzity v Brně [online]

Dostupné z <http://mapy.geogr.muni.cz/mr.html?id=726232> [cit. 12.4.2015].

Textová příloha č. 47: Čtyři historické mapy k dějinám národa československého

Digitální univerzitní repozitář Univerzity Karlovy [online]

Dostupné z http://digitool.is.cuni.cz/R/-?func=dbin-jump-full&object_id=1038518&silolibrary=GEN01 [cit. 12.4.2015].

Školní obrazy před rokem 1900

Textová příloha č. 48: Der Leinweber

MATYÁŠOVÁ, Alena. *Vzácné školní obrazy. II. díl. Řemesla*. Praha : Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze, 2011. s. 6-7.

Textová příloha č. 49: Provazník

MATYÁŠOVÁ, Alena. *Vzácné školní obrazy. II. díl. Řemesla*. Praha : Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze, 2011. s. 14-15.

Textová příloha č. 50: Sedlář, barvíř, tkadlec, bednář

MATYÁŠOVÁ, Alena. *Vzácné školní obrazy. II. díl. Řemesla*. Praha : Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze, 2011. s. 8-9.

Textová příloha č. 51: Tesař, zedník

MATYÁŠOVÁ, Alena. *Vzácné školní obrazy. II. díl. Řemesla*. Praha : Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze, 2011. s. 36-37.

Textová příloha č. 52: Dlaždič, kameník

MATYÁŠOVÁ, Alena. *Vzácné školní obrazy. II. díl. Řemesla*. Praha : Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze, 2011. s. 28-29.

Textová příloha č. 53: Knihař

MATYÁŠOVÁ, Alena. *Vzácné školní obrazy. II. díl. Řemesla*. Praha : Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze, 2011. s. 50-51.

Textová příloha č. 54: Románské hradiště

Národopisné muzeum Plzeňska. Fond: Školské muzeum, inv. č. 8298/8302.

Textová příloha č. 55: Marie Terezie

MATYÁŠOVÁ, Alena. *Vzácné školní obrazy. II. díl. Řemesla*. Praha : Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze, 2011. 63 s.

Školní obrazy na počátku 20. století

Textová příloha č. 56: Tu Felix Austria Nube

České umění : umělecké publikace : obrazy : školní pomůcky : spisy pro mládež : alba pro turisty. Praha : B. Kočí, 1902. s. 73.

Textová příloha č. 57: Mühle – Mühlenmeister

MATYÁŠOVÁ, Alena. *Vzácné školní obrazy. II. díl. Řemesla.* Praha : Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze, 2011. s. 32-33.

Školní obrazy ve 20. a 30. letech 20. století

Textová příloha č. 58: Čeští vladaři VII.

ŠUSTOVÁ, Magdaléna. *Stalo se v zemi české ... : jak se vyučoval dějepis.* 1. vydání. Praha Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze, 2009. s. 41.

Textová příloha č. 59: Poprava českých pánů na Staroměstském náměstí v r. 1621

Sbírka Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Fond: Školní pomůcky, inv. č. 11909/4.

Textová příloha č. 60: Jánošík

Sbírka Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Fond: Školní pomůcky, inv. č. 11517/16.

Textová příloha č. 61: Jiří a Matyáš u Vilémova

Sbírka Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Fond: Školní pomůcky, inv. č. 11909/1.

Textová příloha č. 62: Trh na Starém městě v XVI. století

Sbírka Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Fond: Školní pomůcky, inv. č. 11506/10.

Textová příloha č. 63: Voraři na Tise

Sbírka Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Fond: Školní pomůcky, inv. č. 11512/7.

Textová příloha č. 64: Česání chmele na Žatecku (Chmelobraní na Žatecku)

Sbírka Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Fond: Školní pomůcky, inv. č. 11905.

Textová příloha č. 65: Obchod (Kupecký krám)

Sbírka Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Fond: Školní pomůcky, inv. č. 11911.

Textová příloha č. 66: Velikonoce

Sbírka Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Fond: Školní pomůcky, inv. č. 11517/8.

Školní obrazy po roce 1940

Textová příloha č. 67: 9. květen 1945

Sbírka Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Fond: Školní pomůcky, inv. č. 11506/13.

Textová příloha č. 68: Ve škole XVIII. století

Sbírka Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Fond: Školní pomůcky, inv. č. 10750.

Textová příloha č. 69: Staroslovanské hradiště

Sbírka Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Fond: Školní pomůcky, inv. č. 11502/2.

Textová příloha č. 70: Demonstrace nezaměstnaných na Kladně

ŠUSTOVÁ, Magdaléna. *Stalo se v zemi české ... : jak se vyučoval dějepis*. 1. vydání. Praha Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze, 2009. s. 45.

Textová příloha č. 71: Únor 1948 – dělnictvo na stráži

Sbírka Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Fond: Školní pomůcky, inv. č. 11506/14.

Pravěké obrazy Zdeňka Buriana

Textová příloha č. 72: Kamenouhelný prales

Sbírka Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Fond: Školní pomůcky, inv. č. 11524/2.

Textová příloha č. 73: Brontosaurus

Sbírka Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Fond: Školní pomůcky, inv. č. 11524/1.

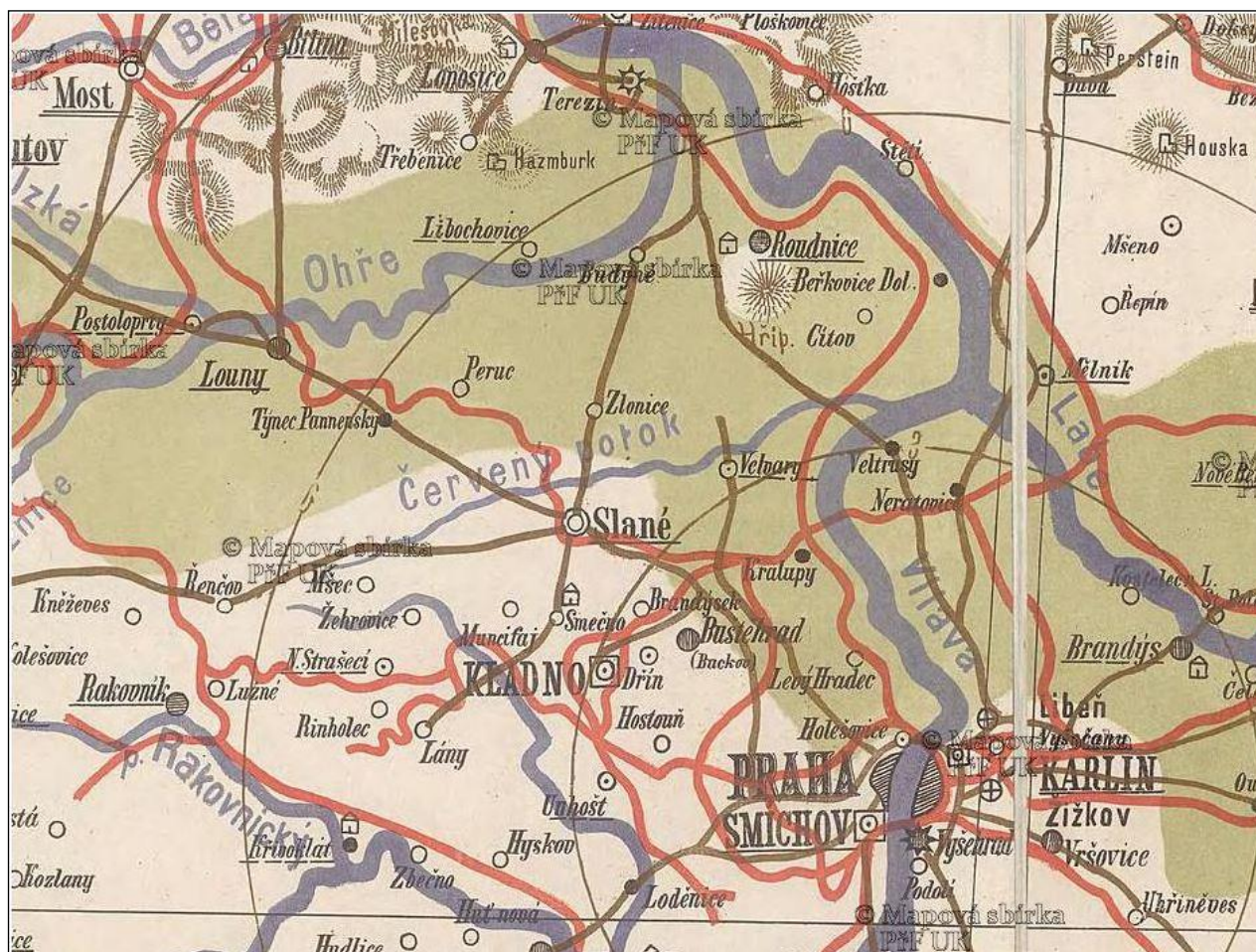
Textová příloha č. 74: Sídliště pračlověka ze starší doby kamenné

Sbírka Muzea jižního Plzeňska v Blovicích. Fond: Školní pomůcky, inv. č. 11524/4.

Obrazové přílohy

Obrazová příloha č. 1: měřítko v myriametrech

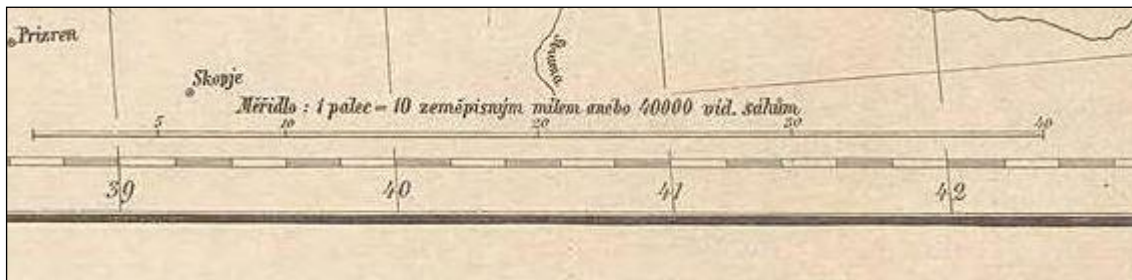

Obrazová příloha č. 2: kružnice znázorňující vzdálenost od Prahy

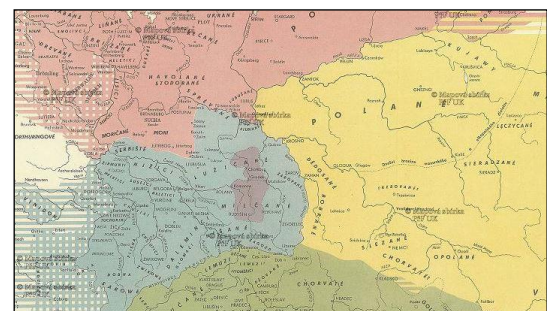
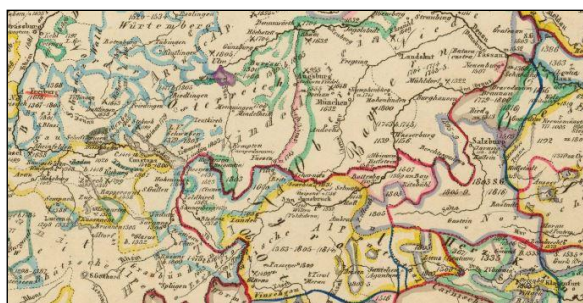

Obrazová příloha č. 3: užití šraf

Obrazová příloha č. 4: užití barevné hypsometrie

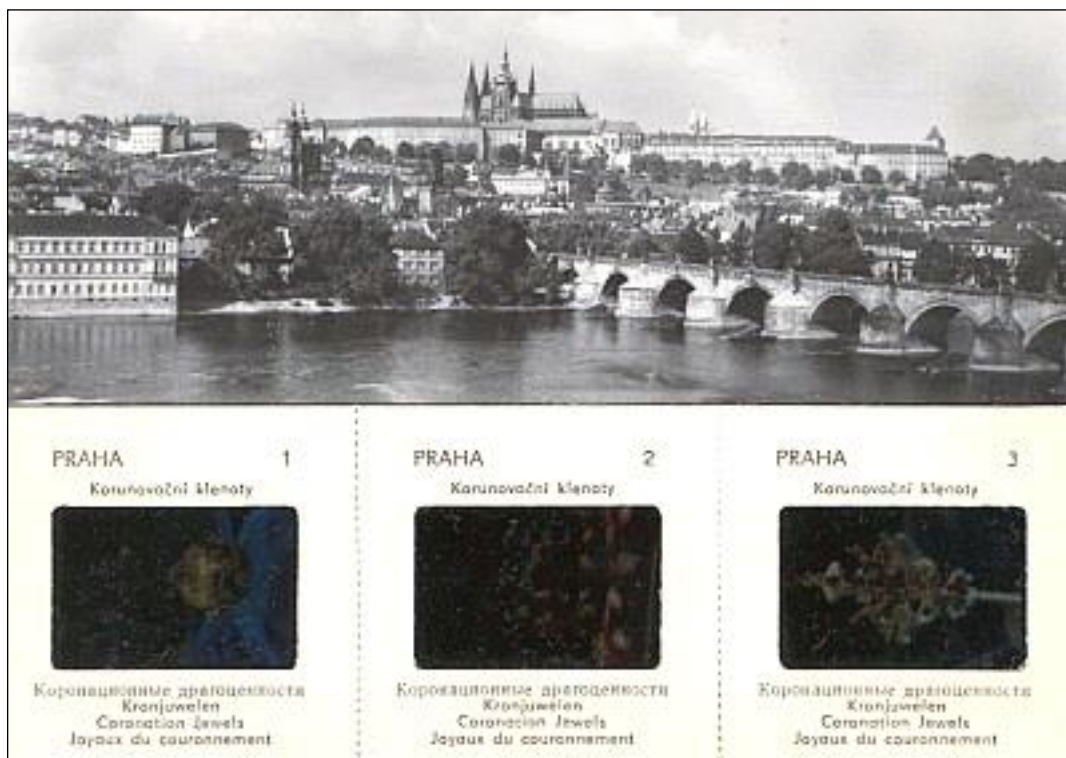

Obrazová příloha č. 5: příklad převodů jednotek.

Obrazová příloha č. 6: užití barevných linií

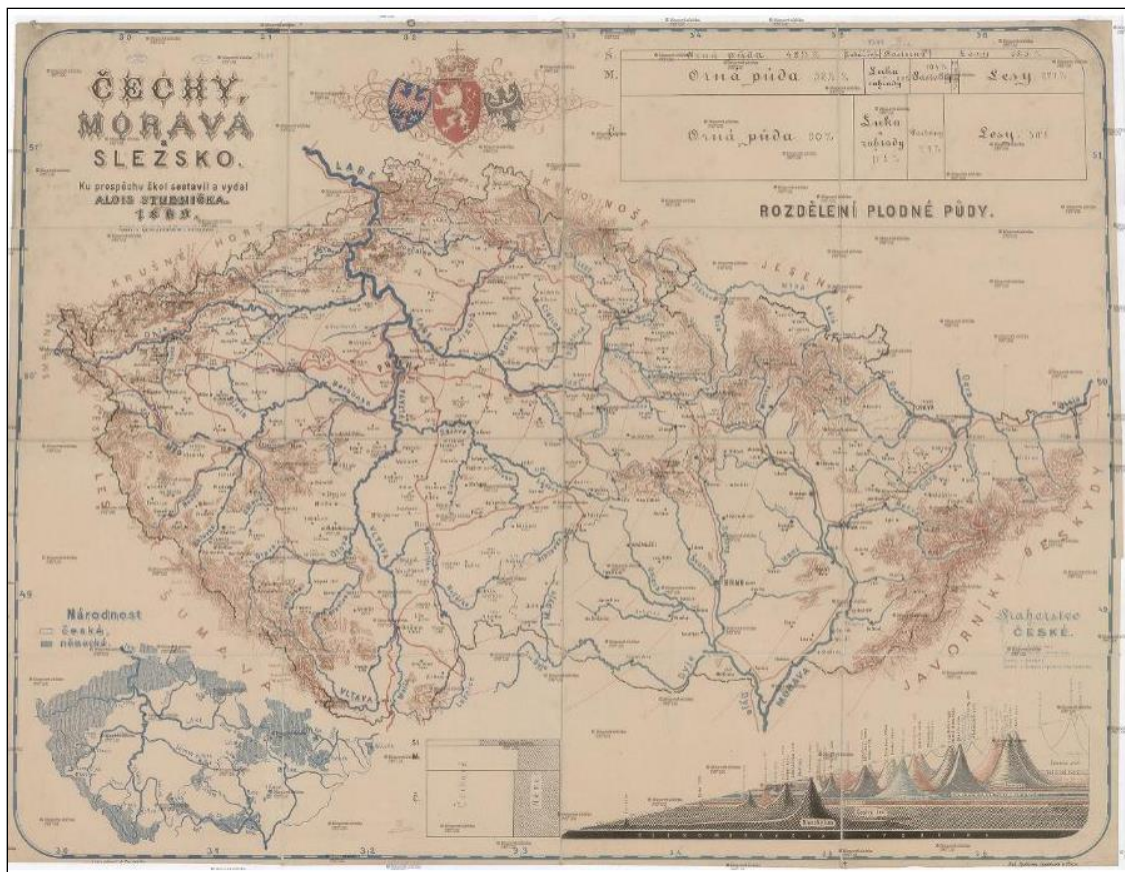
Obrazová příloha č. 7: užití barevných ploch

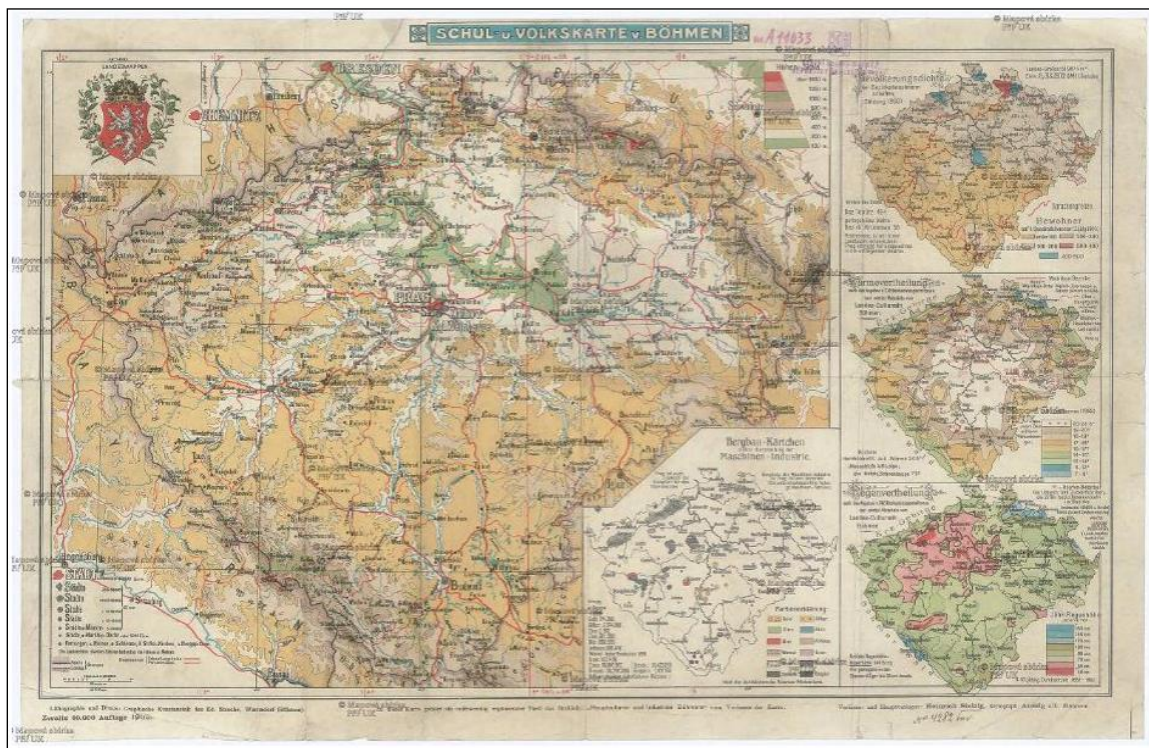
Obrazová příloha č. 8: pohlednice s diapozitivy

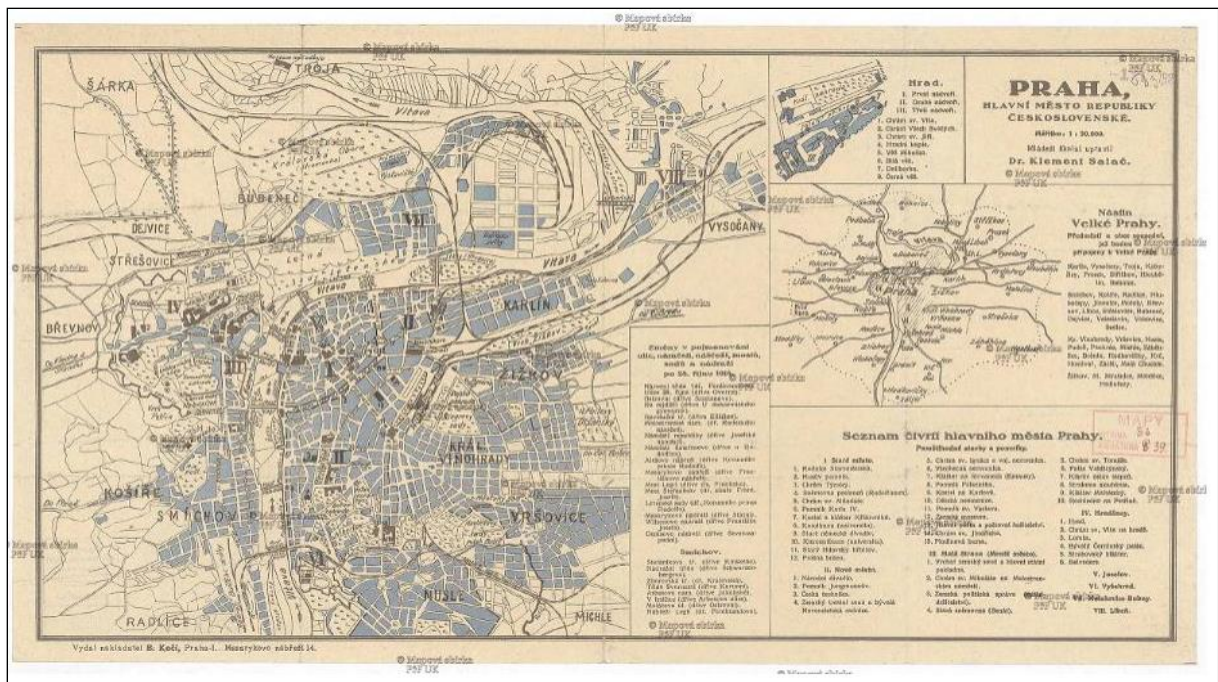
Obrazová příloha č. 9: stereopohlednice

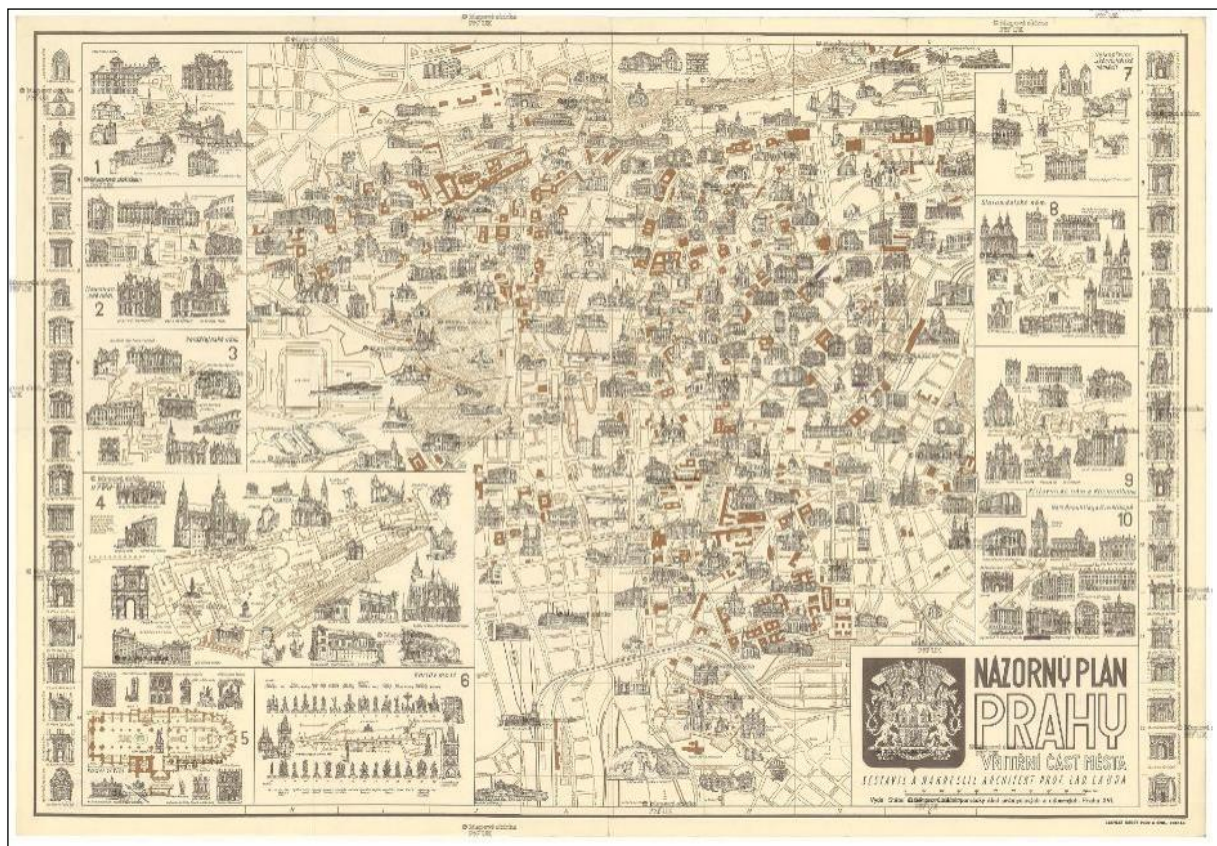
Obrazová příloha č. 10: Čechy, Morava a Slezsko

Obrazová příloha č. 11: Schul- u. Volkskarte v. Böhmen

Obrazová příloha č. 12: Praha : hlavní město Republiky československé

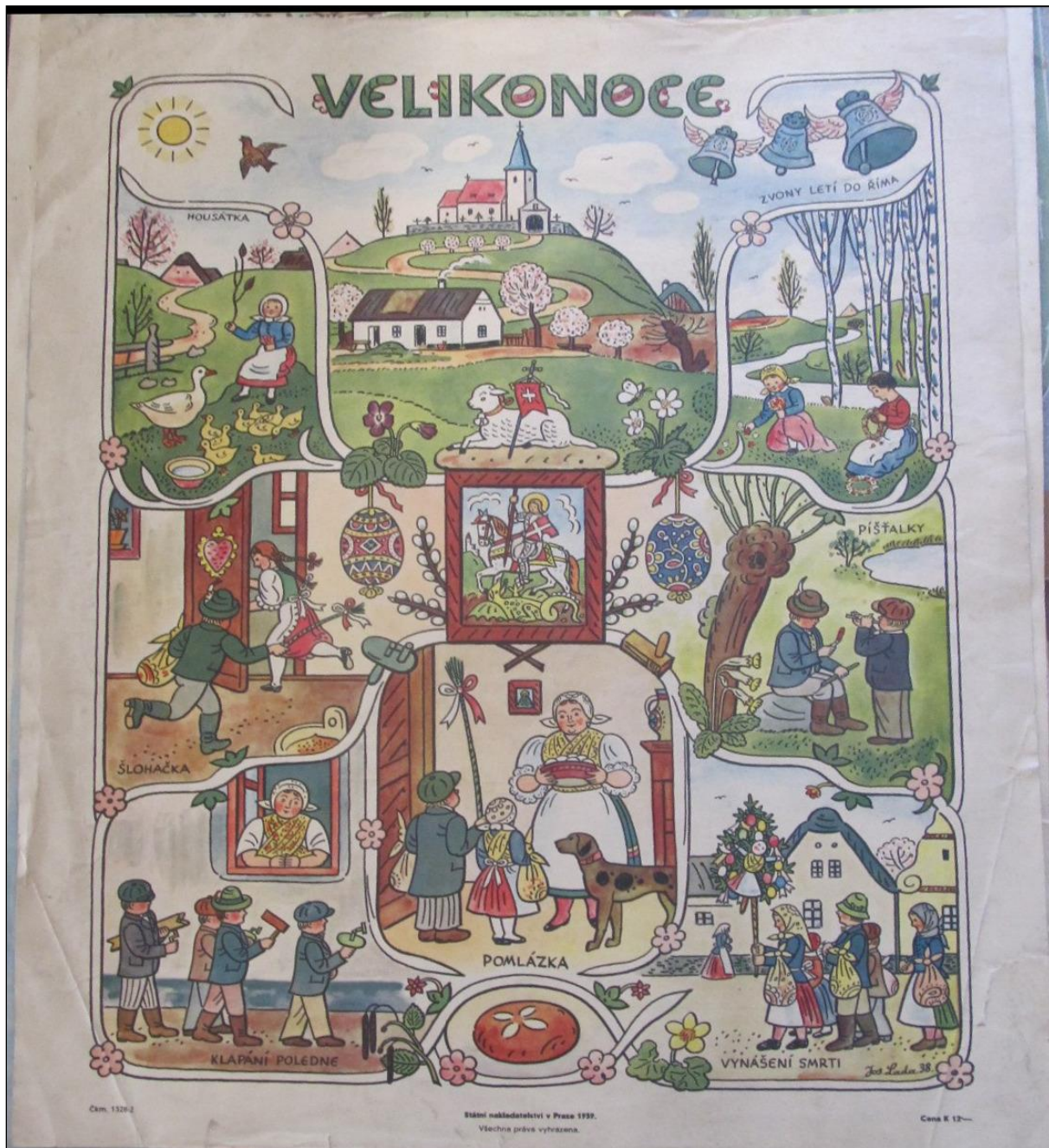
Obrazová příloha č. 13: Názorný plán Prahy : vnitřní část města

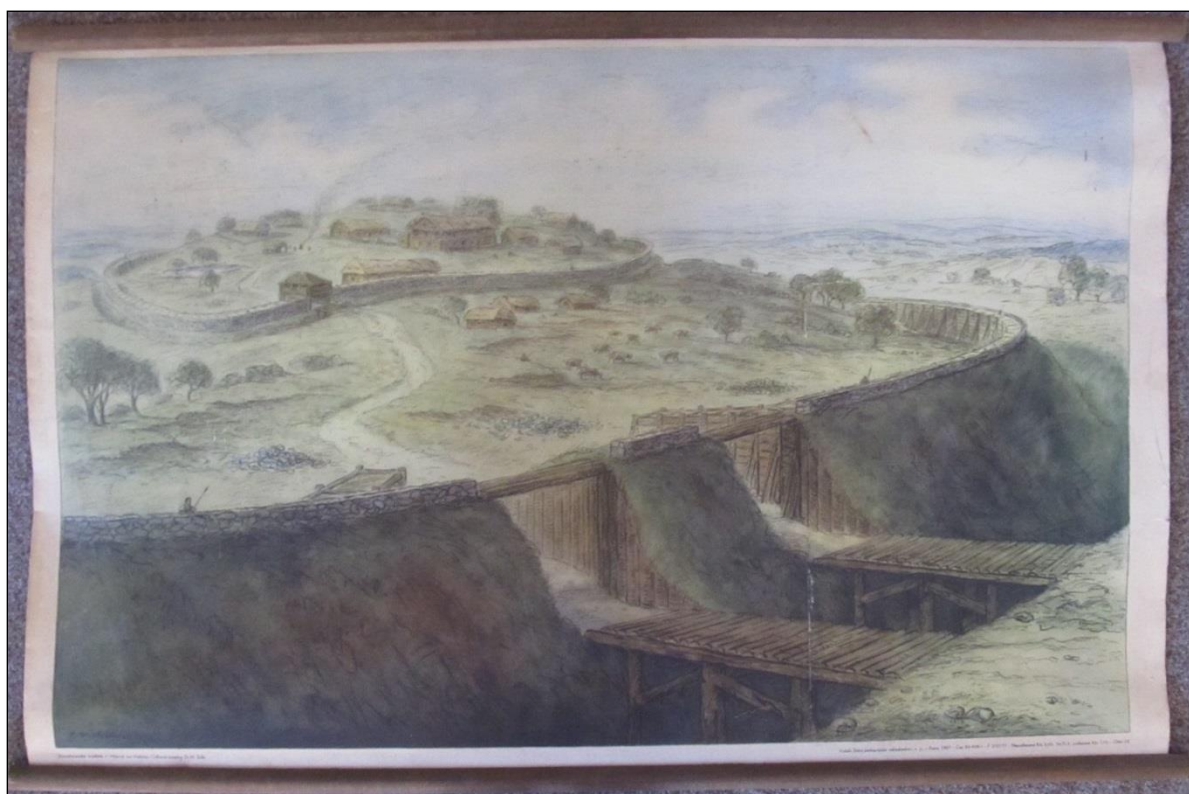
Obrazová příloha č. 14: Knihař

Obrazová příloha č. 15: Trh na Starém městě v XVI. století

Obrazová příloha č. 16: Velikonoce

Obrazová příloha č. 17: Slovanské hradiště

Obrazová příloha č. 18: Kamenouhelný prales

Tabulkové přílohy

název	značka	převod na metry
kilometr	km	1 000 m
myriametr	mym	10 000 m
zeměpisné míle		7 420 m
rakouské míle		7 585, 936 m

Tabulka č. 1: převody jednotek

číslo v atlase	Název mapky
1.	Egypt
2.	Palestina
3.	Říše Alexandrova
4.	Sídla Řeků
5.	Řecko
6.	Itálie
7.	Říše Římská
8.	Evropa za stěhování národů
9.	Říše Karlovců
10.	Říše Arabská
11.	Říše Německá v X. a XI. století, říše za Boleslava I. a II.
12.	Říše Sámova a Velkomoravská
13.	Říše Otakara II. a Karla IV.
14.	Zámořské objevy Španělů a Portugalců
15.	Panství Habsburské za Maximiliána I.
16.	Rakousko za Ferdinanda I.
17.	Rakousko za Leopolda I. a Marie Teresie
18.	Rakousko po válkách Napoleonských

Tabulka č. 2: obsah Atlasu dějepisného

pořadí	název mapy
1.	K zeměpisu hvězdářskému
2.	Československá republika
3.	Čechy
4.	Morava a Slezsko
5.	Plány
6.	Slovensko a Podkarpatská Rus
7.	Československá republika
8.	Evropa
9.	Ploché polokoule zemské

Tabulka č. 3: obsah Atlasu republiky Československé

Číslo skupiny	Název skupiny
I.	Počátky plzeňského školství
II.	Gymnasium u sv. Anny
III.	Škola reálná, dříve reálné gymnasium
IV.	Škola hlavní, obecná či „normální“ (německá)
V.	Počátky české školy
VI.	Česká škola ve „Štíftu“
VII.	Jan Rychtařík a staří učitelé
VIII.	Rozvoj českého školství v Plzni po roce 1874
IX.	Vnitřní organizace a práce školy
X.	Škola za světové války
XI.	Práce a odměny žáků
XII.	Školní pomůcky
XIII. a XIV.	Práce učitelů

Tabulka č. 4. rozdělení skupin v „Školském museu Komenského v Plzni“

Textové přílohy

Mapy a plány pro výuku vlastivědy z období rakouské monarchie

Textová příloha č. 1: Císařství rakouské

Autor: bez uvedení autora

Vydavatelství: c. k. školní kněhosklad

Rok vydání: [1830-1867]¹⁶¹

Měřítko a velikost mapy: Slovní vyjádření je v palcích, zeměpisných mílich a sázích, stejně jako grafické znázornění.

Jazyk: na území Čech v češtině, za hranicemi v příslušném jazyce

Obsah mapy: Mapa neobsahuje vysvětlivky. Je zde natištěna podrobná souřadnicová síť. Mapa zobrazuje jen nejvýznamnější pohoří, základní síť vodních toků a nejvýznamnější města.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Není tak výrazně a přehledně barevně provedena oproti ostatním zmíněným mapám rakouského mocnářství, které by při výuce obstály jistě lépe než tato.

Textová příloha č. 2: Schulwandkarte des Königreiches Böhmen

Autor: Schober, Karl

Vydavatelství: K. u. k. militär-geographischen Institut Wien

Rok vydání: 1886

Měřítko a velikost mapy: 1 : 200 000

Jazyk: německý. Existuje též i česká varianta.

Obsah mapy: Jasně dominují fyzickogeografické prvky (pohoří, vodní toky, celkový reliéf). Sociogeografické jsou jen doplňkem (města, cesty – hodně zvýrazněné). Velká města mají půdorys, ostatní jsou jen bodovým znakem. Vyznačena je železnice. Zeměpisná síť je zakreslena ve dvou variantách (od Greenwichského i Ferrského poledníku).

Doprovodný obsah: Český lev s pozadím Rakousko-Uherské orlice. Plán Prahy s měřítkem 1 : 12 500 m.

¹⁶¹ Roky uvedené v závorkách nejsou přesná data, která by byla napsána na díle, nýbrž se jedná o odborný odhad katalogizátorů, kteří zpracovávali daný záznam většinou do online databází.

Zhodnocení pro výuku: Mapa byla schválena ministerstvem kultu a vyučování 20. června 1887. Jedná se o výbornou pomůcku pro zkoušení žáků z místopisu, neboť na větší vzdálenost lze vidět pouze velké počáteční písmeno názvu.

Textová příloha č. 3: Králowství České

Autor: Schönfelder z Feuersfeldu, František

Vydavatelství: Josef Jireček, Praha

Rok vydání: 1850

Měřítko a velikost mapy: Grafické znázornění v zeměpisných mílich a Vídeňských sázích.

Jazyk: český

Obsah mapy: Mapa znázorňuje tradiční české rozdělení do krajů a „podkrajů“ (okresů), které jsou vyjmenovány v rohové tabulce. Reliéf je opět šrafován a ještě stínován se západním osvětlením svahů. Neznázorňuje jen názvy měst, nýbrž i například pošty, zámky a zříceniny nebo pevnosti.

Doprovodný obsah: Tabulka s vyznačením politického rozdělení podle krajů a podkrajů.

Zhodnocení pro výuku: Pro výuku dějepisu nemá větší význam, ale pro vlastivědu je mapa dosti podrobná.

Textová příloha č. 4: Der Oesterreichische Kaiserstaat

Autor: Handtke, Friedrich

Vydavatelství: C. Flemming

Rok vydání: [1850-1867]

Měřítko a velikost mapy: Měřítko ve čtyřech druzích mílí (zeměpisné, maďarské, rakouské a italské) je jen graficky znázorněno.

Jazyk: německý

Obsah mapy: Mapa je jen černobílá. Zkoumaný dokument byl ručně dobarvován majitelem. Je zde znázorněna zeměpisná síť. Významná pohoří jsou znázorněna pomocí šraf. Dále je v mapě obsažena základní vodopisná síť a velká města. Měřítko ve čtyřech druzích mílí dokládá rozmanitost rakouské monarchie.

Doprovodný obsah: Obsahuje seznam „Deutsche Laender“ (německých zemí) a „Laender ausserhalb Deutschland“ (zemí vně Německa).

Zhodnocení pro výuku: Možnou výhodou je měřítko ve více jednotkách. Opět se jedná o mapu pro výuku vlastivědy, která je dosti přehledná.

Textová příloha č. 5: Visecí mapa Evropy

Autor: Kozenn, B., česky upravil Kovář, M. R.

Vydavatelství: Ed. Hölzel

Rok vydání: [1850 a 1871]

Měřítko a velikost mapy: bez měřítka, 136 x 115 cm

Jazyk: český

Obsah mapy: Zvýrazněná horská pásma překrývají hranice státu, které nevynikají. Není jasné, zda je to politická mapa či fyzickogeografická mapa. Autor se snažil spojit oboje dohromady. Je ponurá. V mapě dominují velká centra (Paříž, Vídeň). Není jasné, co na mapě znamenají města s bodovým znakem hvězdy místo kruhu. Řeky jsou vyznačeny černě.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Není moc přehledná. Dnes je snaha o jednoduchost, přehlednost, výraznou barevnost, z tohoto důvodu není pro dnešní vyučování vhodná.

Textová příloha č. 6: Mocnářství rakouské : sestaveno ku prospěchu škol českých

Autor: Wagner, Jan Eduard

Vydavatelství: Jaroslav Pospíšil, Praha

Rok vydání: 1857

Měřítko a velikost mapy: Zobrazeno jen grafické v zeměpisných mílich.

Jazyk: český

Obsah mapy: Vnější hranice státu jsou barevně zvýrazněny. Vnitřní hranice zemí rakouského mocnářství jsou též barevně odlišeny. Mapa na území rakouského mocnářství obsahuje poměrně podrobný popis měst a reliéfu, který je znázorněn pomocí šraf.

Doprovodný obsah: Mapa obsahuje tabulku s názvy zemí, jejich rozlohou v mílich a počtem obyvatel.

Zhodnocení pro výuku: Tato mapa Rakouského mocnářství je podrobnější, ale přesto přehledná. Pro výuku vlastivědy v dobách vzniku vhodná.

Textová příloha č. 7: Mapa království českého

Autor: z Kozzenova malého atlasu školního – poznámka v pravém horním rohu

Vydavatelství: Eduard Hölzel, Vídeň

Rok vydání: [1850-1860]

Měřítko a velikost mapy: 1 : 1 500 000 rakouských mil

Jazyk: český

Obsah mapy: Znázorněna jsou města velmi podrobně, což mapu zároveň dosti zneřehledňuje. Reliéf je opět vyšrafován a podrobně popsán.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Mapa je velmi zaplněna, proto je pro výuku vlastivědy méně vhodná, ale pro hledání určitého místa nedocenitelná.

Textová příloha č. 8: Polohopisný plán Prahy : pomůcka k prvopočátečnímu vyučování zeměpisu na školách pražských

Autor: neuveden

Vydavatelství: K. Hübner

Rok vydání: [1860-1900]

Měřítko a velikost mapy: neuvedeno

Jazyk: český

Obsah mapy: Plán je pouze černobílý. Vše je znázorněno pomocí linií a šraf.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: V plánu je popsána jen uliční síť, nikoliv významné památky, tudíž pro výuku dějepisu není moc vhodný.

Textová příloha č. 9: Okolí města Prahy na hodinu cesty : pomůcka k prvopočátečnímu vyučování zeměpisu na školách pražských

Autor: neuveden

Vydavatelství: K. Hübner

Rok vydání: [1860-1900]

Měřítko a velikost plánu: neuvedeno

Jazyk: český

Obsah plánu: V centru plánu je znázorněno půdorysné opevnění Prahy a dominantním prvkem v mapě je dojezdová vzdálenost okolí tehdejší Prahy do půl a jedné hodiny cesty. V plánu jsou znázorněny významné parky, rozhledny, plynárny, vodárny a samozřejmě železniční síť se stanicemi.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Jak již z názvu vyplývá, je mapa vhodná především pro školy v Praze či okolí.

Textová příloha č. 10: General – Karte des Königreiches Böhmen

Autor: Kořistka, Carl; Sommer, Adolf

Vydavatelství: Eduard Hölzel's Verlag, Olmütz und Wien

Rok vydání: 1862

Měřítko a velikost mapy: grafické v mílích a sáhách

Jazyk: německý

Obsah mapy: Mapa obsahuje podrobné členění veškerých zobrazených věcí. Například hrady, zámky, kostely, kříže či další. Z tohoto důvodu je mapa velmi zaplněná, až nepřehledná.

Doprovodný obsah: Obsahuje také statistické údaje o počtu Slovanů a Němců na území a jejich náboženského vyznání. K mapě je také přiřazena nejznámějších měst seřazených podle abecedy a uvedených v českém i německém jazyce s počtem obyvatel.

Zhodnocení pro výuku: Díky doplňujícím údajům je tato pomůcka pro výuku dosti vhodná, přestože samotná mapa obsahuje hustý popis, a proto působí nepřehledně.

Textová příloha č. 11: Čechy, Morava a Slezsko

Autor: Studnička, Alois

Vydavatelství: Karel Janský, Jindřichův Hradec

Rok vydání: 1869

Měřítko a velikost mapy: neuvedeno

Jazyk: český

Obsah mapy: Obsahuje základní síť vodních toků. Obsahuje železnice. Pohoří je znázorněno „kopečkovou metodou pomocí linií“, ale nížiny nikoliv. Hlavní vrcholy jsou popsány. Větší města jsou doplněna údajem o počtu obyvatel.

Doprovodný obsah: Mapa obsahuje malou doprovodnou mapku národnostního rozložení Čechů a Němců i grafické znázornění jejich počtu v jednotlivých zemích. (Čechy, Morava, Slezsko). Znázorňuje „Prahorstvo české“, což je graf nejvýznamnějších pohoří, které jsou barevně rozlišeny a dobře se tak porovnává jejich výška, což je pro studenty velmi užitečné. Obsahuje graf využití půdy v jednotlivých zemích (=landuse) Jsou zde barevně nakresleny i znaky jednotlivých zemí.

Zhodnocení pro výuku: Celkově mapa působí velmi přehledně, přestože některá místa jsou téměř prázdná. Pro výuku vlastivědy je poměrně vhodná a jasná. Pro výuku dějepisu neobsahuje nic zajímavého a potřebného.

Textová příloha č. 12: Schulkarte des Königreiches Böhmen

Autor: neuveden

Vydavatelství: F. Fischer

Rok vydání: [1870-1890]

Měřítko a velikost mapy: neuvedeno

Jazyk: německý

Obsah mapy: Mapa obsahuje hlavně fyzickogeografické prvky (reliéf a vodní toky), a to dohromady mapě dominuje. Dále obsahuje města a železnice. Hlavní město je znázorněno půdorysem. Mapa obsahuje malé členění měst podle velikosti.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Mapu by bylo možno použít při výuce pro svou jednoduchost. Je méně vhodná než některé jiné mapy, neboť nemá žádný doprovodný obsah.

Textová příloha č. 13: Rakouské země sudetské

Autor: Studnička, Alois

Vydavatelství: Fr. A. Urbánek, Praha

Rok vydání: 1876

Měřítko a velikost mapy: neuvedeno

Jazyk: český

Obsah mapy: Legenda je vyjádřena klasicky i pomocí obrázku pod mapou. Též obsahuje kružnice podle vzdálenosti od Prahy. Reliéf je znázorněn opět šrafovanými pohořími s popisky hlavních vrcholů a jednoduchou sítí vodních toků, které jsou znázorněny modře.

Doprovodný obsah: K mapě je přidán graf i mapka národností podle zemí českých.

Zhodnocení pro výuku: Mapa je přehledná, města jsou rozčleněna podle počtu obyvatel, a proto je celkově pro výuku vhodným nástrojem.

Textová příloha č. 14: Školní závěsná mapa Království českého

Autor: Křížek, Václav

Vydavatelství: Karel Janský, Tábor a Jindřichův Hradec

Rok vydání: schváleno 1876

Měřítko a velikost mapy: 1: 288 000 mil, i grafické

Jazyk: český

Obsah mapy: Obsahuje zeměpisnou síť poledníků a rovnoběžek, přesnou rozlohu ve třech různých jednotkách (míle zeměpisné, míle rakouské, kilometry). Hlavní město je s půdorysem. Města jsou opět rozdělena podle počtu obyvatel. U velkých je v legendě uveden jejich počet. Obsahuje železnice, silnice. Ve vysvětlivkách je opět uvedena délka hranice se sousedními zeměmi v mílích zeměpisných. Mapa obsahuje „znamenitější“ zámky, zříceniny hradů, kláštery a poutnická místa. Sídla krajského soudu jsou dvakrát podtržena, sídla okresního hejtmanského jsou jednou podtržena, sídla okresního soudu a berního úřadu jsou podtržena čárkovaně. Můžeme zde nalézt též vzdálenost ku Praze vzdušnou čarou, což je znázorněno pomocí kružnic. Mapa obsahuje hvězdicovité znaky pro opevněná místa (např. Vyšehrad). Jednotlivé kopce nejsou tak podrobně znázorněny jako u jiných map. Obsahuje navíc úrodné nížiny, což slouží k větší přehlednosti. Jsou zde i názvy pohraničních pohoří. Mapové znaky přesahují i zemské hranice (např. prameny řek, velká města za hranicemi, pohraniční hory). Barevně je velmi zdařilá.

Doprovodný obsah: Mapa obsahuje velké množství dílčích údajů (grafy, malá mapa). Je zde graf srovnání výšky pohoří (i reliéfní). Pro studenty mohou být velmi zajímavé údaje o území Čech (1/190 Evropy, 1/2610 souše zemské, 1/9810 celého povrchu země, (1/12 říše rak.), využití půdy (= „landuse“). Všechno opět v několika jednotkách (jitry, hektary, procenta). Dále je obsaženo rozdělení obyvatelstva podle pohlaví, podle náboženského vyznání a podle zaměstnání. Znázorněny jsou též délky hranic s „cizozemskými“ a se „sousedními korunními zeměmi Rakouskými“. Toto vše je v grafu. Obsahuje malou mapu vodních toků i graf s délkami vybraných vodních toků seřazených od nejdelšího po nejkratší. Též zde nalezneme reliéfní graf spádu Labe a Vltavy (s popisy měst). Zhodnocení pro výuku: Celkově je mapa velmi názorná, přehledná, pro žáky velmi vhodná, je napsaná v češtině (a to i místa mimo Čechy).

Textová příloha č. 15: Závěsná Mapa království Českého

Autor: Melichar

Vydavatelství: Urbánek

Rok vydání: schváleno 1877

Měřítko a velikost mapy: 1 : 288 000

Jazyk: český

Obsah mapy: Říční síť je vyznačena modře. Obsahuje železnici, která je červeně.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Mapa byla schválena ministerstvem roku 1877. Dobrá pro určování vzdáleností.

Textová příloha č. 16: Praha : diagram ku soujmenému článku školních čítanek

Autor: Rác, Emil

Vydavatelství: Ant. Mikolášek, Litomyšl

Rok vydání: [1880-1900]

Měřítko a velikost plánu: 1 : 7500 m, i grafické

Jazyk: český

Obsah plánu: Jedná se o plán Prahy složený ze čtyř mapových listů, kde jsou přehledně znázorněny nejvýznamnější památky. Vybrané památky mají budovy znázorněné půdorysem. Je zde vyznačené opevnění. Římskými číslicemi jsou znázorněné pražské čtvrtě. Plánek obsahuje železnice, ale nejsou zde vyznačeny ulice, což ještě podtrhuje dominanci vybraných památek.

Doprovodný obsah: Seznam nejvýznamnějších památek je uveden s čísly pod plánem. Obsahuje také dva malé plánky („Plán královského hradu“ a „Půdorys chrámu sv. Víta“, kde je i označeno rozmístění kaplí, oltáře, hrobu či mausolea – má i vlastní měřítko). Obsahuje též barevný znak Prahy.

Zhodnocení pro výuku: Plán je velmi vhodný pro výuku dějepisu, neboť jsou zde přehledně znázorněné památky.

Textová příloha č. 17: Mocnářství Rakousko-Uherské; Vídeň : diagram ku soujmenému článku šk. čítanek

Autor: Mikolášek, Antonín

Vydavatelství: Mikolášek, Ant., Litomyšl, vlastním nákladem

Rok vydání: [1880-1918]

Měřítko a velikost mapy: 1 : 5 000 000 km, i grafické pro Rakousko-Uhersko. Pro Vídeň je 1 : 62 300 km, i též grafické.

Jazyk: český

Obsah mapy: Je složena ze dvou stran. Na lícové je Mocnářství Rakousko-Uherské a na rubové „plán Vídně“ a „Seznam království a zemí monarchie“. Zobrazená města jsou opět dělena podle počtu obyvatel. Hranice jednotlivých zemí i států jsou barevně zvýrazněny.

Mapa neobsahuje reliéf, pouze popis jednotlivých pohoří. V mapě jsou znázorněny základní vodní toky.

Doprovodný obsah: Na rubu se nachází říšský znak a znaky Rakousko-Uherských korunních zemí i s jejich seznamem a malým výřezem „Císařského hradu“ (dnešní Hofburg v centru Vídně).

Zhodnocení pro výuku: Jedná se primárně o politickou mapu. Rakousko-Uhersko je ovšem celé provedeno jednou barvou, a proto nepůsobí moc přehledně. Mapa postrádá znázornění pohoří, jen řeky jsou jediné záchytné body pro studenty.

Textová příloha č. 18: Visecí mapa království Českého

Autor: Kozenn, B., přeložil Erben, J.

Vydavatelství: E. Hölzl, Vídeň

Rok vydání: schválena 1882

Měřítko a velikost mapy: 1 : 200 000, 180 x 151 cm

Jazyk: český

Obsah mapy: Mapa je přeplněná. Převládá zde hnědožlutá barva, což ubírá její přehlednosti.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Pro svou přeplněnost není vhodná.

Textová příloha č. 19: Školní mappa Království českého

Autor: Zdeněk, Jaroslav

Vydavatelství: Ed. Hölzel, Vídeň

Rok vydání: [1890-1910]

Měřítko a velikost mapy: 1 : 300 000 zeměpisných mil, grafické měřítko v mílich a myriametrech, 128 x 110 cm

Jazyk: český

Obsah mapy: Skládá se ze čtyř mapových listů. Obsahuje šrafovaný reliéf. (znázorňují jen kopce). Je přehlednější, než mapa Evropy. Nezobrazuje toho tolik. Obsahuje řeky (černě) a cesty (červeně), z čehož je dobře viditelný místopis. Jsou zde i hrady. Zobrazuje nejen města, ale i kláštery nebo pevnosti (například Vyšehrad). Mapa má několik měřítek se vzájemnými převody (kilometry, zeměpisné míle a myriametry) Rozděluje města podle počtu obyvatel. Je zde i zeměpisná síť.

Doprovodný obsah: Zobrazuje i menší „Národopisnou mapu království českého“ v měřítku 1 : 1 500 000 (Mm.), kde je území s převahou německého obyvatelstva. Obsahuje „Sestranní rys vysočin“, což jsou průřezy územím Čech.

Zhodnocení pro výuku: „Sestranní rys vysočin“ je dobrá ukázka pro děti, které pohoří (hory) jsou vyšší. Průřezy obsahují i určitá města pro lepší orientaci.

Textová příloha č. 20: Příruční mapa Království českého

Autor: zmenšené vydání školní mapy od Karla Schobera

Vydavatelství: C. a k. vojen. zeměpisný ústav ve Vídni

Rok vydání: [1888-1918]

Měřítko a velikost mapy: 1 : 1 000 000, i grafické

Jazyk: český

Obsah mapy: Je zde znázorněn reliéf pomocí barevné hypsometrie a šraf. Též uvádí základní síť vodních toků a jako u většiny ostatních map Čech – města podle počtu obyvatel, pevnosti, zříceniny, zámky, kláštery a chrámy. Znázorňuje i železnice a silnice.

Doprovodný obsah: K mapě je také připojen plánek Prahy, kde jsou opět zvýrazněná (stejně jako v celé mapě) první písmena názvů.

Zhodnocení pro výuku: Pro výuku je poměrně vhodná, neboť znázornění reliéfu je pomocí barevné hypsometrie, což se jeví pro studenty jako nejlepší metoda.

Textová příloha č. 21: Mocnářství Rakousko-Uherské

Autor: Mikolášek, Antonín

Vydavatelství: Ant. Mikolášek, Litomyšl

Rok vydání: [1890-1918]

Měřítko a velikost mapy: 1: 1 000 000 km, i grafické

Jazyk: český, názvosloví v češtině je i za hranicemi monarchie

Obsah mapy: Přehledně jsou zde významná města, horská pásma znázorněna pouze linií a jejich nejvýznamnější hory trojúhelníkem. Dále jsou uvedeny pevnosti a průplavy, což jsou významné stavby na tehdejší dobu. Řeky jsou vyznačeny černě a tloušťka jejich linie odpovídá velikosti toku. Jedná se tedy hlavně o politickou mapu. Jednotlivé země jsou barevně dobře rozlišeny a tak ani v dnešní době nedochází k jejich splývání.

Doprovodný obsah: Seznam království a zemí, jež zobrazuje.

Zhodnocení pro výuku: Velmi přehledná, tudíž pro výuku vlastivědy vhodná.

Textová příloha č. 22: Plán Všeob. zemské jub. výstavy v Praze 1891 – Plan der Allg.

Landes-Ausstellung, Prag 1891

Autor: neuveden

Vydavatelství: M & M Wltžek, Praha

Rok vydání: 1891

Měřítko a velikost plánu: neuvedeno

Jazyk: český a německý

Obsah plánu: Plán znázorňuje, jaké budovy slouží pro Všeobecnou zemskou jubilejní výstavu v Praze roku 1891 i s konkrétním umístěním i zobrazením jednotlivých pavilonů na břehu Vltavy. Popis je uveden v českém i německém jazyce.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Jako orientační plánek jistě návštěvníkům dobře posloužil, čímž ovšem jeho úloha skončila. Pro výuku není využití.

Textová příloha č. 23: Školní nástěnná mapa Evropy

Autor: Umlauft, F.; Rothaug, J. G.; přeložil Krejčí, Josef

Vydavatelství: G. Freytag a Berndt, Vídeň

Rok vydání: 1897

Měřítko a velikost mapy: 1: 3 000 000km, i grafické

Jazyk: český

Obsah mapy: Jedná se o politickou mapu Evropy, kde reliéf je sice také znázorněn šrafy, ale nedominuje již mapovému poli. Základní vodní síť je znázorněna černě, železnice červeně a přidána jsou jen významná města s větším počtem obyvatel. Jednotlivé státy jsou odlišeny barevně, což dodává mapě velkou přehlednost.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Schváleno ministerstvem dne 1. 11. 1897 pro české školy obecné a měšťanské. Schváleno též ministerstvem dne 8. 12. 1900 pro české střední školy. Barevným odlišením států je mapa velmi přehledná a proto i vhodná do výuky.

Textová příloha č. 24: Království české : náčrt mapy pro střední stupně školy obecné;

Slovensko : náčrt mapy pro školy

Autor: Mikolášek, Ant.

Vydavatelství: Ant. Mikolášek

Rok vydání: [1900-1918]

Měřítko a velikost mapy: Dvě různá měřítka. Jedná se o dvě mapy po třech listech.
1: 1 300 000 a 1 : 360 000

Jazyk: český

Obsah mapy: Obsahuje vodní toky znázorněné klasicky linií, což je typické. Obsahuje linií znázorněné i pohoří a významné vrcholy jsou vyznačeny trojúhelníkem, ovšem bez udané výšky. Města jsou opět rozdělena podle velikosti a hlavní město je znázorněno půdorysem. Vyskytuje se zde naznačená zeměpisná síť. Mapa je natolik generalizovaná (zobecněná), až je téměř prázdná. Obsahuje jen minimum vybraných zámků, zřícenin a klášterů. Studenti z ní sice zjistí rozmístění jednotlivých pohoří, ale nikoliv jejich výšku. A proto z mého pohledu není pro studenty vhodná.

Doprovodný obsah: Můžeme zde nalézt „Graf využití půdy“ a „Konstrukce a hrubý náčrt mapy Království Českého“. Poslední jmenovaný slouží studentům k hrubému náčrtu země do jejich sešitů, případně pro učitele na tabule.

Zhodnocení pro výuku: Pro její velké generalizování není pro studenty vhodná. Pouze snad jen „Konstrukce a hrubý náčrt mapy Království Českého“, který slouží jako návod pro vlastní náčrtek.

Textová příloha č. 25: Schul- u. Volkskarte v. Böhmen

Autor: Stelzig, Heinrich

Vydavatelství: Heinrich Stelzig, Ústí nad Labem

Rok vydání: 2. vydání, 1902

Měřítko a velikost mapy: 1 : 1 000 000 km, i grafické

Jazyk: německý

Obsah mapy: Města jsou opět řazena podle velikosti s půdorysy větších. Dalšími znaky jsou znázorněny například opevněná města, zříceniny, zámky, kláštery a kostely a také vrcholky hor. Reliéf je znázorněn barevnou hypsometrií, kde se dokonce nad 1400 metrů používá rudá barva. Pojmenovány jsou jen hlavní pásy pohoří, jejichž názvy se ovšem v celé mapce ztrácejí. První písmena názvů měst jsou zvýrazněna.

Doprovodný obsah: Barevný zemský znak Čech i velké množství malých doprovodných mapek, jako jsou „Bevölkerungsdicht“ (hustota zalidnění), „Wärmetheilung“ (průměrná teplota území), „Regenvertheilung“ (průměrné roční srážky), „Bergbau-Kärtchen nebst Darstellung der Maschinen-Industrie“ (průmysl a těžba)

Zhodnocení pro výuku: Díky dobré barevné hypsometrii a mapce těžby a průmyslu je vhodná pro výuku vlastivědy, pro výuku dějepisu neobsahuje nic zvláštního.

Textová příloha č. 26: Plán královského hlavního města Velké Prahy s okolím

Autor: Brož, Josef

Vydavatelství: B. Rácová, Královské Vinohrady

Rok vydání: [1910]

Měřítko a velikost plánu: 1 : 20 000 m, i grafické

Jazyk: český

Obsah plánu: Plán Prahy je poměrně podrobný, hlavně uliční síť je podrobná. Významné památky jsou zvýrazněny půdorysem. Znárodněna je i železnice a samozřejmě sady a parky. Znárodněuje území Velké Prahy, nejen historického jádra. Popis je poměrně podrobný.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Pro výuku dějepisu je poměrně vhodné zvýraznění významných památek, ale plán se zdá pro tento účel místy až velmi podrobný.

Mapy a plány pro výuku vlastivědy po roce 1918

Textová příloha č. 27: Praha : hlavní město Republiky československé

Autor: Salač, Klement

Vydavatelství: B. Kočí, Praha

Rok vydání: [1919-1920]

Měřítko a velikost mapy: 1 : 30 000

Jazyk: český

Obsah mapy: Není to mapa, nýbrž plán (nemá souřadnicovou síť, a tak nepočítá se zakřivením země, což je v tomto měřítku běžné). Jedná se o plán Prahy, kde jsou znázorněny jednotlivé čtvrtě i s jejich seznamem. Římské číslice označují čtvrtě Prahy, arabské číslice významné památky, které jsou vybarveny černou barvou a jsou v seznamu. Plánek obsahuje také železnice a dokonce jsou modře znázorněny kamenné stavby.

Doprovodný obsah: Plánek obsahuje i „Nástin Velké Prahy“, který byl schválen až roku 1922, zvětšený plánek Pražského hradu s jeho podrobným popisem, tabulku se „Změnami v pojmenování ulic, náměstí, nábřezí, mostů, sadů a nádraží po 28. říjnu 1918“, spojených se vznikem republiky a nakonec i tabulku s popisem významných staveb v Praze, rozdělených podle čtvrtí.

Zhodnocení pro výuku: Plánek je i pro tehdejší studenty vhodný z toho důvodu, že je na něm vidět vývoj Prahy a nejvýznamnější památky, které mohou třeba navštívit a osvěžit si tak poznatky z historie získané ve škole.

Textová příloha č. 28: Československá republika

Autor: neuveden

Vydavatelství: Státné nakladatelství

Rok vydání: [1923]

Měřítko a velikost mapy: 1 : 1 500 000 km, i grafické. Pro pláněk Brna 1 : 48 000 km i s grafickým měřítkem a pro pláněk Prahy 1 : 48 000 km i s grafickým znázorněním.

Jazyk: slovenský

Obsah mapy: Reliéf je znázorněn stínováním a částečně slabou barevnou hypsometrií. Velká města jsou znázorněna opět půdorysy i s náčrtem jejich vývoje. Mapa neobsahuje silnice, opět pouze železnice a kromě klasických prvků, jako jsou průsmyky, jeskyně, zříceniny, propasti, obsahuje i velmi zajímavou věc – zdroj vody. Řeky jsou znázorněny černě. Obsahuje též znázornění zemských hranic.

Doprovodný obsah: Menší podrobné plánky Brna a Prahy.

Zhodnocení pro výuku: Mapa je poměrně přehledná pro výuku vlastivědy, ale nezobrazuje nic zásadního pro výuku dějepisu. Jedná se o klasickou mapu území.

Textová příloha č. 29: Čechy

Autor: Voj. zeměpisný ústav

Vydavatelství: Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého v Praze

Rok vydání: [1924]

Měřítko a velikost mapy: 1 : 1 000 000 km, i grafické

Jazyk: český

Obsah mapy: Reliéf je znázorněn barevnou hypsometrií i šrafami. Jsou zde vyznačeny říšské a zemské hranice. Mapa také obsahuje členění Čech na župy. Města jsou znázorňována podle velikosti a největší i reliéfem. Mapa je vytvořena dle nástěnné mapy Československé republiky s měřítkem 1 : 200 000.

Doprovodný obsah: Mapa obsahuje plán hlavního města Prahy s vyznačenými čtvrtěmi i pláněk mostecko-teplické uhelné pánve.

Zhodnocení pro výuku: Schváleno ministerstvem dne 25. 10. 1924 pro školy obecné, měšťanské i střední. Mapa působí dosti ponurým dojmem. Pro výuku vlastivědy je dobré, že obsahuje lomy, doly, lázně, průplavy, průsmyky, zámky i hrady, což se ale ve výuce dějepisu mnoho neuplatní.

Textová příloha č. 30: Národnostní mapa Republiky československé

Autor: Boháč, Antonín

Vydavatelství: Národopisná společnost českoslovanská v Praze

Rok vydání: 1926

Měřítko a velikost mapy: 1 : 500 000 km, i grafické

Jazyk: český

Obsah mapy: Skládá se ze tří mapových listů a obsahuje dosti dílčích údajů. Mapa obsahuje celkem osm národností včetně židovské. Podíl menšin v oblastech je znázorněn tloušťkou šraf. Vše je podrobně vysvětleno v legendě. Mapa je doplněna o města rozdělená podle velikosti a různé hranice, například žup nebo soudů.

Doprovodný obsah: Mapa podrobně ukazuje národnostní složení Československé republiky s výřezy složitějších oblastí, kde se nachází enklávy národnostních menšin. Mapa obsahuje celkem osm národností včetně židovské.

Zhodnocení pro výuku: Mapa pro výuku daného jevu je velmi vhodná. Ovšem jen pro něj.

Textová příloha č. 31: Česko-Slovenská republika : mapa příruční a statistická

Autor: Machát, František; upravil Kuchař, Karel

Vydavatelství: V. Neubert a synové, Praha

Rok vydání: [1930-1939]

Měřítko a velikost mapy: 1 : 1 600 000 km, i grafické

Jazyk: český

Obsah mapy: Z dnešního pohledu vypadá mapa svými hranicemi velmi neobvykle. Obsahuje železnici, která je dokonce rozdělená na hlavní tratě a ostatní, kromě nich z hospodářské oblasti obsahuje už jen doly, ložiska nafty a samozřejmě rozdělení měst podle velikosti. Speciální značkou jsou označena lázeňská města. Podtržená města jsou sídla zemského úřadu. Co se týče fyzické geografie, obsahuje mapa opět barevnou hypsometrii a šrafy. Což je typické pro období první republiky, kde lidé byli stále zvyklí na šrafované mapy a teprve postupně se přecházelo teprve na barevnou hypsometrii. Dále obsahuje průmysly, jeskyně a propasti a zeměpisnou síť. Velká města jsou znázorněna půdorysem.

Doprovodný obsah: Obsahuje velké množství malých doprovodných map: „Národnosti“, „Náboženské vyznání“, „Průmysl“, „Těžba nerostných přírodnin“, „Zemědělství a průmysl zemědělský“, „Hustota obyvatelstva“.

Zhodnocení pro výuku: Celkově je mapa podrobná a poměrně přehledná. Typická mapa z období první republiky. Pro studenty jsou zajímavé především malé doprovodné mapy.

Textová příloha č. 32: Nástěnná mapa Československé republiky

Autor: Machát, František; Horák, B.; Leixner, František; Semík, M.

Vydavatelství: Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva českoslovanského v Praze

Rok vydání: 1934

Měřítko a velikost mapy: 1 : 400 000 km, i grafické, 126 x 250 cm

Jazyk: český, dokonce i některé názvosloví mimo území republiky

Obsah mapy: V mapě je reliéf znázorněn pomocí barevné hypsometrie s podrobným popisem. Díky tomu zde pohoří přímo plasticky vystupují a pro žáky jsou tak lépe představitelné. Řeky jsou znázorněny černě, což je na dnešní dobu neobvyklé, ale na tehdejší běžné. Na nich jsou znázorněny i další stavby, jako přehrady, zdymadla a dokonce si můžeme dohledat splavnost řek či oblasti se stojatou vodou. Obsahuje města, členěná opět podle počtu obyvatel, kde nad dvacet tisíc lidí je místo bodového znaku půdorys. Rozlišuje též několik druhů tratí, např. rychlíkové, elektrické, letecké nebo ostatní. Obsahuje podrobnou souřadnicovou síť.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Schváleno výnosem ministerstva dne 17. 11. 1934 pro všechny školy s československým jazykem vyučovacím. Mapa je výborně propracovaná s úměrným množstvím informací na její plochu. Roku 1921 vyšel k dřívějšímu vydání Nástěnné mapy Československé republiky i průvodce od Pavla Papáčka.¹⁶² Nachází se zde podrobné vysvětlení měřítka i celé hypsometrie. Průvodce obsahuje též dodatky, kde se nachází přehledná tabulka k přepočítávání pro různé poledníky (ferrský, greenwichský, pařížský, pulkovský, washingtonský a pražský), tabulka se zeměpisnou polohou vybraných měst a další zajímavé přílohy, například převody různých druhů měr.

Textová příloha č. 33: Republika československá

Autor: Ryšavý, Jaroslav

Vydavatelství: Vydavatelský odbor ÚSJU, Brno

Rok vydání: 1936

Měřítko a velikost mapy: 1 : 1 500 000

Jazyk: český

Obsah mapy: Zde je župní systém členění republiky. Celkem bylo 21 žup. Tento systém se však neujal – vycházel totiž tradičně z uherského systému, kdežto rakouský systém znal kraje a okresy (zaveden de iure, nefungoval de facto) – župy byly na příkaz prezidenta

¹⁶² PAPÁČEK, Pavel. *Průvodce k Nástěnné mapě Československé republiky*. Praha : Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva česko-slovanského v Praze VIII, 1921. s. 9-10.

vymezeny tak, aby v žádné župě nepřevažovaly národnostní menšiny. Obsahuje trojí ohraničení – župy, země, republika. Výškopis je v mapě znázorněn pomocí barevné hypsometrie (škály) a šraf. Města jsou opět rozdělena podle počtu obyvatel a mapa obsahuje i hospodářské prvky, jako je znázornění dolů, železnic, lázní, hradů a zámků a obsahuje i významné vrchy. Již je zde znázornění Velké Prahy (vznik od roku 1922), přestože obsahuje i dílčí názvy dnešních čtvrtí Prahy (Karlín, Smíchov, Žižkov) – toto je znázorněno půdorysem, přičemž střed Prahy je zvýrazněn. Reliéf díky barevné hypsometrii je velmi přehledný, pro studenty velmi vhodný – obsahuje poměrně podrobné názvy pohoří. Mapa má opět přesah i za hranice republiky. Obsahuje souřadnicovou síť poledníků a rovnoběžek. Vodní toky jsou znázorněny modře. Nenacházejí se zde silnice.

Doprovodný obsah: Malá hospodářská mapa těžby nerostů a průmyslu, ze které jasně vyplývá průmyslovost v českých zemích. Další menší mapou je „Národnostní rozhraničení obyvatel“ (velmi podrobně – Čechoslováci, Poláci, Malorusové, Charvati, Němci, Maďaři, Rumuni).

Zhodnocení pro výuku: Pro výuku vlastivědy je velmi vhodná pro svou barevnou hypsometrii, nepřeplněnost místopisem a doprovodné mapky.

Textová příloha č. 34: Názorný plán Prahy : vnitřní část města

Autor: Lauda, Ladislav

Vydavatelství: Státní ústav pro učebné pomůcky škol průmyslových a odborných

Rok vydání: [1938]

Měřítko a velikost plánu: grafické

Jazyk: český

Obsah plánu: Stejně jako mapě Československa od stejného autora tak i plánu Prahy dominují černobíle vykreslené památky, jejichž půdorys je také zvýrazněn v uliční síti.

Doprovodný obsah: Na kratších stranách plánu se nachází výřezy míst, kde je velká koncentrace památek a nemohly by být tudíž zakresleny. Jedná se o Hradčanské náměstí, Malostranské náměstí, Valdštejnské náměstí, Pražský hrad, půdorys a rozmístění památek v chrámu sv. Víta, sochy na Karlově mostě, Maltézské náměstí, Staroměstské náměstí, Křížovnické náměstí a Klementinum, Náměstí Republiky a třída na Příkopě. Dále plán obsahuje obrázky nejkrásnější portálů na území Prahy. Černobíle je zde uveden i znak Prahy.

Zhodnocení pro výuku: Plán je vhodný pro pražské i mimopražské studenty jako pomůcka při výuce.

Textová příloha č. 35: Mapa Protektorátu Čechy a Morava

Autor: neuveden

Vydavatelství: V. Neubert a synové, Praha

Rok vydání: 1939

Měřítko a velikost mapy: neuvedeno

Jazyk: Mapa je vytvořená pro vývoz, je sice popis měst v češtině, ale hlavička ve francouzštině a tiráž v angličtině.

Obsah mapy: Mapa vypadá velmi hravě. Obsahuje totiž velké množství barev a zábavných obrázků, znázorňujících nejen památky a historii, ale i průmysl a těžbu. Pro lepší orientaci mezi obrázky je zde vykreslena základní síť vodních toků.

Doprovodný obsah: K mapě je připojena dílčí mapka znázorňující leteckou dopravu nad Evropou, které uměle dominuje Praha a její začlenění k Německu.

Zhodnocení pro výuku: Vhodná pro výuku cizinců nebo žáků na prvním stupni. Ukazuje rozmanitost naší země, ovšem v protektorátních hranicích.

Textová příloha č. 36: Československá republika

Autor: Kuchař, Karel

Vydavatelství: V. Neubert a synové, Praha

Rok vydání: 1945

Měřítko a velikost mapy: 1 : 1 600 000 km, i grafické

Jazyk: český

Obsah mapy: Mapa, jelikož je z roku 1945, neobsahuje již Podkarpatskou Rus. Znázorňuje Československo, ale i částečně okolní státy. Výškopis je znázorněn již jen barevnou hypsometrií. Od šraf již bylo upuštěno. Velká města, znázorněná podle velikosti, mají půdorysy. Mapa obsahuje železnice a vodní toky. Obsahuje nejen hranice státní, ale i zemské.

Doprovodný obsah: Seznam měst seřazených podle počtu obyvatel i s přesnou rozlohou jednotlivých zemí a s jejich počtem obyvatel.

Zhodnocení pro výuku: Pro výuku vlastivědy je poměrně vhodná, neboť navazuje na tradici prvorepublikových map, ale pro výuku dějepisu neobsahuje nic zvláštního.

Textová příloha č. 37: Kulturní mapa Země české a moravskoslezské

Autor: Lauda, Ladislav

Vydavatelství: Šolc a Šimáček v Praze

Rok vydání: bez udání roku

Měřítko a velikost mapy: grafické v kilometrech, 107 x 65 cm

Jazyk: český

Obsah mapy: Mapa obsahuje dělení měst podle počtu obyvatel pomocí jednoduchých kruhů a velikostí písma. Znázorňuje také hrady, zámky a dokonce i letiště. Vyskytují se zde také barevně vyznačené železnice a základní síť vodních toků, ale dominantním prvkem jsou černobíle vykreslené významné stavby a jejich bodové umístění.

Doprovodný obsah: V rozích ji doplňují plánky významných měst, kde jsou nejdůležitější památky vyznačeny půdorysem a jsou vedle pro názornost ještě nakresleny, což je pro žáky velmi vhodné, neboť si představí nejen samotnou stavbu, ale i umístění v daném městě. Taková města jsou: Kutná Hora, Cheb, Brno a Olomouc. K mapě též existuje rejstřík sestavený Ladislavem Laudou a Václavem Jílkem o 102 stranách, který obsahuje místopisná jména se souřadnicemi, které odpovídají mapě, významnými rodáky a stavby i s určením historického slohu.

Zhodnocení pro výuku: Žáci si mohou porovnat stáří a stavební slohy jednotlivých památek. Mapa je zajímavá pro vyučování i v dnešní době.

Atlasy pro výuku dějepisu a vlastivědy

Textová příloha č. 38: Atlas dějepisný

Autor: Brunclík, Josef

Vydavatelství: Česká grafická akciová společnost „Unie“

Rok vydání: 1914

Jazyk: Popis je primárně v češtině. Pouze tam, kde není znám český ekvivalent, je užito místního jazyka. Čtenáře by mohlo zaskočit užití jiných zeměpisných názvů, než které jsou dnes obvyklé. Například místo Baltského moře se zde dočteme o Moři Suevském nebo místo Severního moře je zde popsán Ocean Germanský.

Obsah mapy: Jedná se o atlas, který obsahuje osmnáct dějepisných map z různých období a míst.

Každá mapa má své měřítko, což je dáno konkrétním zobrazovaným územím. Barevně je atlas velmi zdařile provedený. Barvy lze rozlišit i po více než sto letech. Popsány jsou jen nezbytně nutná místa, tudíž studenti nejsou zatíženi přílišným množstvím informací. Na všech mapách je zobrazena příslušná zeměpisná síť, což podporuje představu o umístění na zeměkouli.

Doprovodný obsah: Mapy obsahují jen své nezbytně nutné náležitosti, jako je hlavní mapové pole, legenda, měřítko a samozřejmě svůj název. Tudíž neobsahují žádné dílčí grafy apod.

Zhodnocení pro výuku: Pro výuku je velmi vhodný, neboť barvy jsou dobře rozlišitelné a popisu není příliš mnoho. Pokud by obsahoval dnes obvyklé pojmenování jevů či území, byl by vhodný pro výuku i v dnešní době.

Textová příloha č. 39: Atlas republiky Československé

Autor: Machát, František

Vydavatelství: V. Neubert a synové, Praha - Smíchov

Rok vydání: 1921

Jazyk: Popis užitý v mapě je primárně v češtině a obsahuje názvy užívané i dnes.

Obsah mapy: Jedná se o atlasové dílo, které obsahuje celkem devět map z období první republiky.

Dílo profesora Macháta je velmi komplexní, neboť se zabývá od oblohy, sklonu země a podobných věcí názorně ukázaných, až po klasické místopisné mapy a plány různých měřítek. Mapy jako takové jsou velmi zdařilé. Barevné provedení je názorné. Každá mapa má svou zeměpisnou síť s příslušným měřítkem udávaným v kilometrech.

Doprovodný obsah: Kromě základního mapového pole obsahují i drobnější výřezy problémových území.

Zhodnocení pro výuku: Pro výuku vlastivědy by se dal dobře využít, především pro svou komplexnost.

Mapy pro výuku dějepisu

Textová příloha č. 40: Historische Uebersichts-Karte der Entstehung der Oesterreichischen Monarchie

Autor: Häufner, Joseph Vincenz

Vydavatelství: Fr. Beck's Universitäts-Buchhandlung, Vídeň

Rok vydání: 1840

Měřítko a velikost mapy: Jen grafické v zeměpisných mílích.

Jazyk: německý

Obsah mapy: V mapě je dokonce rozlišeno, jakým způsobem dosáhl panovník územního zisku. Například svatbou, koupí, podmaněním či dalšími rozličnými způsoby. Mapa zobrazuje i významné bitvy. Obsahuje pouze základní síť vodních toků pro lepší orientaci v území.

Doprovodný obsah: Rám mapy tvoří znaky jednotlivých zemí Rakouské monarchie. V rozích se nachází menší mapky vyjadřující jednotlivá historická období.

Zhodnocení pro výuku: Mapový podklad je poměrně přehledný, ale tím, že autor dosazoval hranice státních útvarů v několika obdobích, se hranice překrývají a dochází k jejich splývání, což vede k matení studentů. Celkově působí jako změk barevných linií.

Textová příloha č. 41: West- u. Mittel- Europa im Zeitalter Napoleons (bis 1810)

Autor: podle Antonína Gindelyho a jeho knihy „Geschichte für Mittelschulen“

Vydavatelství: F. Tempsky, Praha

Rok vydání: [1850-1880]

Měřítko a velikost mapy: bez měřítka

Jazyk: německý

Obsah mapy: Přehledné rozdělení jednotlivých zemí Evropy za časů Napoleona pomocí barev. Hlavní pohoří jsou znázorněny šrafováním. Vhodná je pro výuku dějepisu, aby si žáci představili rozlohu daných území, o kterých se ve škole učí. Obsahuje zeměpisnou síť od Ferrského poledníku. Kvůli přehlednosti mapy jsou znázorněny jen nejdůležitější města.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Jedná se o barevnou politickou mapu, která je doplněna o základní reliéf, čímž je pro studenty vyhovující.

Textová příloha č. 42: Oesterreich im Jahre 1564, 1720, 1795

Autor: podle Antonína Gindelyho a jeho knihy „Geschichte für Mittelschulen“

Vydavatelství: F. Tempsky

Rok vydání: [1850-1880]

Měřítko a velikost mapy: neobsahuje

Jazyk: německý

Obsah mapy: Jedná se o politickou mapu, která v době svého vzniku byla nejspíše velmi přehledná, ovšem zkoumaný originál měl již barvy vybledlé a proto nebylo možné určit rozsah území v daných obdobích 1564, 1720 a 1795. Mapa obsahuje rozdělení monarchie na jednotlivé dílčí země. Šrafy jsou vyznačeny hlavní pásy pohoří, linií hlavní vodní toky a samozřejmě jsou zaznamenána důležitá města, jejichž rozdělení podle obyvatel je ovšem velmi malé.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Pro vyučování vlastivědy je velmi vhodná z důvodu dobré rozlišitelnosti jednotlivých zemí. A pro dějepis taktéž. Vývoj rakouské monarchie byl zde jistě pro výuku záslužně rozlišen, což ale v dnešní době nemůžeme kvůli vyblednutí posoudit.

Textová příloha č. 43: Oesterreich in den Jahren 1564-1795

Autor: podle Antonína Gindelyho a jeho knihy „Geschichte für Mittelschulen“

Vydavatelství: F. Tempsky, Praha

Rok vydání: [1859-1880]

Měřítko a velikost mapy: bez měřítka

Jazyk: německý

Obsah mapy: Rozdělení podobné jako u předešlé mapy, ovšem dané roky jsou 1564, 1699, 1720 a 1795. Barvy jsou zde více zachované.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Pro výuku dějepisu je vyhovující, neboť ukazuje vývoj rakouských zemí. Přesto ovšem nepůsobí přehledně.

Textová příloha č. 44: Wandkarte zum Studium der Geschichte der Österr.-Ungarischen Monarchie

Autor: Umlauft, Friedrich

Vydavatelství: Eduard Hölzel, Vídeň

Rok vydání: [1878-1908]

Měřítko a velikost mapy: 1 : 1 500 000

Jazyk: německý

Obsah mapy: Mapa rozlišuje pomocí barev rozsah Rakousko-Uherské monarchie od jejích počátků v roce 976 až po rok 1878. Vzhledem k velkému časovému rozsahu dochází bohužel k zneřehlednění celého vývoje. Mapa je doplněna o černé vodní toky a významná města

Doprovodný obsah: Rakouské země v letech 976-1282 zachycuje speciální výřez v levém dolním rohu.

Zhodnocení pro výuku: Mapa je velmi přehledná, neobsahuje zbytečně mnoho popisu. Tudiž je pro výuku dějepisu příhodná.

Textová příloha č. 45: Západní Slované na počátku historie

Autor: Niederle, L.

Vydavatelství: neuvedeno

Rok vydání: 1917

Měřítko a velikost mapy: bez měřítka

Jazyk: český

Obsah mapy: Na mapě je vyobrazeno národnostní složení střední Evropy s národy Polabanů a Pomořanů, Kašubů a Slovinců, Srbů, Lužičanů, Čechů a Slováků a Poláků. V místech, kde nepřevládají zmíněné národy, jsou oblasti příslušnou barvou vyšrafovány. Rozdělení (i samotných národů) na dílčí skupiny je velmi podrobné.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Mapa je pro výuku dějepisu užitečnou pomůckou právě svým zaměřením na národnosti.

Textová příloha č. 46: Evropa XIX. století: od vídeňského kongresu r. 1815, do rozhodnutí na frontách světové války r. 1918

Autor: Kašpar, Jan

Vydavatelství: Česká grafická unie, Praha

Rok vydání: 1938

Měřítko a velikost mapy: 1 : 3 000 000, 139 x 181 cm

Jazyk: český

Obsah mapy: Mapa se skládá ze čtyř listů. Nejdůležitější v mapě je barevné odlišení států trojdohody, centrálních mocností a států neutrálních. Barevně jsou také vyznačeny nejzazší postupy jednotlivých front při světové válce. Mapa obsahuje pouze základní vodní toky, ale naopak železnice jsou i s rokem první jízdy nebo průplavy s rokem otevření. Jedná se o politickou mapu, neboť znázornění reliéfu je potlačeno.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Mapa je velmi přehledná, barevně dobře provedená, ale její popis je velmi nerovnoměrný. Některé oblasti jsou popisem téměř zahlceny, jiné naprosto prázdné. Schváleno ministerstvem 29. 11. 1937 pro měšťanské, střední a odborné a pro učitelské ústavy s československým vyučovacím jazykem.

Textová příloha č. 47: Čtyři historické mapy k dějinám národa československého

Autor: Hocke, Jan

Vydavatelství: Státní nakladatelství, Praha

Rok vydání: [1922]

Měřítko a velikost mapy: v různé podobě

Jazyk: český

Obsah mapy: Obsahuje čtyři historické mapy : „Říše Velkomoravská a Samova“ v jedné mapě, „Česká říše v X. a XI. století“, „Říše česká za posledních Přemyslovců“ a „Říše česká ve XIV. století“.

- Mapa 1. – „Říše Velkomoravská“ – přehledně zobrazuje Velkomoravskou a Samovu říši v kontextu střední Evropy, kde jsou znázorněny řeky, okolní státy a významnější místa černobíle a naše zájmové území barevně. Obsahuje též hranice území uvnitř i vně říše. Pro výuku dějepisu je velmi vhodná, neboť „naše“ zájmové území barevně vyniká. Mapa není zahlcena přebytečnými údaji. Výborně je možno sledovat vývoj od Sámova k Velkomoravské říši. Má jen grafické měřítko.
- Mapa II. – slouží k porovnání říší za panovníků Boleslava II. a Břetislava I. Jako u předešlé mapy znázorňuje území střední Evropy, ze kterého opět barevně vystupuje zájmové území. Má též jen grafické měřítko.
- Mapa III. – slouží k porovnání říší za panovníků Přemysla Otakara II., Václava II. a Václava III. Opět je na stejném podkladě jako předešlé mapy. Výborně zde můžeme zjistit územní zisky i ztráty již zmíněných panovníků. Má měřítko 1 : 4 400 000 km, a to i v grafické podobě.
- Mapa IV. – poslední ze souboru znázorňuje říši Karla IV. a ztráty z této říše v XV., XVIII. a XIX. století, dále země koruny české a nabízí i porovnání s nynějšími (tehdejšími) hranicemi. Mapa obsahuje i hranice krajů, významnější města a základní vodopisnou síť. Z mapy je krásně vidět rozmach říše za našeho nejvýznamnějšího panovníka. Má měřítko 1 : 2 000 000 km i v grafické podobě.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Schváleno ministerstvem dne 25. 7. 1922 pro školy obecné a občanské.

Školní obrazy před rokem 1900

Textová příloha č. 48: Der Leinweber¹⁶³

Autor: neuveden

Edice: Bilder für den Elementar-Unterricht, Gewerbe – Der Leinweber¹⁶⁴

Vydavatelství: Matthias Trensentský, Vídeň

Rok vydání: [kolem roku 1840]

¹⁶³V překladu: tkadlec.

¹⁶⁴V překladu: Obrazy pro elementární vyučování, živnost – tkadlec.

Rozměry obrazu: 36 x 26 cm

Obsah obrazu: V ústřední části se nachází obraz tkalcovské dílny s několika postavami, které vykonávají určitou část práce. Po obvodu jsou znázorněny nástroje používané v dané dílně. Dílo není kolorované.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Dílo se celkově svými rozměry řadí mezi menší. Prostřední část dílny je ještě zmenšená. Jednotlivé úkony tedy nejsou dobře rozpoznatelné. Na rozdíl od Amerlingových obrazů nejsou předměty po obvodu popsány. Pro žáky není tedy zřetelné, o které předměty se jedná.

Textová příloha č. 49: Provazník

Autor: Liebisch, František

Edice: Obrazy k názornému vyučování – Dílny řemeslnické, č. 29

Vydavatelství: Karel Slavoj Amerling, Praha

Rok vydání: 1851-1856, 1858-1865¹⁶⁵

Rozměry obrazu: 36,5 x 26,2 cm

Obsah obrazu: V ústřední části obrazu je vykreslena dílna provazníka s několika osobami, které pracují na různých úkolech. Po obvodu díla jsou vyobrazeny používané nástroje označené číslicemi a hotové výrobky označené písmeny.

Doprovodný obsah: Text s popisem dílny, kde jsou použita slova označující výrobky a nástroje vykreslené na obraze.

Zhodnocení pro výuku: Výborné spojení názorně vykreslených předmětů a jejich použití v praxi.

Textová příloha č. 50: Sedlář, barvíř, tkadlec, bednář

Autor: neveden

Edice: Názorné vyučování v obrazech, č. 15-16.

Vydavatelství: Bedřich Tempský, Praha

Rok vydání: [kolem roku 1865]

Rozměry obrazu: 33 x 42 cm

¹⁶⁵ Nejasnost v letech vydávání. Druhé letopočty uvádí kniha Školní obraz jeho význam a využití. STRNAD, Emanuel; UŽDIL, Jaromír; ŠVEC, Oskar. *Školní obraz jeho význam a užití*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1954. s. 26.

Obsah obrazu: Barevné dílo rozdělené na čtyři stejně velké části, ve kterých jsou zobrazeny čtyři různé dílny. Vystihují jen některé činnosti daného povolání.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Na rozdíl od Amerlingových obrazů nepřináší popis činnosti a předmětů. Bohužel též zobrazují jen výběrové činnosti a ne celý proces.

Textová příloha č. 51: Tesař, zedník

Autor: neuveden

Edice: bez edice

Vydavatelství: Eduard Hölzel, Vídeň, Olomouc

Rok vydání: [kolem roku 1887]

Rozměry obrazu: neuvedeny

Obsah obrazu: Ústředním motivem je stavba domu, okolo které se soustředí řemeslníci. Ačkoliv název uvádí tesař, zedník, vyskytují se zde i jiné profese. Stavba zabírá většinu místa na obraze, proto činnosti lidí nejsou tolik zřetelné.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Na první pohled působí obraz na člověka cizím prostředím. Bohužel jediná věc, která je z obrazu zřetelná, je samotná stavba domu. Činnosti tesařů a zedníků jsou nevýrazné.

Textová příloha č. 52: Dlaždič, kameník

Autor: Toller, A.

Edice: bez edice

Vydavatelství: Julius Klinkhardt, Lipsko

Rok vydání: [2. pol. 19. století]

Rozměry obrazu: neuvedeny

Obsah obrazu: I zde vyplňuje větší část obrazu budova, která ovšem tvoří jen pozadí. V popředí jsou zobrazeny různé dobře čitelné činnosti dlaždičů a kameníků.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Ačkoliv námět obrazu je podobný s předchozím od Eduarda Hölzela, činnosti řemeslníků jsou zde lépe znatelné. Pro vyučování je vhodnější než předchozí.

Textová příloha č. 53: Knihař

Autor: neuveden

Edice: Obrazy dílen a nástrojů řemeslníků, č. 15

Vydavatelství: Karel Janský, Tábor

Rok vydání: [konec 19. století]

Rozměry obrazu:

Obsah obrazu: Obraz dílny vystihuje všechny procesy při výrobě knihy, které jsou dosti zřetelné.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Z vybraných obrazů řemeslných dílen jsou zde všechny činnosti nejlépe zřetelné. Pro výuku je nejvíce vhodný.

Textová příloha č. 54: Románské hradiště

Autor: nečitelný

Edice: Obrázkové listy pro školu a dům, č. 12

Vydavatelství: Společnost pro rozmnožování umění ve Vídni

Rok vydání: vydáno i schváleno 1897

Rozměry obrazu: 37 x 48 cm

Obsah obrazu: Obraz je rozdělen na šest různě velkých částí, které zobrazují celkový pohled na románský hrad stejně jako jeho rozličné části i s jednoduchými popiskami. Jedná se o nekolorovanou kresbu.

Doprovodný obsah: Na rubové straně se nachází rozsáhlý text popisující románské hradiště.

Zhodnocení pro výuku: Kresba je sice většího rozměru, ale rozdělení na menší obrázky znemožňuje jejich prohlížení a čtení popisek na větší vzdálenosti. Vhodná je spíše pro jednotlivce než pro celou třídu.

Textová příloha č. 55: Marie Terezie

Autor: Jenewein, Felix

Edice: Nástěnné obrazy dějepisné, č. 15

Vydavatelství: Karel Janský, Tábor

Rok vydání: [přelom 19. a 20. století]

Rozměry obrazu: 55 x 76 cm

Obsah obrazu: Postava se svým šatem je prokreslena do nejmenších detailů a obtažena černou linkou. Pozadí se svou čistou volnou plochou působí jako kontrast. Jedná se o grafiku.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Obtažení hlavní postavy linkou působí přísným dojmem. V porovnání s ostatními obrazy z daného období se pro využití ve výuce spíše nehodí.

Školní obrazy na počátku 20. století

Textová příloha č. 56: Tu Felix Austria Nube

Autor: Brožík, Václav

Edice: bez edice

Vydavatelství: B. Kočí, Praha

Rok vydání: schváleno 1901

Rozměry obrazu: 65 x 38 cm nebo 130 x 77 cm

Obsah obrazu: Barevný obraz přeplněný osobami s ústředním motivem dvojsvatby Habsburků a Jagellonců roku 1515 ve Svatoštěpánském dómu ve Vídni.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Původně vznikl obraz na objednávku císaře v šíři přes sedm metrů. V rozměrech, ve který se obraz tiskl pro školy, nejsou osoby bohužel tolik zřetelné. Využití ve výuce bylo nejspíše jen z nouze.

Textová příloha č. 57: Mühle – Mühlenmeister

Autor: Lenz, M.

Edice: bez edice

Vydavatelství: K. k. Hof- und Staatsdruckerei, Wien

Rok vydání: 1903

Rozměry obrazu: neuvedeny

Obsah obrazu: Ústřední motiv představuje obraz mlýna na menším potoce. Kromě dvou postav a několika pytlů mouky tvoří scénérii jen příroda.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Nejsou vyobrazeny žádné postupy mletí mouky. Jen venkovní obraz mlýnu. Pro výuku tedy není vhodný.

Školní obrazy ve 20. a 30. letech 20. století

Textová příloha č. 58: Čeští vladaři VII.

Autor: neuveden

Edice: Čeští vladaři, č. 7

Vydavatelství: O. R. Semerád, Praha

Rok vydání: [20.-30. léta 20. století]

Rozměry obrazu: neuvedeny

Obsah obrazu: Obraz zobrazuje šest stejně velkých stylizovaných bust Přemyslovců s jejich charakterizujícími atributy (například jedno oko u Václava I.). Pod každým obrázkem je jméno panovníka a letopočet jeho vlády.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Výborný chronologický přehled panovníků, který je určitě vhodný do výuky.

Textová příloha č. 59: Poprava českých pánů na Staroměstském náměstí v r. 1621

Autor: Kašpar, Ad.

Edice: České historické obrazy, č. 9

Vydavatelství: Státní nakladatelství, oddělení Komenium, Praha

Rok vydání: [kolem roku 1924], schváleno 1925

Rozměry obrazu: 63 x 95 cm

Obsah obrazu: Ústřední scénu tvoří popraviště na Staroměstském náměstí, okolo kterého stojí nebo sedí na koních spousta rytířů.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Výborné pro ilustraci situace jednoho z mezníků českých dějin.

Textová příloha č. 60: Jánošík

Autor: Stříbrný, Vladimír

Edice: České historické obrazy, č. 10

Vydavatelství: Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého

Rok vydání: [1924-1929]

Rozměry obrazu: 63 x 95 cm

Obsah obrazu: Jánošík se svými druhy na mýtině v lese při opékání selete.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Nemá větší vypovídací hodnotu kromě ukázky dobové módy.

Textová příloha č. 61: Jiří a Matyáš u Vilémova

Autor: Aleš, Mikoláš

Edice: České historické obrazy, č. 20

Vydavatelství: Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého

Rok vydání: [1924-1929]

Rozměry obrazu: 63x95cm

Obsah obrazu: Obraz zachycuje setkání Jiřího a Matyáše u stolu spolu s jedním strážcem u dveří. V levém horním rohu jsou zobrazeny též dva erby.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Zachycení důležitého momentu po bitvě u Vilémova r. 1469.

Textová příloha č. 62: Trh na Starém městě v XVI. století

Autor: Kočí, Josef

Edice: České historické obrazy, č. 28

Vydavatelství: Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého

Rok vydání: schváleno 1930

Rozměry obrazu: 63 x 95 cm

Obsah obrazu: Zobrazuje tržiště s různými řemeslníky prodávajícími své výrobky. V popředí je žena (hospodyně), která již nakoupila zvěř a zeleninu.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Výborná ukázka tržiště, řemeslníků a jejich výrobků.

Textová příloha č. 63: Voraři na Tise

Autor: Bokšaj, Josef

Edice: Československá prvouka a vlastivěda v obrazech, č. 46

Vydavatelství: Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého

Rok vydání: 1926, schváleno 1931

Rozměry obrazu: 56 x 82 cm

Obsah obrazu: Je zde zobrazen drsný život vorařů, výroba vorů a plavba na řece. Osoby jsou spíše znázorněné než vykreslené.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Vynikající pro ukázání atmosféry života vorařů.

Textová příloha č. 64: Česání chmele na Žatecku (Chmelobraní na Žatecku)¹⁶⁶

Autor: Kuba, L.

Edice: Československá prvouka a vlastivěda v obrazech, č. 42

Vydavatelství: Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého

Rok vydání: 1949¹⁶⁷, schváleno 1931

Rozměry obrazu: 63 x 95 cm

Obsah obrazu: Na obraze můžeme vidět chmelnici a několik desítek česačů chmele.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Pro dějepis a vlastivědu velké využití nemá. Možná jen pro prvouku.

Textová příloha č. 65: Obchod (Kupecký krám)¹⁶⁸

Autor: Kočí, J.

Edice: Československá prvouka a vlastivěda v obrazech, č. 51

Vydavatelství: Ústřední nakladatelství a knihkupectví učitelstva československého

Rok vydání: 1931, schváleno 1932

Rozměry obrazu: 63 x 95 cm

Obsah obrazu: Je zobrazen obchod s různými věcmi, které se mohou prodávat – od potravin, přes nádoby až například po látky.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Působí přeplněným dojmem. Není jasné, na kterou část se žák má soustředit nejvíce.

Textová příloha č. 66: Velikonoce

Autor: Lada, Josef

Edice:

Vydavatelství: Státní nakladatelství v Praze

Rok vydání: 1939

Rozměry obrazu: neuvedeny

¹⁶⁶ Na obraze je uveden název Česání chmele na Žatecku. Ve všech seznamech vydavatelství se ale uvádí Chmelobraní na Žatecku, ačkoliv se jedná o stejný obraz.

¹⁶⁷ Jedná se o vydání konkrétního exempláře.

¹⁶⁸ Na konkrétním exempláři je uveden název Obchod. V seznamech vydavatelství se uvádí název Kupecký krám. Jedná se ale o stejný obraz.

Obsah obrazu: Lada nenásilně rozdělil linií obraz do devíti menších celků, kde ukazuje velikonoční tradice.

Doprovodný obsah:

Zhodnocení pro výuku: Obrazy od malíře Lady mají děti rády. Zde se nenásilnou formou ukazují různé velikonoční tradice. Velmi vhodné pro výuku.

Školní obraz po roce 1940

Textová příloha č. 67: 9. květen 1945

Autor: Hála, František

Edice:

Vydavatelství: Státní nakladatelství Praha, oddělení Komenium

Rok vydání: 1950, schváleno 1950

Rozměry obrazu: neuvedeny

Obsah obrazu: V ústřední části se nachází tank s vojáky držícími sovětskou vlajku.

Okolo tanku je shromážděný mávající lid. Pozadí tvoří Pražský hrad.

Doprovodný obsah: žádný, jen na rubové straně bibliografické údaje

Zhodnocení pro výuku: Obraz je výtečný pro dokreslení atmosféry.

Textová příloha č. 68: Ve škole XVIII. století

Autor: Polášek, Viktor

Edice: bez edice

Vydavatelství: Státní nakladatelství učebnic, Praha

Rok vydání: 1951, schváleno 1951

Rozměry obrazu: 60 x 85 cm

Obsah obrazu: Mezi lavicemi stojí učitel s rukou za zády opřený o hůlku. Žáci na levé straně obrazu se hlásí, na pravé straně čtou z knih. Třída je kromě kříže vyzdobena i několika obrazy. V přední části jsou rozházená polena a několik párů bot.

Doprovodný obsah: žádný, jen na rubové straně bibliografické údaje

Zhodnocení pro výuku: Obraz působí nepřehledným dojmem. Snahou autora nejspíše bylo zaplnit volné plochy různými předměty, které se mohly ve škole 18. století nacházet. Což ale způsobilo, že je na obrazu neúměrné množství různých hudebních nástrojů. Pro výuku se zdá nevhodný.

Textová příloha č. 69: Staroslovanské hradiště

Autor: Melichar, Jan

Edice: bez edice

Vydavatelství: Státní pedagogické nakladatelství, Praha

Rok vydání: schváleno 1957, 2. vydání

Rozměry obrazu: 61 x 86 cm

Obsah obrazu: Na obrazu je znázorněno hradiště na ostrohu s jeho podhradím, opevněním i příkopem.

Doprovodný obsah: Na rubové straně nalepen text k tématu staroslovanské hradiště od Dr. M. Šolleho se čtyřmi kresbami znázorňujícími různé druhy staveb a hradeb.

Zhodnocení pro výuku: Pro svou jednoduchost a přehlednost je obraz do výuky velmi vhodný.

Textová příloha č. 70: Demonstrace nezaměstnaných na Kladně

Autor: Junek, Václav

Edice: bez edice

Vydavatelství: Státní pedagogické nakladatelství v Praze

Rok vydání: [50. - 60. léta 20. století]

Rozměry obrazu: neuvedeny

Obsah obrazu: Jedná se o malbu s tmavými barvami, které dokreslují beznadějně nezaměstnaných. V přední části obrazu nejdříve zaujmou četníci s puškami namířenými na masu lidí v pozadí.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Obraz nemá velkou vypovídací hodnotu. Zobrazuje jen jednu situaci.

Textová příloha č. 71: Únor 1948 – dělnictvo na stráži

Autor: Junek, Václav

Edice: bez edice

Vydavatelství: Státní nakladatelství učebnic, oddělení Komenium, Praha

Rok vydání: [2. polovina 20. století]

Rozměry obrazu: neuvedeny

Obsah obrazu: Obraz staví na kontrastu modré a červené. Působí celkově zmateným dojmem. V pravé části vystupuje do popředí dělník, který promlouvá k mase lidí.

Doprovodný obsah: žádný

Zhodnocení pro výuku: Obraz nemá pro dějepis a vlastivědu velké využití.

Pravěké obrazy Zdeňka Buriana

Textová příloha č. 72: Kamenouhelný prales

Autor: Burian, Zdeněk

Edice: bez edice

Vydavatelství: Státní nakladatelství učebnic, oddělení Komenium

Rok vydání: 1950

Rozměry obrazu: 70 x 100 cm

Obsah obrazu: Jedná se o přehlídku rostlinstva podloženou maximálně realistickou malbou.

Doprovodný obsah: Text o kamenouhelném pralese od profesorů Josefa Augusty a Františka Němejce, který výborně popisuje situaci na obraze.

Zhodnocení pro výuku: Výborný obraz pro vyučování pravěku.

Textová příloha č. 73: Brontosaurus

Autor: Burian, Zdeněk

Edice: bez edice

Vydavatelství: Státní nakladatelství, oddělení Komenium

Rok vydání: 1950

Rozměry obrazu: 64 x 100 cm

Obsah obrazu: Zobrazuje Apatosaura v jeho přirozeném prostředí.

Doprovodný obsah: Obsahuje vysvětlující text od profesorů Josefa Augusty a Františka Němejce.

Zhodnocení pro výuku: Ačkoliv se dnes upřednostňuje název Apatosaurus, je i nyní obraz vhodnou ilustrací k výuce.

Textová příloha č. 74: Sídliště pračlověka ze starší doby kamenné

Autor: Burian, Zdeněk

Edice: bez edice

Vydavatelství: Státní nakladatelství učebnic, oddělení Komenium

Rok vydání: 1950

Rozměry obrazu: 64 x 100 cm

Obsah obrazu: Zobrazuje několik osob ze starší doby kamenné, které se věnují své rozličné každodenní činnosti.

Doprovodný obsah: Doplnující text od profesorů Josefa Augusty a Františka Němejce vhodně vysvětluje situaci na obraze.

Zhodnocení pro výuku: Na dobu vydání velmi pokrokový způsob tvoření obrazu, hlavně pro svou spolupráci s předními osobnostmi svého oboru. Obrazy Zdeňka Buriana ještě dnes ilustrují učebnice, populární i odbornou literaturu, ačkoliv od doby jejich vzniku uplynulo více než šedesát let.